

Економічні науки

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 42 (3–2014)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2014

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Піляєв І. С., д-р політ. наук, Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Пила В. І., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Сафонова В. Є., д-р екон. наук, Хачатрян Г. Е., д-р екон. наук.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Гаркуша В. С., канд. юрид. наук, доцент, Демченко С. Ф., д-р юрид. наук, Джуль В. В., д-р юрид. наук, проф., Ковальська В. В., д-р юрид. наук, ст. наук. співр., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Курко М. Н., д-р юрид. наук, доцент, Мартиненко О. А., д-р юрид. наук, проф., Муравйов К. В., канд. юрид. наук, доцент, Недюха М. П., д-р філос. наук, проф., Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф., Темченко В. І., канд. юрид. наук, доцент, Христинченко Н. П., канд. юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук, проф., Ярмиш О. Н., д-р юрид. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Сильнов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф., Бучек А. О., д-р психол. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 6 від 2 липня 2014 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подоляка (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001 — Вип. 42 (3–2014). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2014. — 256 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з політичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/4 від 26 травня 2010 р.) та юридичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/5 від 31 травня 2011 р.).

Міністерством освіти і науки України збірник “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з економічних наук (за наказом МОН України від 21.11.13 № 1609).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2014
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2014

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	5	Бортник В. А. Честь та гідність особи як основний безпосередній об'єкт злочину	72
Варзар І. М., Тімашова В. М. Концепт реформування політичної сфери у передвиборних програмах кандидатів на пост Президента України (2014 р.)	5	Ковальчук А. Ю. Співвідношення адміністративної та цивільно-правової відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері.....	78
Гольцов А. Г. Імперська геостратегія Російської Федерації у світі: основні напрями та засоби реалізації	13	Комаров В. А. Про державні гарантії у трудових відносинах в Україні.....	84
Готун А. М. Маркетинг у політичній діяльності: аналіз сучасних моделей та інструментів використання	21	Толстенко В. Л. Перспективи розвитку форми Української держави в процесі конституційної модернізації.....	90
Дікарев О. І. Stratagems as universal formula of the China law	31	Шутий М. В. Класифікація видів небезпек, які загрожують громадянам в Україні	98
Качмарський Є. І. Роль електронного PR у формуванні міжнародного іміджу держави	39	Левін В. В. Погодинна оплата праці та проблеми її впровадження в Україні	103
Савойська С. В. Ідейно-теоретичний потенціал комунікативного аспекту мовної політики: наукові підходи і напрями осмислення	43	Шашкова-Журавель І. О. Міжнародні та порівняльно-правові аспекти системи нормативно-правового регулювання оплати праці	108
Самойленко О. П. Суспільно-політичні детермінанти формування політичних цінностей як засаднича умова становлення особистості	50	Аріфходжаєва Т. Б. Теоретико-методичні основи формування недержавних пенсійних фондів в умовах сьогодення.....	114
Ляшенко Є. О. Передумови виникнення політично-економічної кризи в Європі на початку XXI сторіччя	54	Западнюк О. Б. Порівняння масових заходів в Україні та країнах Європейського Союзу.....	118
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	59	Заросило В. В. Теорія масових заходів та їх вплив на громадську безпеку	122
Недюха М. П. Корупція як соціально-правовий феномен	59	Комаров О. В. Справедливість у практиці правового регулювання діяльності слідчого в Україні	127
Аніна О. В. Проблемні питання адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства	66		

Поліщук М. Г. Адміністративна преюдиція в кодексі України про адміністративні правопорушення щодо порушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.....	132	Kukhta P. V., Aliev H. H. Constituent parts of the mechanism of control of enterprises investment activity	196
Полярков В. О. Адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави.....	136	Баєв В. В. Загальноекономічні тенденції розвитку туризму України	200
Терещук О. Д. Організація діяльності поліції окремих зарубіжних країн щодо припинення групових порушень громадського порядку та масових безпорядків під час проведення масових заходів.....	141	Голуб Л. О. Оцінка аудиторського ризику та тестування засобів контролю фінансової діяльності підприємства	207
Подоляка С. А. Адміністративно-правові засоби забезпечення обігу інформації в органах Прокуратури України	146	Корецька О. В. Щодо визначення економічної сутності конкурентоспроможності промислових підприємств.....	215
Щокін Р. Г. Роль експертизи в укладанні господарських договорів у сфері інтелектуальної діяльності	152	Романенко А. М. Роль механізму “єдиного вікна” у забезпеченні спрощення процедур міжнародної торгівлі	223
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	158	ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	229
Захожай В. Б., Головач Н. А., Захожай К. В., Казак О. О. Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки (статистичний аспект).....	158	Konczanin M. The status of the profession of a speech therapist in Sweden, Norway, the Czech Republic	229
Рижиков В. С. Організація обліку і калькулювання за повними витратами в управлінському обліку на мікрорівні	163	Szafrańska K. The humanization of the process of educating logopedists (speech-language pathologists) at the university level.....	232
Шконда В. В., Кальянов А. В. Стратегії антикризового управління сучасним підприємством	167	Кравченко А. І. Цінність як духовний стрижень особистості в процесі її становлення та життєдіяльності: концептуально-постановчий аспект	237
Захожай В. Б., Бурсов Р. В. Сучасні підходи щодо визначення технологічного рівня промислових підприємств	176	РЕЦЕНЗІЇ	231
Карбовська Л. О. Досвід зарубіжних країн щодо регулювання попиту і пропозиції на ринку праці фахівців з вищою освітою.....	184	Утвенко В. В. Рецензія на монографію В. В. Омельчука “Нормативно-правове забезпечення державно-церковних взаємин у Візантійській імперії”	243
Лелик Л. І., Гринькевич О. С. Регіональні рейтингові оцінки як інструмент популяризації внутрішнього туризму в Україні	189	Радзівський О. І. Рецензія на монографію А. Г. Охріменко “Фінансове забезпечення функціонування туристичної галузі України”	249
		ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	251

УДК 351.863:311.21

В. Б. ЗАХОЖАЙ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

Н. А. ГОЛОВАЧ

Київський національний торговельно-економічний університет

К. В. ЗАХОЖАЙ

Київський університет управління та підприємництва

О. О. КАЗАК

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ (СТАТИСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 158–162

Висвітлені концептуальні засади та методичні положення щодо побудови та використання інформаційно-аналітичного забезпечення (ІАЗ) управління економічною безпекою на засадах методології статистичного дослідження.

Необхідною умовою піднесення економіки є активний вплив управління на розвиток продуктивних сил. Потрібно сформувавши таку систему управління, яка б відповідала інтенсивному типу економічного розвитку, що є передумовою прискореного соціально-економічного розвитку країни, якісного оновлення усіх сфер життя суспільства.

Удосконалення управління економікою повинно мати комплексний характер, охоплюючи аналіз, планування, контроль на всіх рівнях макро- та мікроекономіки [1–6].

При цьому особлива увага має бути приділена аспектам, пов'язаним з економічною безпекою.

Економічна безпека — синтетична категорія політекономії та політології, тісно пов'язана з категоріями економічної незалежності, стабільності та вразливості, економічного тиску, шантажу, агресії, економічного суверенітету та ін.

Прийнято розрізняти такі рівні економічної безпеки: міжнародна (глобальна та регіональна), національна, локальна (регіональна та галузева всередині країни) і приватна (фірм та особистостей).

Необхідним інструментом розв'язання проблем забезпечення економічної безпеки є наявність сучасної технології інформаційно-аналітичного забезпечення, яке передба-

чає збирання, обробку, аналіз, прогнозування відповідної інформації як бази розробки управлінських рішень у системі економічної безпеки.

У зв'язку з цим об'єктивно висуваються нові вимоги до статистичної науки і практики, як необхідної складової загальної системи інформаційного забезпечення, для того, щоб статистика стала дієвим інструментом ефективного управління. Зростає актуальність комплексного використання статистичних методів у вирішенні завдань управління економічною безпекою. Це потребує узагальнення набутого досвіду в галузі прикладної статистики та його розвитку з урахуванням специфічних завдань сучасної практики управління.

Використання статистичних методів дає можливість перевести багато проблем економічної безпеки в площину точного кількісного відображення з якісним змістом, на основі реального інформаційного забезпечення розрахунків відповідно до потреб користувачів.

Відповідне програмне забезпечення прискорює та вдосконалює оброблення інформації, значно розширюючи коло завдань, які в процесі управління можна вирішити за допомогою статистичних методів.

Це гарантує творчий підхід до виконання конкретних завдань управління, пошук нових способів підвищення та обґрунтованості управлінських рішень, розроблення заходів щодо зростання ефективності в усіх сферах діяльності за окремими напрямками забезпечення економічної безпеки [1].

Відповідна блок-схема обґрунтування заходів із забезпечення економічної безпеки, що характеризує структуру та послідовність операцій, спрямованих на обґрунтування управлінських рішень, наведених нижче.

I. Загальні положення:

- політика економічної безпеки;
- концепція економічної безпеки;
- методологічні основи інформаційно-аналітичного забезпечення регулювання економічної безпеки, в тому числі на засадах статистичного аналізу.

II. Інформаційне забезпечення:

а) передумови формування інформаційної бази;

б) зміст наявної інформації;

в) критерії оцінювання інформації:

- достовірність та ступінь відповідності інформації фактам, явищам і подіям;
- відповідність поставленим завданням;
- своєчасність надходження і повнота;
- ступінь дезінформації;
- можливості багатоцільового використання;
- придатність і достатність для характеристики сучасного стану і прогнозування;

г) пропозиції щодо вдосконалення інформаційної бази відповідно до результатів оцінювання.

III. Методичне забезпечення статистичного оцінювання економічної безпеки, яке передбачає визначення:

- системи показників оцінювання стану економічної безпеки;
- комплексу узагальнюючих характеристик-індикаторів оцінювання процесів, пов'язаних з економічною безпекою;
- періодичність відображення явищ і процесів, взаємодію з іншими системами показників;
- комплексу правил, прийомів та методів статистичного аналізу, призначених для оцінювання інформації і підготовки бази прийняття і підтримки управлінських рішень відповідно до проблем забезпечення економічної безпеки.

Зміст аналітичної роботи полягає у приведенні розрізнених відомостей у логічно побудовану систему співзалежностей, що дає змогу дати обґрунтовану оцінку як усієї сукупності фактів, так і кожного з них, та їх ролі у розв'язанні досліджуваної проблеми.

Нижче наводиться характеристика деяких основних напрямів статистичного аналізу, які є базою узагальнюючої характеристики стану економічної безпеки.

Пропорційність економічного розвитку, як чинник економічної безпеки, визначається на основі аналізу співвідношення ресурсів та їх використання в широкому розумінні. Це стосується багатоаспектного статистичного аналізу пропорційності розподілів щодо розміщення: чисельності зайнятих та ВРП,

населення та обсягів його доходів, споживання товарів та послуг; попиту та пропозиції на товари і послуги, доходів і витрат місцевих бюджетів, інвестицій та ВРП тощо.

При цьому за групові ознаки приймаються види економічної діяльності, галузі, регіони, соціально-економічні групи населення тощо.

Інструментами статистичного аналізу пропорційності є коефіцієнти локалізації, концентрації та кривої Лоренца.

Особлива увага має бути приділена аналізу ефективності структурної трансформації в економіці та її відповідності структурній політиці.

Насамперед усе стосується активної структурної політики щодо вибору пріоритетних напрямів розвитку певних галузей, видів виробництва, економічних районів. Зокрема, виробництва в галузях, які забезпечують значну частину експортної продукції, здатних на внутрішньому ринку замінити імпорту продукцію, які впроваджують ресурсозберігаючі технології, здатні підвищити науково-технічний рівень і якість продукції, рівень у ній доданої вартості, розвиток виробництва конкурентоспроможних на світовому ринку товарів тощо. Завдання аналізу ефективності структурної трансформації вирішується за допомогою індексного методу статистики.

Результати відповідного статистичного аналізу ефективності структурних зрушень є базою визначення диспропорцій як чинника загрози економічній безпеці.

Балансовий метод як інструмент оцінювання економічної безпеки дає змогу здійснити аналіз взаємозв'язків елементів відтворення, зокрема співвідношення ресурсів та їх використання, ринків (фондового товарного та ін.), між споживанням та виробництвом, між експортом та імпортом, витратами та ефектом приливу, притоком і відтоком капіталу, між інвестиціями та інфраструктурою інвестиційного процесу, інвестиціями та ризиком тощо. При цьому основна мета аналізу — викриття резервів подальшого розвитку та шляхів їх використання.

Отримана в результаті дослідження основних аспектів економічної безпеки інформа-

ція дає можливість зробити порівняльний аналіз загального рівня економічної безпеки в динаміці під впливом основних формуючих факторів.

Статистичний аналіз взаємозв'язків між явищами, впливу на них основних чинників, серед яких, зокрема, виділяють ті, що виникають у результаті дії об'єктивних законів (державного регулювання, форсмажорних обставин тощо) та спричиняють виникнення ризиків. Для цього використовуються статистичні моделі різних типів взаємозв'язків — функціональних, стохастичних, кореляційних.

Водночас, статистична оцінка ризиків економічної діяльності дає можливість вчасно їх виявити і, за наявності своєчасної і достовірної інформації про механізм їх формування, частково уникнути. У першу чергу це стосується політичних, макроекономічних, комерційних та екологічних ризиків.

Слід зазначити, що на сучасному етапі особливого значення набуває проблема управління економічною безпекою під впливом людського чинника, а саме: ставлення окремих соціально-економічних груп населення до заходів щодо забезпечення національної та економічної безпеки країни в поточному періоді і в перспективі. У вирішенні цього завдання значна роль належить методології статистичного дослідження.

Зокрема, це стосується статистичного моніторингу ризиків, які викликані певними управлінськими рішеннями. Так, система антикризових заходів може супроводжуватись тимчасовим зниженням рівня життя населення. Відповідна своєчасна інформація дає можливість розробити заходи запобігання зростанню соціальної напруги.

На основі наведених вище напрямів аналізу визначається можливість комплексного використання їх результатів для розкриття механізму соціально-економічних явищ і процесів. Зокрема, це стосується економічної ефективності отриманої інформації на основі співвідношення результатів і витрат на її отримання.

Крім того, здійснюється факторний аналіз динаміки ефекту та вплив на її рівень ефек-

тивності структурної трансформації, прогнозування тощо.

Важливим критерієм ефективності економіки є дотримання певних пропорцій між складовими ефективності — обсягом ефекту та пов'язаних з ним витратами. Для цього використовується система нормалей — ранжованих індексів змінних показників.

На заключному етапі здійснюється узагальнююча оцінка рівня економічної безпеки, що має враховувати наведені вище результати функціонування економіки. Для розрахунку такої інтегральної оцінки можуть бути використані експертні, статистичні методи, зокрема — багатовимірні оцінки, сукупність критеріїв математичної статистики.

Аналіз відповідної динаміки становить основу об'єктивної оцінки процесу розвитку, виявлення закономірностей, тенденцій та прогнозування.

На підставі результатів статистичного аналізу визначаються основні напрями управління, спрямованого на підвищення рівня економічної безпеки з урахуванням об'єктивно існуючих потенційних можливостей (резервів). При цьому, формується перелік завдань, послідовність їх виконання, визначаються методи вирішення і взаємної узгодженості цих завдань. Це створює методологію обґрунтування управлінських рішень статистичними методами.

Таким чином формується інформаційне забезпечення системного взаємозв'язку цільових комплексних програм: соціально-економічної, виробничої, науково-технічної, екологічної, інвестиційної, регіональної тощо в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Варто зазначити, що в процесі розробки і використання інформаційного забезпечення економічної безпеки необхідно підтримувати активну співпрацю з провідними міжнародними центрами, фондами і програмами.

Це має сприяти вирішенню перспективних завдань з використання новітніх інформаційних технологій.

Така робота має здійснюватися науковцями у тісній співпраці з практиками на різних рівнях управління і державного регулювання.

Гостро стоїть проблема підготовки фахівців у цій галузі прикладної статистики, які

здатні виконувати функції аналітиків, експертів, радників та консультантів вищої економічної кваліфікації.

Такі фахівці повинні вміти збирати статистичну інформацію відповідно до завдань забезпечення економічної безпеки, систематизувати та класифікувати її; застосовувати методи її обробки, узагальнення та складання висновків, а також творчо використовувати отримані результати аналізу для підготовки управлінських рішень стосовно економічної безпеки та оцінювати в реальному часі наслідки таких управлінських рішень.

Відповідна підготовка має дати фахівцям можливість плідно та ефективно працювати в галузі формування економічної безпеки на різних рівнях управління.

Слід зауважити, що в одній статті неможливо висвітлити всі аспекти статистичного забезпечення управління економічною безпекою. Крім того, динамічно змінюються їх склад і завдання. Але вважаємо, що вирішення поставлених питань сприятиме розв'язанню проблем економічної безпеки обґрунтованіше та ефективніше.

Література

1. Головач А. В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: Навч. посіб. / А. В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач. — К.: КНЕУ, 2005. — 333 с.
2. Головач А. В. Статистичне забезпечення управління економікою: Прикладна математика з використанням аналітичного програмного середовища Microsoft Excel / А. В. Головач, В. Б. Захожай, І. Г. Манцуров. — К.: КНЕУ, 2006. — 328 с.
3. Головач А. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення державного фінансового менеджменту / А. В. Головач, В. Б. Захожай, І. Г. Манцуров, Н. А. Головач. — К.: КНЕУ, 2010. — 260 с.
4. Городня Т. А. Економічна та фінансова діагностика / Т. А. Городня, І. П. Мойсеєнко. — Л.: Магнолія, 2006, 2008. — 282 с.
5. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави / А. І. Сухоруков, О. Д. Лалюк. — К.: Центр учбової л-ри, 2007. — 192 с.
6. Экономическая и национальная безопасность: Учеб. / Под ред. Е. А. Олейникова. — М.: Экзамен, 2005. — 768 с.

Доведено, що необхідною складовою інформаційно-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою є комплексне використання методології статистичного аналізу. Це дає можливість перевести багато проблем економічної безпеки в площину кількісного вимірювання з якісним змістом на основі реального інформаційного забезпечення. Наведена блок-схема, яка характеризує структуру і послідовність операцій щодо здійснення статистичного аналізу та використання його результатів для обґрунтування заходів по забезпеченню економічної безпеки.

Доказано, что необходимой составляющей информационно-аналитического обеспечения управления экономической безопасностью является комплексное использование методологии статистического анализа. Это дает возможность перевести многие проблемы экономической безопасности в плоскость количественного измерения с качественным содержанием на основе реального информационного обеспечения. Приведена блок-схема, которая характеризует структуру и последовательность операций по осуществлению статистического анализа и использования его результатов для обоснования мероприятий по обеспечению экономической безопасности.

It is proved that the complex use of methodology of statistical analysis is the necessary component of information-analytical support management of economic security. This makes it possible to convert many problems of economic security to the level of quantitative measurement with quality content based on real information support. There shows the block diagram that describes the structure and sequence of operations for the implementation of statistical analysis and the use of its results to substantiate the measures to ensure the economic security.

Надійшла 3 липня 2014 р.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І КАЛЬКУЛЮВАННЯ ЗА ПОВНИМИ ВИТРАТАМИ В УПРАВЛІНСЬКОМУ ОБЛІКУ НА МІКРОРІВНІ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 163–166

Наведено визначення та проведено порівняльний аналіз управлінського обліку в сучасних умовах розвитку фінансово-облікової системи в Україні.

Нині в наукових та підприємницьких колах керівників вищої ланки, у сучасній науковій вітчизняній та зарубіжній спеціальній економічній літературі відбувається дискусія про місце і роль управлінського обліку в системі управління підприємством. У контексті зазначеної проблематики існує значна кількість наукових досліджень і практичних розробок як зарубіжних, так і вітчизняних науковців А. Апчерч, Ш. Датар, К. Друді, Дж. Фостер, Ч. Хорнгрен, А. Яругова, М. А. Вахрушина, С. Ф. Голов, Т. П. Карпова, Л. В. Нападовська, М. С. Пушкар, М. Г. Чумаченко, О. В. Карпенко та ін.

Незважаючи на величезну кількість наукових робіт із тематики управлінського обліку, особливо у вітчизняних публікаціях, недостатньо висвітлено значення та сутність управлінського обліку для становлення ефективного управління сучасним підприємством в умовах ринкової економіки і орієнтації законодавства та уніфікації обліку до міжнародних стандартів.

Визначимо сутність та практичну значущість системи обліку та калькулювання за повними витратами в організації управлінського обліку на підприємствах для ефективного управління на мікрорівні в сучасних умовах ринкової економіки.

Як зазначає О. Золотухін: “Кожне підприємство у власній діяльності використовує елементи управлінського обліку. Хоча дехто навіть не здогадується, що це так називається. Фактично управлінський облік — невід’єм-

ний атрибут управління”. Для розуміння значення та сутності управлінського обліку в сучасному підприємстві розкриємо теоретично-законодавчі основи управлінського обліку [4].

Офіційно сутність управлінського обліку визначається в ст. 1 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.99 р. №996-XIV (далі — по тексту Закон про бухоблік) [3], таким формулюванням: “Внутрішньогосподарський (управлінський) облік — система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством”. З закону також слідує, що практичне застосування в бухгалтерському обліку внутрішньогосподарської (в системі організації виробничої діяльності підприємством) облікової управлінської інформації передбачає такі процесуальні складові:

- процес реєстрації, накопичення, вимірювання;
- узагальнення, зберігання і передача управлінської та організаційної інформації;
- розподіл інформації для отримання зовнішніх і внутрішніх користувачів, так званий рівень допуску та секретності.

Розподіл інформації для внутрішніх і зовнішніх користувачів дає можливість прийняття топ-менеджерами підприємства раціонально обґрунтованих рішень залежно від внутрішньої поточної ситуації на підприємстві та зовнішніх обставин.

Відповідно до п. 5 ст. 8 Закону про бухоблік “підприємство самостійно розробляє систему та форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій”. Але питання методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності (п. 2 ст. 6 Закону про бухоблік) регулює Міністерство фінансів України, яке затверджує національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, інші нормативно-правові акти щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності [3].

Наведемо для порівняння визначення О. Золотухіна для управлінського обліку, яке зрозуміле більшості нинішніх підприємців: “Управлінський облік — це облік, який спрямований тільки на сприяння управлінню підприємством. Призначений він лише для керівного складу підприємства (директорів, начальників, голів, інших керівників). Розробляється самостійно підприємством, не підлягає регулюванню нормативними документами державних органів чи якихось професійних організацій” [4].

Для розуміння теоретичної основи та можливого практичного впровадження й ефективного використання управлінського обліку в управлінні підприємством наведемо дефініції, надані відомими науковцями з цієї проблематики.

С. Б. Ільїна, Т. С. Журба [5] зазначають, що управлінський облік є складовою підсистемою бухгалтерського обліку, яка в рамках підприємства (організації) на мікрорівні забезпечує її управлінський апарат інформацією, що використовується для планування, власного управління і контролю над діяльністю [5] підприємства (організації). До самого процесу організації управлінського обліку на підприємстві можна віднести: науково-практичний пошук, вимірювання, збирання та розподіл за структурними підрозділами чи галузями виробництва, теоретично-практичний аналіз, підготовку, інтерпретацію, передачу і прийом інформації, яка потрібна для ефективної виробничої діяльності управлінському апарату, щоб виконувати ним свої професійні функції.

С. Ф. Голов, В. І. Єфіменко визначають, що “управлінський облік — це процес виявлення, вимірювання, нагромадження, аналізу, підготовки, інтерпретації та передачі інформації, що використовується управлінською ланкою для планування, оцінки і контролю всередині організації та для забезпечення відповідного підзвітного використання ресурсів” [1, 209].

Л. В. Нападовська у своїй монографії дає таке визначення управлінського обліку: “Це економічна система, пов’язана із підготовкою та забезпеченням системи управління інформацією при здійсненні інвестиційної, операційної та фінансової діяльності, яка дозволяє розробляти та в комплексі приймати найбільш ефективні оперативні, тактичні стратегічні рішення на різних рівнях управління підприємством” [6, 35–36].

У процесі дослідження організації обліку і калькулювання за повними витратами в управлінському обліку на підприємстві необхідно особливу увагу звернути на існуючі вітчизняні та зарубіжні методи обліку і калькулювання за повними витратами, незважаючи на те, що вони застосовуються в різних економічних реаліях, тому що вони мають характерні спільні риси і можуть практично використовуватись з урахуванням особливостей сьогодення ринкової економіки на пострадянському просторі.

І. Д. Фаріон і Т. М. Писаренко вважають, що завданням управлінського обліку є не лише складання звітів, а також збирання й обробка інформації, яка призначена для власників підприємства, керівників (менеджерів) та інших внутрішніх користувачів службової інформації [9, 12].

Відповідно до зазначеного вище дослідження завдань управлінського обліку більш повний і деталізований перелік таких завдань наводить професор М. С. Пушкар. Процитуємо основні завданнями управлінського обліку в умовах ринкової економіки сьогодення, які є на його думку, а саме [7, 229]:

- складання кошторисів на виробництво продукції;
- облік витрат на виробництво паралельно за багатьма напрямками (цех, дільни-

ця, бригада, виріб, елемент, стаття калькуляції);

- визначення об'єктів калькулювання, калькуляційних одиниць;
- вибір методів обліку витрат на виробництво і калькулювання собівартості продукції;
- складання планових і звітних калькуляцій;
- аналіз відхилень від норм витрат;
- групування відхилень за причинами і винуватцями;
- забезпечення інформації для управління про відхилення від норм;
- визначення собівартості продукції, норми прибутку, рентабельності;
- аналіз собівартості продукції і виявлення резервів її зниження;
- автоматизація обліку, калькулювання і аналізу собівартості продукції.

Зв'язок управлінського обліку як складової облікової політики підприємства визначається методичними нормативними актами з бухгалтерського обліку, які пов'язані в основному із забезпеченням виконання завдань, дотриманням основних принципів і правил. Управлінський облік сприяє керівникам підприємств визначати економічно-фінансову політику підприємства. При формуванні управлінського обліку передбачається майнова автономність і безперервність діяльності організації, послідовність застосування управлінської політики, а також часова визначеність фактів господарської діяльності.

Класифікація методів обліку витрат і калькулювання собівартості в управлінському обліку поділяються за:

- суб'єктами обліку витрат;
- за повнотою витрат, які враховуються;
- за ступенем унормованості витрат.

До класифікації калькулювання методів обліку витрат за об'єктами обліку належать такі методи: попередільний, попроцесний (простий), позамовний (по-вирібний) (див. рис.).

Позамовний метод більш детально і практично розкриває сутність системи обліку та калькулювання за повними витратами в організації управлінського обліку на сучасних

Класифікація методів обліку витрат і калькулювання собівартості

українських підприємствах. Сутність позамовного методу, як сформульовано в роботі В. М. Домбровського, Л. В. Гнилицької та Р. С. Коршикової [2], “полягає в тому, що всі прямі основні витрати обліковують у розрізі встановлених статей за окремими виробничими замовленнями, які видають на заздалегідь визначену кількість даного виду продукції. Решту витрат обліковують за місцями їх виникнення і включають до собівартості окремих замовлень відповідно до встановленої бази їх розподілу” [2].

З вищенаведеного слідує, що об'єктом обліку витрат і об'єктом калькулювання за методом класифікації і калькулювання має бути окреме виробниче замовлення для підприємства. Фактична собівартість окремого замовлення визначається після виконання такого. Необхідно враховувати, що до виконання замовлення у повному обсязі всі витрати, які належать до нього, вважаються незавершеним виробництвом. Це також необхідно врахувати у бухгалтерських проводках.

Таким чином, слід відзначити ефективність позамовного методу серед методів організації управлінського обліку як такого, що найбільш детально і практично відповідає сутності обліку, та калькулювання за повними витратами в організації управлінського обліку на сучасних українських підприємствах. Сутність його полягає, за І. Б. Садовською, в тому, що “всі прямі основні витрати обліковують у розрізі встановлених статей за окремими виробничими замовленнями, які

видають на заздалегідь визначену кількість даного виду продукції” [8].

Література

1. Голов С. Ф. Фінансовий та управлінський облік / С. Ф. Голов, В. І. Єфіменко. — К.: ТОВ “Автоінтерсервіс”, 1996. — 544 с.
2. Добровський В. М. Управлінський облік: Навч.-метод. посіб. для самостій. вивч. дисципл. / В. М. Добровський, Л. В. Гнилицька, Р. С. Коршикова, За ред. В. М. Добровського. — К.: КНЕУ, 2003. — 235.
3. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.99 р. № 996-XIV із змін. і доп. // ВВР України. — 1999. — № 40. — Ст. 365.
4. Золотухін О. Сутність управлінського обліку // Дебет-Кредит № 23 (07.06.2010). — [Електронний ре-

сурс]. — Режим доступу: <http://dtki.com.ua/show/1cid04512.html>

5. Ільїна С. Б. Контролінг процесів господарської діяльності в харчовій промисловості: Навч. посіб. / С. Б. Ільїна, Т. С. Журба. — К.: Професіонал, 2008. — 592 с.
6. Нападовська Л. В. Управлінський облік: Монографія / Л. В. Нападовська. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. — 450 с.
7. Пушкар М. С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): Монографія / М. С. Пушкар. — Тернопіль: Екон. думка, 1999. — 423 с.
8. Садовська І. Б. Бухгалтерський облік: Навч. посіб. / І. Б. Садовська, Т. В. Божидарнік, К. Є. Нагірська. — Луцьк: Нац. техн. ун-т. — К.: Вид-во “Центр учбової літератури”, 2013. — 688 с.
9. Фаріон І. Д. Бухгалтерський управлінський облік: Навч. посіб. / І. Д. Фаріон, Т. М. Писаренко; За ред. д-р екон. наук, проф. І. Д. Фаріон. — Тернопіль: Екон. думка, 2003. — 566 с.

На основі проведеного порівняльного аналізу визначень управлінського обліку, в контексті проблематики розвитку управлінського обліку в сучасних умовах розвитку економічних відносин, наводяться практичні, зрозумілі керівникам підприємств, трактування управлінського обліку і поради щодо практичного використання системи обліку та калькулювання за повними витратами на підприємствах.

На основе проведенного сравнительного анализа определенных управленческого учета, в контексте проблематики развития управленческого учета в современных условиях развития экономических отношений, приводятся практические, понятные руководителям предприятий, трактовка управленческого учета и советы по практическому использованию системы учета и калькулирования по полным затратам на предприятиях.

Based on the comparative analysis of definitions of management accounting in the context of issues of management accounting in the present conditions of economic relations, there are given practical, understandable managers, management accounting treatment and the concrete use of accounting and costing for the full costs of enterprises.

Надійшла 3 липня 2014 р.

В. В. ШКОНДА

А. В. КАЛЬЯНОВ

Донецький інститут МАУП

СТРАТЕГІЇ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 167–175

Порушуються питання щодо методологічних засад стратегій антикризового управління сучасним підприємством у контексті національних і світових набутків.

У процесі становлення ринкових відносин в Україні проблеми, що пов'язані з антикризовим управлінням сучасних підприємств, мають важливе теоретичне і прикладне значення, яке стає особливо актуальним в умовах фінансової кризи [1–4]. Статистичні дані свідчать, що протягом 2010 р. загальна кількість підприємств, які перебували у процедурах банкрутств, становила 14547, з яких близько 35 % було визнано банкрутами, а до більш ніж однієї третини з них порушено справи про банкрутство [4].

Відтак, роль антикризового управління підприємствами набуває особливого значення.

У сучасний період коливання економічної активності та криза у світовій економіці значно вплинули на економічний розвиток підприємств господарського комплексу України. В умовах нестачі фінансових ресурсів удосконалення системи антикризового менеджменту, правильне і своєчасне застосування управлінським персоналом методологічних підходів, концепцій, законів і методів менеджменту є визначальним для забезпечення економічної стійкості суб'єктів господарювання як у поточний період, так і на перспективу [5].

Негативний вплив різноманітних чинників внутрішнього і зовнішнього середовища на підприємство може спровокувати виникнення ситуацій, коли забезпечити ефективне

управління його економічним розвитком методами функціонального менеджменту практично неможливо. Тому виникає необхідність використання концептуальних підходів ситуаційного, антикризового менеджменту, що включає розробку, прийняття і доведення до виконання раціональних, нестандартних та кардинальних управлінських рішень для подолання нагальних проблем.

При цьому найважливішим є обґрунтування та вибір адекватної стратегії росту, виходу підприємства на відповідний сегмент ринку та формування контуру конкурентних стратегій його розвитку. Для цього підприємствам потрібно посилення ринкової потужності, зростання діючих разом синергетичних ефектів та зниження витрат за рахунок оптимізації масштабу діяльності. Ефект синергії формується на основі взаємодії економічних чинників макросередовища підприємства, покупців, середовища безпосереднього оточення та організації управління, що передбачає дослідження організаційної структури управління, розподіл прав, обов'язків, відповідальності, процедур управління та комунікаційних процесів. Причому зазначені чинники мають кілька прямих і зворотних зв'язків у рамках трьох середовищ сучасного підприємства [6, 61]. Тому ефект синергії, що створюється, опосередковано враховує і взаємодію інших факторів у межах макросередовища, вну-

трішнього середовища та середовища безпосереднього оточення підприємства.

Для створення максимально можливого синергетичного ефекту діяльності підприємства в умовах ринкової трансформації економіки потрібно використовувати концепцію “критичних точок”, згідно з якою слід виділити із сукупності елементів середовищ ті, що є найважливішими, та за їх допомогою визначити межі аналізу середовища.

На визначення “критичних точок” впливають розміри підприємства, характер його діяльності, обрані цілі, стадії життєвого циклу та ін. Зокрема, велике підприємство має можливості щодо здійснення контролю більшої кількості факторів навколишнього середовища, ніж мале підприємство.

Особливе місце в стратегії розвитку сучасних підприємств належить диверсифікації ринку, яка має відчутну перевагу на внутрішньому ринку в умовах роботи з вже відомим ринком. Розрізняють такі види стратегій диверсифікації. Концентрична (вертикальна) стратегія має на меті вихід у нові сфери бізнесу, які в технологічному аспекті пов’язані з існуючим бізнесом. Горизонтальна стратегія диверсифікації передбачає вихід у нові види бізнесу, які пов’язані з задоволенням різноманітних потреб споживачів. Конгломеративна стратегія за своїм змістом і спрямованістю має на меті вихід у нові сфери підприємницької діяльності, які не пов’язані ні з існуючою технологією, ні з потребами існуючих споживачів. Нарешті, комбінована (змішана) стратегія диверсифікації передбачає різні варіанти сполучення концентричної, горизонтальної і конгломеративної стратегій диверсифікації.

До недоліків стратегій диверсифікації належать низький потенціал зростання обсягів збуту, оскільки всі сегменти ринку міцно та тривало зайняті, існує ризик розпилення ресурсів з багатьох напрямів діяльності підприємств, виникають певні труднощі з управлінням контурами підприємства (одночасна організація закупівлі, виробництва, збуту, одержання запасів) і плануванням його розвитку.

Значно більше можливостей у стратегії мультиплікації, для якої характерний вихід та охоплення нових зовнішніх та внутрішніх ринків. Стратегія мультиплікації може відбуватися шляхом філієзації або франчайзингу. Її переваги полягають у досягненні ринкової влади та отриманні потенційного синергетичного ефекту для усїєї мережі підприємств. Важливою передумовою вибору стратегії мультиплікації є наявність однорідних сегментів споживачів на всіх ринках, де вона відбувається.

Інтеграція диверсифікації з мультиплікацією являє собою важливу стратегічну можливість для зростання підприємства. Проте вона супроводжується значною невизначеністю та ризиком.

Аналіз свідчить, що кожна стратегія може привести підприємство як до успіху, так і до збитків. Важливу роль при цьому відіграє розрахунок та врахування різних видів ризиків: економічних, фінансових, політичних, виробничих, соціальних, екологічних, системних. Особливе значення належить визначенню рівнів системного і несистемного економічних ризиків. Перший означає ризик відповідних змін (позитивних або негативних) в економічній системі країни. Він стосується загальних чинників (стагнації, інфляції, стихійного лиха тощо). Другий означає непередбачені позитивні або негативні умови для можливостей розвитку. Причинами такого ризику є: рівень ступеня стабільності економіки держави, антимонопольне законодавство, нестача потужностей, спад виробництва, скорочення кредитування банками тощо.

В умовах глобалізації, високих темпів зростання та поширення розмірів світової торгівлі, коли підприємства виходять на нові ринки, дуже важливу роль в антикризовому управлінні відіграють корпоративні маркетингові стратегії (рис. 1). Вони вирішують питання управління портфелем сфер бізнесу підприємства. Серед них важливу роль відіграють такі стратегії.

Стратегія пов’язаної диверсифікації передбачає включення в портфель сучасного підприємства нових сфер бізнесу за допо-

Рис. 1. Класифікація корпоративних стратегій розвитку підприємств

могою придбання організацій, створення їх з нуля, створення спільних організацій [3]. Цей вид диверсифікації характеризується наявністю синергетичних (взаємодіючих) ефектів (стратегічних співвідношень) – позитивного ефекту від взаємодії заставних частин організації, який перевищує суму ефекту від цих частин, що діють окремо. Стратегічні співвідношення бувають маркетингові, виробничі, керуючі.

Сутність незв'язаної диверсифікації полягає у низькому рівні стратегічних співвідношень, зниженні загального ризику діяльності організації (галузева диверсифікація).

Стратегія міжнародної диверсифікації полягає у більш-менш рівномірному розподілі ділової активності за найбільш крупними економічними центрами – США, ЄС та Японія (територіальна диверсифікація).

При обґрунтуванні та розробці корпоративних стратегій антикризового управління підприємством необхідно враховувати такі чинники:

1. Можливість змін стратегічних планів у деяких сегментах ринків товарів і послуг, а також чинників зовнішнього середовища.

2. Доцільність додатку або усунення нових сфер бізнесу в портфель пов'язаної або незв'язаної диверсифікації.

3. Доцільність утворення альянсів та співробітництва з міжнародними фірмами, політичними партіями, союзами, групами споживачів, постачальниками.

Формування та розробка стратегії розвитку сучасного підприємства передбачає необхідність визначення глобальної цілі його діяльності і завдань, взаємозв'язку цілей і наявних ресурсів підприємства, напрямів його економічної та організаційної поведінки на ринку з урахуванням усіх умов зовнішнього середовища, які мають тенденцію до змін.

Серед стратегій виходу на ринок вагоме місце щодо розвитку підприємств займають франчайзинг, філіяція, придбання та кооперація вже існуючих підприємств. Переваги та недоліки зазначених стратегій відчутні. Проте для вітчизняних підприємств доцільним може бути практичне використання усього комплексу запропонованих стратегій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Маркетингові дослідження свідчать, що на вітчизняних підприємствах спостерігаються лише окремі спроби впровадження у

практичну діяльність структурних елементів маркетингових стратегій, які здійснюються за відсутності належного теоретичного підґрунтя. Це приводить до зниження товарообігу, скорочення чисельності працівників, погіршення рівня корпоративної культури персоналу компаній.

Корпоративна маркетингова стратегія розвитку підприємств являє собою сукупність соціальних, економічних, фінансових, інноваційних, інформаційних та інших заходів із формування та реалізації набору дій для своєчасної адаптації до змін у конкурентному середовищі з метою задоволення потреб споживачів товарів і послуг та отримання на цій основі стійкого прибутку [7].

Такий тип стратегії визначає характер маркетингових операцій, що здійснюються у певний період, а також задає основний напрям діяльності з урахуванням становища

підприємства на відповідному сегменті ринку, фінансових та управлінських можливостей підприємства.

Моделювання діяльності підприємств в умовах фінансової кризи передбачає побудову двох груп моделей — концептуальних аналогів маркетингової стратегії та моделей їх локальних елементів. Вони орієнтуються на правильне визначення маркетингової стратегії, погодженої з конкретними умовами відповідної галузі, потенціалом та капіталом, яким володіє конкретне підприємство. Така модель ґрунтується на ідеї створення й підтримання розвитку певного напрямку діяльності підприємства і виконується для вивчення теоретичних основ його розвитку та розв'язання практичних проблем економіки й стратегічного менеджменту. Найважливішим завданням стратегії, що розробляється та застосовується в діяльності підприємств, є

Рис. 2. Класифікація стратегій управління сучасним підприємством

встановлення та підтримка динамічної рівноваги та взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем, які мають забезпечити певні переваги у конкурентній боротьбі. Це досягається у сфері корпоративних відносин за рахунок диверсифікації товарів та послуг, що найбільш повно відповідає вимогам споживачів шляхом використання мотивів причетності, прояву, переваг та пізнання. Ці напрями враховуються в комплексі маркетингу "10Р", що включає персонал, продукт, ціну, місце, просування, процес, матеріальне оточення, засоби вираження, переваги, пізнання. Головним є фактор – "люди" і як споживачі (психологія, поведінка та мотиви споживання), і як персонал (професіоналізм, компетентність, якість обслуговування).

В антикризовому управлінні сучасним підприємством може використовуватися значна кількість стратегій управління (рис. 2), вибір яких визначається такими факторами: структурою підприємства, формою власності, системою правління, конкретною його позицією на сегменті ринку, економічною

та організаційною поведінкою, фінансовим станом підприємства, результатами моніторингу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища тощо.

Безкризове функціонування підприємства в умовах невизначеності ринкової кон'юнктури вимагає миттєвої реакції на несприятливий фактор (загрозу) у стані господарюючого суб'єкта. З цією метою доцільно мати банк превентивних заходів, які дають змогу попередити кризу або пом'якшити її, мобілізуючи всі внутрішні резерви виходу з кризового стану. В зазначеному напрямі особливу роль відіграє антисипативна (випереджальна) концепція антикризового управління [8]. Вона спрямована на раннє попередження та реагування на фінансову кризу в діяльності підприємства, покликана забезпечувати комплексне виявлення, аналіз, розв'язання і прогнозування проблем для прийняття випереджальних управлінських рішень щодо досягнення тактичних і стратегічних цілей. У цьому напрямі дуже важливо правильно ідентифікувати реальні проблеми

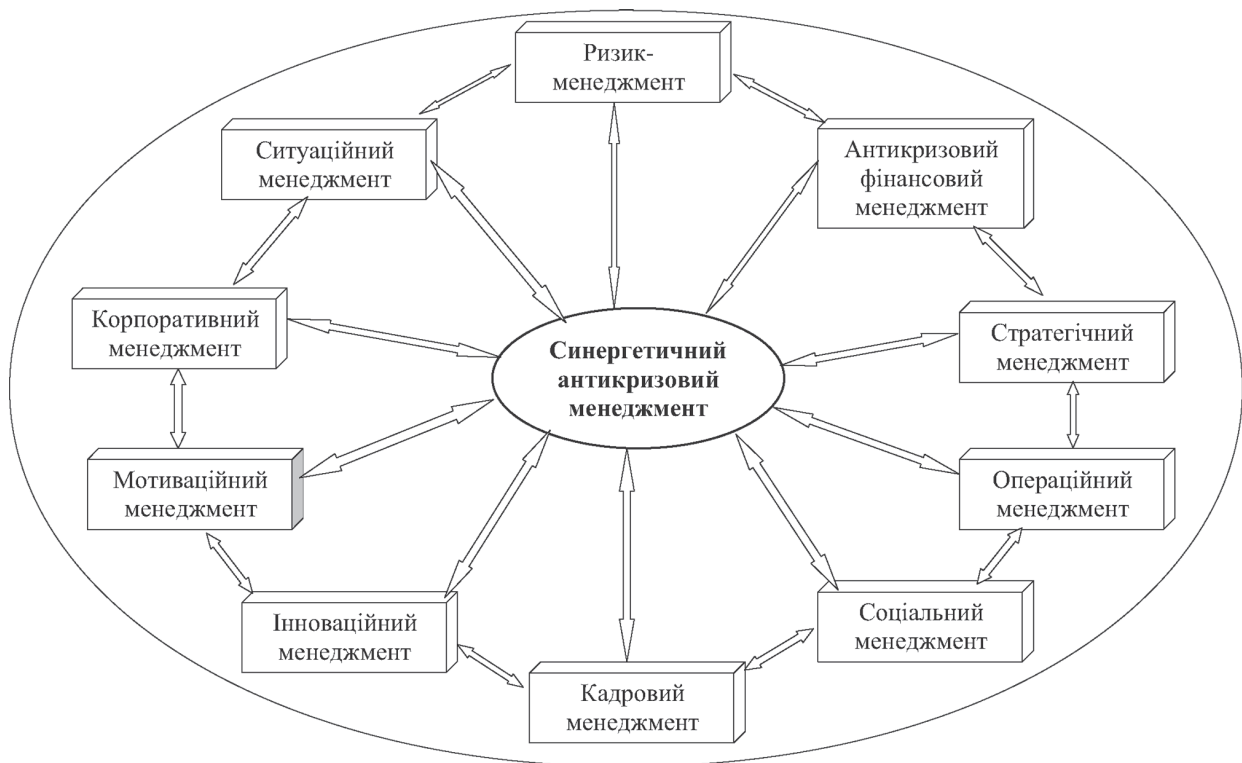

Рис. 3. Складові синергетичного антикризового менеджменту

і постійно націлювати систему антикризового менеджменту на управління, що випереджає події сьогодення.

Виходячи із системного характеру детермінант фінансових криз, на нашу думку, потрібно використовувати сучасні концепції, методи та методики синергетичного антикризового менеджменту, складові якого наведені на рис. 3.

Отже, інструментарій такого виду менеджменту передбачає використання в процесі антикризового управління характерних методів та методик ризик-менеджменту: антикризового фінансового, ситуаційного, операційного, стратегічного, кадрового, інноваційного та інших видів менеджменту.

Слід зазначити, що антикризове управління має свої характерні особливості, врахування яких підвищує ефективність управлінських та регуляторних механізмів стратегії управління підприємством. Серед цих особливостей необхідно виокремити: гнучкість і адаптивність, здатність до диверсифікації та ситуаційного реагування, зниження централізму для забезпечення своєчасного реагування на потенційні і наявні загрози та існуючі проблеми, можливість результативно використовувати наявний потенціал підприємства.

З точки зору побудови дієвого механізму протидії виникненню фінансових криз та забезпечення стійкості фінансових систем до негативного впливу глобальних фінансових криз, можна виділити три загальновідомі основні напрями [9]:

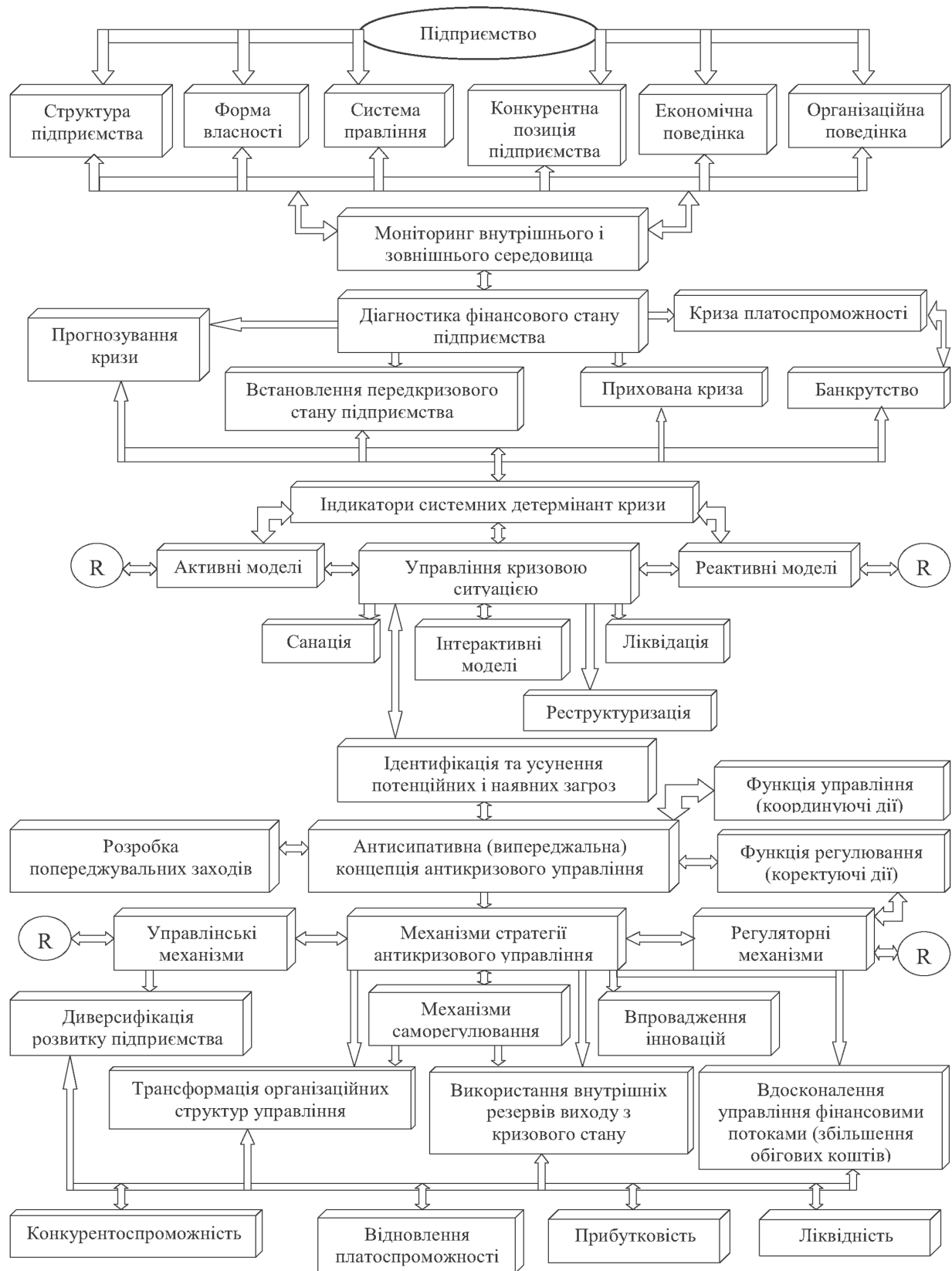
1. Перший напрям полягає в тому, що не існує засобів чи інструментів, які допоможуть запобігти фінансовим бумам та шокам.
2. Другий напрям передбачає завчасну підготовку до вірогідних фінансових негараздів, за якої надійними інструментами попередження швидкого зростання цін на активи та виникнення фінансових негараздів є лише пруденційний нагляд і контроль [10].

Проте, інструменти грошово-кредитної політики не є ефективними. Тому пропонується запобігати фінансовим

кризам винятково за допомогою регуляторних та управлінських механізмів.

3. Зміст третього напряму полягає у необхідності впровадження системи макрофінансової стабільності, яка б поєднала заходи грошово-кредитної і макропруденційної політики. Саме цей напрям з урахуванням економічної ситуації в Україні необхідно використовувати для протидії дестабілізації економіки протягом усього кризового періоду [9].

З метою підвищення ефективності антикризового управління сучасним підприємством нами розроблено відповідну концептуальну модель (рис. 4). Вона передбачає врахування основних детермінант діяльності підприємства та відповідних змін чинників його внутрішнього і зовнішнього середовища на засадах їх моніторингу. Отримання відповідної релевантної інформації дає можливість здійснювати об'єктивну діагностику фінансового стану підприємства, прогнозувати кризи, встановлювати передкризові стани в його розвитку, визначати приховану кризу, кризу платоспроможності, діагностувати наявність банкрутства. За допомогою індикаторів системних детермінант кризи повинно здійснюватися управління кризовою ситуацією на засадах використання активних, реактивних та інтерактивних моделей, реалізації заходів щодо санації, реструктуризації, та в разі необхідності — ліквідації підприємства. В ефективному управлінні кризовою ситуацією важлива роль належить ідентифікації та усуненню різноманітних видів потенційних і наявних загроз, які мають враховуватися в антисипативній (випереджальній) концепції антикризового управління. Ця концепція передбачає розробку ефективних попереджувальних заходів, управлінських та регулюючих функцій, реалізацію механізмів стратегії антикризового управління шляхом диверсифікації розвитку підприємства, трансформацію організаційних структур управління, використання внутрішніх

R – регулятори

Рис. 4. Концептуальна модель стратегії антикризового управління сучасним підприємством

резервів виходу з кризового стану, впровадження інновацій, вдосконалення управління фінансовими потоками (збільшення обігових коштів). Завдяки таким механізмам стратегії антикризового управління можливо забезпечити підвищення показників конкурентоспроможності, відновлення платоспроможності, прибутковості та ліквідності.

Важливим механізмом антикризової стратегії є нові принципи організаційної поведінки та управління персоналом, використання антикризового потенціалу сучасного підприємства [11]. Антикризовий потенціал підприємства можна розглядати як інтеграцію внутрішніх умов щодо його протистояння впливам зовнішніх негативних чинників, яка дає можливість привести до ладу всю господарську діяльність на різних стадіях економічного циклу. Концептуально антикризовий потенціал (АП) підприємства можна подати у такому вигляді:

$$AP = f(V, Y, F, I, T, Int, In, P)$$

де f – функціональна залежність; V – виробничий потенціал підприємства; Y – потенціал антикризового управління; F – фінансовий потенціал; I – інвестиційний потенціал; T – трансферний потенціал; Int – інтегральний потенціал; In – інноваційний потенціал; P – потенціал продукції і послуг.

Отже, забезпечення превентивного антикризового управління сучасним підприємством має включати та враховувати взаємодію і функціональну залежність між наведеними вище видами потенціалів.

Враховуючи взаємозв'язок усіх сторін діяльності підприємства в умовах економічної кризи і системний характер стратегій антикризового управління, важливим є практичне застосування контролінгу, як новітньої концепції управління підприємством в умовах його нестабільного зовнішнього середовища.

Системна реалізація заходів у рамках концептуальної моделі стратегії антикризового управління сучасним підприємством є основою для зміцнення антикризового потенціалу

сучасних підприємств в умовах трансформаційної економіки України.

Література

1. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством / В. О. Василенко. — К.: ЦУЛ, 2003.
2. Василенко В. О. Виробничий (операційний) менеджмент / В. О. Василенко, Т. І. Ткаченко. — К.: ЦУЛ, 2003.
3. Шконда В. В. Корпоративні стратегії розвитку підприємств в умовах ринкової економіки / В. В. Шконда // Стратегія інноваційного розвитку економіки і соціальної сфери України: Матеріали Другої міжнар. наук.-практ. конф. вчених, студентів і практиків, м. Донецьк, 8 квіт. 2010 р. — Донецьк, 2010. — С. 16—24.
4. Азаренкова Г. М. Теоретичні аспекти щодо визначення поняття “санація” та її роль у системі антикризового управління підприємства / Г. М. Азаренкова, А. О. Мурей // Тези доповідей III міжнар. наук.-практ. конф. “Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики”. — Л.: Вид-во нац. ун-ту “Львів. політехніка”, 2010. — С. 18—19.
5. Баранівська Х. С. Підходи до управління економічною стійкістю підприємств при застосуванні інноваційної моделі розвитку / Х. С. Баранівська // Тези доповідей III міжнар. наук.-практ. конф. “Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики”. — Л.: Вид-во нац. ун-ту “Львів. політехніка”, 2010. — С. 33—35.
6. Ільїн Ю. А. Стратегії підприємств продовольчих товарів на ринку в умовах глобалізації / Ю. А. Ільїн // Економіка і управління. — 2000. — № 4. — С. 71—76.
7. Захарова С. Л. Корпоративне обслуговування підприємств на ринку товарів для офісу / С. Л. Захарова // Схід. — 2009. — № 7 (98). — С. 28—32.
8. Козак Л. С. Характерні особливості системи антисипативного антикризового управління на підприємствах / Л. С. Козак, О. В. Федорук // Схід. — 2009. — № 7 (98). — С. 217—219.
9. Магеррамзаде А. С. Аналіз здійснення антикризової політики в Україні / А. С. Магеррамзаде // Наук. праці МАУП. — 2013. — Вип.1 (36). — С. 162—167.
10. Jimenez G. Credit cycles, credit risk and prudential regulation / G. Jimenez, J. Saurina // International Journal of Central Banking. — 2006. — June. — P. 65—98.
11. Шконда В. В. Проблеми розвитку людського потенціалу на сучасному етапі: Монографія / В. В. Шконда, А. В. Кальянов. — Донецьк: Донбас, 2012. — 211 с.

Розроблено концептуальну модель стратегії антикризового управління сучасним підприємством, проаналізовано її складові, визначено роль антикризового потенціалу підприємства в його економічному розвитку.

Разработано концептуальную модель стратегии антикризисного управления современным предприятием, проанализированы ее составляющие, определена роль антикризисного потенциала предприятия в его экономическом развитии.

Conceptual model of anti-crisis control strategy by modern enterprise is elaborated, its constituents are analyzed, the role of enterprise anti-crisis potential in its economic development is determined.

Надійшла 14 січня 2014 р.

В. Б. ЗАХОЖАЙ**Р. В. БУРСОВ***Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РІВНЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 176–183

Основною метою технологічного оновлення промислових підприємств має бути підвищення їх технологічного рівня. Тому ключовими завданнями для вирішення поставленої мети є визначення параметрів, за якими визначається технологічний рівень промислового підприємства, що включає аналіз світового та вітчизняного досвіду щодо визначення критеріїв, за якими формуються переліки високотехнологічних промислових підприємств.

Зростаюча глобалізація світової економіки вимагає постійного підвищення конкурентоспроможності національних підприємств. Глобалізаційні процеси не оминули українську економіку, внутрішній ринок якої поступово стає все більш відкритим для потужних міжнародних компаній, які рухають капітал і товари в трансграничному масштабі. Для вітчизняного виробника ця об'єктивна тенденція загострює проблему технологічної відсталості у багатьох сферах, оскільки низький рівень конкурентоспроможності промислових підприємств не дає можливості ефективно конкурувати з іноземними компаніями.

Підвищення технологічного рівня виробництва здатне привести до зниження собівартості української продукції, поліпшення її якості, відповідності міжнародним стандартам, що, в кінцевому результаті, може забезпечити збільшення частки українських промислових підприємств на міжнародних товарних ринках не тільки сировинних, а й продукції з більшою часткою доданої вартості.

У світовій практиці ще на початку 80-х років розроблялись рекомендації, спрямовані на систематизацію ознак, за якими технології можна було віднести до категорії "високі". Провідною організацією, що займалась

розв'язанням цієї наукової проблеми, є Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Але загальноприйнятої класифікації рівнів технологій не існує, ознаки, за якими визначається технологічний рівень промислового підприємства, є формальними, а позиції експертів у цій сфері знань досі залишаються неузгодженими.

Основною метою технологічного оновлення промислових підприємств має бути підвищення їх технологічного рівня. Тому ключовими завданнями для вирішення поставленої мети є визначення параметрів, за якими визначається технологічний рівень промислового підприємства, що включає аналіз світового та вітчизняного досвіду щодо визначення критеріїв, за якими формуються переліки високотехнологічних промислових підприємств.

Серед найважливіших загальноприйнятих показників економічного розвитку країни є сукупність існуючих технологій, а також технологій, які реально використовуються у виробництві, організації, управлінні, інфраструктурному забезпеченні тощо. Особливу увагу приділяють технологіям, які у світовій практиці мають назву "високі технології", оскільки вони відіграють вирішальну роль у забезпеченні економічного розвитку націо-

нального господарства із сукупної кількості існуючих технологій країни.

Нашим завданням є систематизувати ознаки, за якими технології можна віднести до категорії “високих”, проаналізувати параметри оцінки технологічного рівня підприємства на основі існуючих вітчизняних методик.

На міжнародному рівні був узгоджений підхід щодо класифікації видів економічної технології за технологічним рівнем, проте його умовність визнається всіма розвиненими країнами та міжнародними організаціями, а саме Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організацією об'єднаних націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Організацією об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Європейським союзом (ЄС).

У практиці Організацією об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), яка певною мірою ґрунтується на підходах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), використовують розподіл технологій за належністю до тих чи інших галузей або видів продукції, перелік передових технологій наводився ще в середині 90-х років [1, 34].

Фахівці Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) пропонують визначати високотехнологічні сектори економіки, за якими формується перелік відповідних видів економічної діяльності.

За умови, що витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) за видом економічної діяльності становлять понад 4 % від вартості випуску продукції, такий вид діяльності буде високотехнологічним, якщо 1–4 % — середньотехнологічним, менше 1 % — низькотехнологічним.

Для класифікації використовується Міжнародна стандартна галузева класифікація (International Standard Industrial Classification (ISIC)) [2] та Стандартна міжнародна торговельна класифікація (Standard International Trade Classification (SITC)) [3]. За допомогою останньої дещо уточнюється зміст видів діяльності, але це, звичайно, не

позбавляє повністю багатьох проблем, що виникають у сучасній статистиці, оскільки не завжди легко знайти взаємну відповідність між обома класифікаціями.

Сфери економічної діяльності, які визначають інноваційний розвиток національного господарства держави, необхідно виявляти на основі експертного аналізу фахівців, які можуть порівняти не лише поточний рівень конкурентоспроможності того чи іншого виду економічної діяльності, а також зробити оцінку перспектив його розвитку в контексті загальносвітового розвитку економіки.

У країнах ЄС та інших економічно розвинених країнах світу відсутні загальноузгоджені стабільні класифікації передових технологій. Не розроблені рекомендації чи посібник, у яких зазначається перелік відповідних технологій.

Проте проводились спеціалізовані дослідження, в результаті яких такі переліки періодично з'являлися. Відсутність зазначених вище переліків пояснюється постійними технологічними змінами, які створюють перешкоди для узгодження експертами формувань певної технології.

Експерти ОЕСР запропонували просто використовувати списки відповідних видів діяльності, які час від часу уточнюються. Останній перелік високотехнологічної продукції розроблений як доповнення до Стандартної міжнародної торговельної класифікації (SITC) [4], який, відповідно до української статистики, можна побудувати на основі Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) [5], та визначити перелік передових промислових підприємств за критерієм виробництва високотехнологічної продукції (табл. 1).

Отже, у світовій практиці визначення (оцінка) технологічного рівня переважно проводиться за допомогою експертних процедур. Проте, не менш важливим критерієм технології є її ефективність відносно інших технологій, які використовуються у виробництві. Параметри ефективності мають більш чітке значення для конкретних промислових підприємств.

Перелік високих технологій національних промислових підприємств
(розроблено автором на основі [4; 5])

1. Літальні апарати, космічні апарати та їх частини	
8802	Інші апарати літальні (наприклад, вертольоти, літаки); космічні апарати (включаючи супутники) та суборбітальні і космічні ракети-носії
8411	Двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни
9014	Компаси для визначення напрямку; інші навігаційні прилади та інструменти
2. Комп'ютерна та офісна техніка	
8469	Машинки друкарські, машинки для оброблення текстів
3. Електроніка та техніка зв'язку	
8521	Апаратура для відеозапису або відтворювання відеозаписів, з відеотюнером або без нього
8525	Апаратура передавальна для радіомовлення або телебачення, до складу якої входять, або не входять, приймальна, звукозаписувальна чи звуковідтворювальна апаратура; телевізійні камери; цифрові камери та записувальні відеокамери
8541	Діоди, транзистори та аналогічні напівпровідникові прилади; фоточутливі напівпровідникові прилади, включаючи фотогальванічні елементи, зібрані, або не зібрані, у модуль, вмонтовані, або не вмонтовані, у панель; світловипромінювальні діоди; п'єзоелектричні кристали, зібрані
4. Фармацевтичні продукти	
2937	Гормони, простагландини, тромбокساني та лейкотрієни, природні або одержані в результаті синтезу; їх похідні і структурні аналоги, у тому числі з ланцюговими модифікованими поліпептидами, що використовуються переважно як гормони
2938	Глікозиди, природні або одержані в результаті синтезу, та їх солі, прості і складні ефіри та інші похідні
2941	Антибіотики
3003.10 3003.20	Лікарські засоби (ліки), що містять пеніциліни або їх похідні, які мають структуру пеніциланової кислоти, або стрептоміцини чи їх похідні, що містять інші антибіотики
5. Наукові прилади	
9015	Прилади та інструменти топографічні (включаючи фотограмметричні), гідрографічні, океанографічні, гідрологічні, метеорологічні або геофізичні, за винятком компасів; далекоміри
9032	Прилади і апарати для автоматичного регулювання витрати, рівня, тиску або інших змінних параметрів газів чи рідини
6. Електричні машини і устаткування та їх частини	
8532	Конденсатори електричні постійні, змінні або підстроювальні
8512	Обладнання електроосвітлювальне або сигналізаційне, склоочисники, пристрої, що запобігають обмерзанню та запотіванню, які використовуються на велосипедах або моторних транспортних засобах
8512.30	Прилади звукової сигналізації
7. Хімічні продукти	
2844	Хімічні радіоактивні елементи та радіоактивні ізотопи (включаючи подільні або відновлювальні хімічні елементи та ізотопи) та їх сполуки; суміші та залишки, які містять ці продукти.
3204	Органічні синтетичні барвники визначеного або не визначеного хімічного складу

3808	Інсектициди, родентициди, фунгіциди, гербіциди, засоби, що запобігають проростанню паростків, та регулятори росту рослин, дезінфекційні засоби та аналогічні засоби
8. Неелектрична техніка	
8401	Реактори ядерні; неопромінені паливні елементи (твели) для ядерних реакторів; обладнання та пристрої для розділення ізотопів
8456	Верстати для обробки різних матеріалів шляхом видалення матеріалу за допомогою лазерного або іншого світлового чи фотонного променя, ультразвукових, електророзрядних, електрохімічних, електронно-променеви, іонно-променеви або плазменно-дугових процесів; водоструминні різальні машини
8458.11	Верстати токарні (включаючи верстати токарні багатоцільові) металорізальні: горизонтальні з числовим програмним керуванням
8459.21	Верстати для свердління з числовим програмним керуванням
9. Озброєння	
8710	Танки та інші бойові самохідні броньовані транспортні засоби, з озброєнням чи без озброєння, та частини таких транспортних засобів
9306	Бомби, гранати, торпеди, міни, ракети та аналогічне озброєння і їх частини; патрони, снаряди та інші боеприпаси і їх частини

Для кожного з цих напрямів запропоновано перелік видів діяльності, що входять до його складу. Але всі ці зміни стосуються деталізації інноваційних обстежень, зокрема обстежень діяльності підприємств, що діють у галузі біотехнологій, і не зведені до загальної інструкції чи керівництва.

Як свідчить практика інноваційних обстежень, запропоновані класифікації потрібні для виявлення насамперед інноваційних фірм, а не аналізу технологій, що ними використовуються.

У вітчизняній практиці існує методика Міністерства промислової політики України з ідентифікації українських високотехнологічних промислових підприємств. У ній дано визначення поняттю “високотехнологічне промислове підприємство”: “Це підприємство, що виробляє високотехнологічну продукцію, а також здійснює розробку, розвиток і виведення на ринок нових продуктів та/чи інноваційних виробничих процесів шляхом систематичного використання наукових та технічних знань” [6].

Також у методиці зазначається, що “високотехнологічне промислове підприємство визначається за такими основними критеріями:

- наявність у структурі виробництва великої частки високотехнологічної про-

дукції, конкурентоспроможної на міжнародному ринку;

- висока додана вартість та висока продуктивність праці;
- випуск нових видів продукції та/чи нових виробничих процесів;
- використання значною мірою проміжної високотехнологічної продукції для виробництва кінцевої продукції (мають високу частку закупок високотехнологічних товарів для потреб власного виробництва);
- застосування високотехнологічних методів виробництва та високотехнологічних процесів;
- наявність у штаті значної частки працівників технолого-орієнтованих професій;
- здійснення значних капіталовкладень у внутрішні та зовнішні дослідження і розробки (ДіР);
- здійснення значних обсягів інвестицій на техніко-технологічне переозброєння” [6].

Крім того, надані визначення таким ключовим поняттям, як високі технології, високотехнологічні процеси, технологоорієнтовані працівники. Пропонується навести визначення високі технологій, що представлено

в урядовому документі з метою формування основних параметрів, за якими в подальшому буде сформована система показників оцінки технологічного рівня промислового підприємства: “Високі технології – це систематизовані передові знання на певний момент часу, спрямовані на випуск продуктів чи створення процесу, які є принципово новими (тими, що не мають аналогів) або новими у певній галузі знань, застосування яких дасть можливість отримати монопольне становище на міжнародному ринку або поліпшити конкурентні позиції того, хто їх розробляє чи застосовує, та отримати високу додану вартість” [6].

Оцінити технологічний рівень промислового підприємства з метою планування його технологічного оновлення допоможе систематизація параметрів, за якими визначається його технологічний стан.

Методика, що розроблена фахівцями Міністерства промислової політики України, включає ряд параметрів (критеріїв), за якими ідентифікується технологічний рівень промислового підприємства. Вона охоплює шість основних параметрів, до яких додаються пояснення та зазначаються основні їх складові, що сукупно дають розгорнуту картину про технологічний стан та потреби

Таблиця 2

Параметри оцінки технологічного рівня промислового підприємства
(розроблено автором на основі [6])

№	Параметр	Пояснення та складові параметра
1	Питома вага високотехнологічної продукції у виручці від реалізації продукції підприємства	Основний критерій, за яким встановлюється рівень технологічності підприємства
2	Ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства	Визначається як продуктивність праці, яка розраховується відношенням валова додана вартість на одного працюючого
3	Технічний рівень виробництва	Залежить від ступеня розвитку засобів виробництва (знарядь праці — інструментів, машин, механізмів, приладів, двигунів тощо, за допомогою яких здійснюється виробництво високотехнологічної продукції). Включає такі складові: <ul style="list-style-type: none"> • питома вага нових технологічних процесів; • питома вага високотехнологічних процесів; • віковий склад машин та обладнання; • технічна озброєність працівників; • електронна озброєність праці; • наявність у підприємства сертифіката ISO
4	Техніко-технологічний рівень продукції	Визначається мірою використання науково-технічних знань для задоволення конкретних потреб, що характеризується ступенем технічної досконалості машин та обладнання, сировини, комплектуючих і матеріалів, що застосовуються при виробництві продукції, новизни та прогресивності конструктивно-технологічних рішень. До системи показників належать: <ul style="list-style-type: none"> • питома вага нових видів продукції; • питома вага проміжної високотехнологічної продукції іноземного виробництва; • питома вага ліцензійної продукції; • наявність сертифіката серії ISO
5	Рівень кваліфікації працівників підприємства	Характеризує здатність генерувати нові знання, продукувати, адаптувати та використовувати високі технології у виробництві.

		До системи показників належать: <ul style="list-style-type: none"> • питома вага витрат на технолого-орієнтованих працівників; • середній рівень витрат на технолого-орієнтованих працівників; • віддача оплати праці технолого-орієнтованих працівників; • питома вага витрат на професійне навчання працівників
6	Рівень інноваційної діяльності	Відображає спроможність підприємства систематично збільшувати та застосовувати наукове знання з метою розробки та використання технологічно нових або вдосконалених виробів чи процесів

у технологічному оновленні промислового підприємства (табл. 2).

Безперечно, питома вага високотехнологічної продукції у загальному обсязі виробництва та реалізації продукції промислового підприємства є основним параметром, за яким слід вимірювати технологічність підприємницької діяльності.

Готова продукція є кінцевим результатом виробництва, а її конкурентоспроможність на ринку, як внутрішньому, так і зовнішньому, є підтвердженням успішності економічної діяльності. Але на етапі аналізу стану промисловості в цілому її точний вимір (частки високотехнологічної продукції) є дещо умовним.

Враховуючи сучасні можливості української статистики, цей показник підходить лише для оцінювання конкретного підприємства. Точність оцінки певного виду економічної діяльності або промислових підприємств загалом буде невисокою.

Проте, такий критерій має бути основним при побудові системи показників оцінки технологічного рівня промислового підприємства, коли на мікрорівні доступна інформація по досліджуваному підприємству, яка забезпечує чітке уявлення, до якої категорії воно належить за технологічним рівнем продукції.

На макрорівні, коли, в кращому випадку, надається статистична інформація за обсягом виробництва та реалізації продукції за певним узагальненим (укрупненим) видом економічної діяльності промислових підприємств, реальний обсяг високотехнологічної

продукції визначити практично неможливо, оскільки технологічний рівень продукції між підприємствами одного виду економічної діяльності може сильно відрізнятись. Тому цей показник підходить лише для визначення технологічного рівня підприємства, а для галузі чи промисловості в цілому він є неінформативним.

Ефективність виробничо-господарської діяльності промислового підприємства, що розраховується як відношення валової доданої вартості на одного працюючого, в інформаційному розумінні підходить для оцінки будь-якого рівня економіки. Він доповнює загальну картину і реально відображає технологічний стан промислових підприємств або їх сукупності (виду економічної діяльності), а також промисловості в цілому.

Це пояснюється тим, що чим вища продуктивність праці (створюється більше доданої вартості), тим вищий, відповідно, технологічний рівень виробництва. Проте цей параметр фіксує стан, але не дає однозначної відповіді, у чому може бути проблема.

Технічний рівень виробництва можна оцінювати за багатьма складовими цього параметра, але крім детального опису стану економічного суб'єкта, цей критерій дає можливість отримати характеристику технологічного рівня як окремих промислових підприємств, так і промисловості в цілому, а також визначити їх технічний стан. Тобто дослідити проблему у більш широкому плані.

У першу чергу необхідно вивчити загальне становище основних фондів, що може виявити не лише завдання підняття технологічного рівня промислового підприємства за рахунок упровадження нового сучасного високотехнологічного обладнання, а також проблему його нормального функціонування, коли стан основних засобів є незадовільним, і головною метою цього господарюючого суб'єкта є виявлення можливостей для підтримки поточного технологічного рівня, оновлення основних засобів, заміну зношеного обладнання за умов жорсткого дефіциту фінансових ресурсів на вирішення вищезазначених завдань.

Процес технологічного оновлення промислових підприємств беззаперечно має бути спрямований на підвищення їх технологічного рівня. Але враховуючи обмеженість інвестиційних ресурсів, що спричинена фінансово-економічними кризами останніх років, можливості для стрімкого оновлення є дещо обмеженими.

Тому технологічне оновлення слід розглядати також як підтримку нормального рівня зносу основних засобів, що є розв'язанням оперативних проблем, які, у свою чергу, в середньо- і довгостроковій перспективі дадуть можливість вирішити завдання реального підвищення технологічного рівня основних засобів.

Отже, викладене вище підтверджує актуальність технологічного оновлення промислових підприємств економіки України. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації ринків промислової продукції постійно підвищується рівень конкуренції.

Тому для досягнення високого рівня конкурентоспроможності національного господарства промислові підприємства мають насамперед підвищувати технологічний рівень своєї продукції.

Звісно, стратегія підвищення технологічності виробництва промислового підприємства може бути більш ефективною, якщо у державі впроваджуються заходи щодо стимулювання та підтримки науково-технічного розвитку промисловості. Податкове сти-

мулювання технологічного оновлення може бути одним з найефективніших заходів, що реалізується державою.

Проаналізований зарубіжний досвід щодо визначення технологічного рівня промислових підприємств підтвердив, що не існує загальноприйнятого підходу із визначення високотехнологічних видів економічної діяльності.

В українській практиці також були спроби класифікувати діяльність промислових підприємств за технологічним рівнем. Але враховуючи швидкість технологічних змін у глобальному сучасному світі, ці класифікації та переліки технологій потребують щонайменше щорічного оновлення.

Проте, досліджені методики з оцінки технологічного рівня промислових підприємств дали можливість систематизувати ряд параметрів (критеріїв), за якими можна оцінювати технологічний рівень національного господарства, промисловості, підприємств певного виду економічної діяльності, а також окремого промислового підприємства.

Література

1. *The State of Science and Technology in the World (1996-1997)*. — UNESCO, Montreal, 2001. — 57 p.
2. *Международная стандартная отраслевая классификация всех видов экономической деятельности: 4-й пересмотр. вар-т: сер. М № 4/Rev. 4 // ООН*. — Нью-Йорк, 2009. — 341 с.
3. *Международная стандартная торговая классификация: 4-й пересмотр. вар-т: сер. М № 34/Rev. 4 // ООН*. — Нью-Йорк, 2008. — 248 с.
4. *Сайт статистичного бюро ЄС*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/Annexes/htec_esms_an5.pdf
5. *Закон України "Про Митний тариф України"* від 19.09.2013 р. № 584-VII // ВВР України. — 2014. — № 20—21. — Ст. 1677.
6. *Наказ Міністерства промислової політики України "Про затвердження Методики з ідентифікації українських високотехнологічних промислових підприємств"* від 08.02.2008 р. № 80. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_ee/pg_gtwgwd/index.htm

Здійснено систематизацію ознак, за якими технології можна віднести до категорії “високих”, на основі методичних рекомендацій міжнародних організацій: ОЕСР, ЮНІДО, ЮНЕСКО, ЄС. Проаналізовано параметри оцінки технологічного рівня підприємства на підставі методичних рекомендацій Міністерства промислової політики України.

Произведена систематизация признаков, по которым технологии можно отнести к категории “высоких”, на основе методических рекомендаций международных организаций: ОЭСР, ЮНИДО, ЮНЕСКО, ЕС. Проанализированы параметры оценки технологического уровня предприятия на основании методических рекомендаций Министерства промышленной политики Украины.

The systematization of signs produced by which technology can be categorized as “high” on the basis of methodological recommendations of international organizations: OECD, UNIDO, UNESCO, EU. The parameters for estimation process level are analyzed on the basis of the guidelines of the Ministry of Industrial Policy of Ukraine.

Надійшла 23 червня 2014 р.

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 184–188

У сучасних умовах розвитку економіки за інноваційним сценарієм процеси постійного відтворення фахівців має регулювати держава. Аналіз та узагальнення досвіду зарубіжних країн щодо форм, методів та інструментів державного регулювання попиту і пропозиції на ринку праці фахівців з вищою освітою дасть можливість використати кращі його надбання в Україні, адаптувавши їх до реалій вітчизняної економіки.

Значна частина випускників вітчизняних ВНЗ не знаходить застосування здобутим професійним вмінням та навичкам, не може працевлаштуватися за спеціальністю, оскільки структура підготовки фахівців за галузями знань, професіями і спеціальностями не зорієнтована на потреби економіки. Згідно з узагальненими даними у 2011 р. втрати державних та приватних коштів на підготовку фахівців, які не затребувані ринком праці, становили понад 600 млн грн, а виплати на допомогу по безробіттю непрацевлаштованим випускникам ВНЗ — більш ніж 250 млн грн.

Проблеми регулювання зайнятості, попиту і пропозиції фахівців на ринку праці в Україні досліджували С. І. Бандур, Д. П. Богиня, І. К. Бондар, Н. О. Гаркавенко, А. М. Колот, І. Г. Манцуров, О. В. Морозова, Л. П. Наговіцина, В. С. Найдюнов, В. В. Онікієнко, І. Л. Петрова, В. М. Петюх тощо.

Невирішеними залишаються питання розробки ефективних форм, методів та інструментів державного регулювання як попиту, так і пропозиції на ринку праці фахівців з вищою освітою з метою їх збалансування.

Узагальнюючи світовий досвід, можна відмітити, що в практиці зарубіжних країн історично сформувалися такі моделі державного регулювання попиту і пропозиції на ринку

праці фахівців з вищою освітою, як: американська, німецька, англійська, скандинавська та японська.

Особливістю американської моделі є активна політика регулювання зайнятості — стимулювання попиту на висококваліфіковану робочу силу здійснюється з допомогою інвестиційної, фінансово-кредитної та податкової політики, розробки державних цільових програм. У системі регулювання попиту на фахівців у США можна виділити такі напрями:

1. Заходи по збільшенню пропозиції робочих місць: урядові дотації підприємцям, якщо вони наймають працівників тих професій, що мають труднощі з працевлаштуванням; податкові стимули для розвитку малого підприємництва, дотації та пільги для бізнесу збільшення пропозиції робочих місць у сфері послуг.

2. Заходи щодо збереження робочих місць — це пільги в оподаткуванні, дотації підприємцям за збереження робочих місць. Відповідно до законодавства суми, які спрямовуються на навчання молоді, звільняються від оподаткування, а також підприємства звільняються від виплат у фонд соціального страхування на осіб, які проходять перепідготовку з подальшим працевлаштуванням. Податкові пільги для роботодавців (від соці-

альної допомоги — до роботи) спонукають їх до довгострокового найму безробітних, отже частка довготривалого безробіття в США, порівняно з іншими розвиненими країнами, є набагато меншою (США — 4–14 %, а в країнах ОЕСР — 50 % від загальної чисельності безробітних).

3. Пільгові кредити дрібним і середнім підприємствам, які вносять вклад у розвиток НТП, розширюють можливості працевлаштування значної частини населення США.

4. Державні контракти, які отримують ті підприємства, що працевлаштовують певні категорії безробітних — молодь, фахівців тих професій, якими “перенасичений” ринок праці.

5. Соціальні цільові програми (програми з працевлаштування, професійного навчання, професійного консультування, створення нових робочих місць, субсидювання зайнятості), які фінансуються як федеральною владою, так і місцевими органами влади. Протягом 2009–2010 рр. була реалізована програма “План Американського відновлення і реінвестування” (загальна вартість проекту становила близько 900 млрд дол.), призначена для того, щоб у короткостроковому періоді сприяти боротьбі з безробіттям, а в довгостроковій перспективі забезпечити тривале економічне зростання. Суть її полягає в комбінації двох методів: скорочення податків і вкладення масштабних бюджетних інвестицій в економіку для створення додаткових робочих місць.

Регулювання пропозиції фахівців у США здійснюється через важелі державного впливу на вищу освіту. Її прерогативою є практичне спрямування, тому в щорічному рейтингу американських ВНЗ включені показники результативності діяльності закладів освіти, такі як: отриманий соціально-економічний ефект від наданих послуг для їх одержувачів — кар’єрне зростання випускників за спеціальністю, темпи росту їхніх доходів. Це стимулює вищі мобільно реагувати на зміни у структурі зайнятості певного регіону — оперативно вносити відповідні зміни в структуру підготовки фахівців за напрама-

ми і спеціальностями, оновлювати навчальні плани і програми, проводити підготовку і перепідготовку кадрів відповідно до потреб ринку праці та складати прогнози розвитку професійної освіти всіх рівнів [2].

Рішення щодо зміни чисельності та структури випуску спеціалістів приймається вищими навчальними закладами залежно від комплексу факторів — стану економіки, зміни джерел і розмірів фінансування витрат ВНЗ тощо. Цьому сприяють різні форми взаємодії вищих навчальних закладів з підприємствами, які дають можливість закладу освіти планувати підготовку фахівців із урахуванням закономірностей розвитку підприємства, його поточних і перспективних потреб у фахівцях та гнучко реагувати на зміни попиту. Такими формами є: програми спільної підготовки кваліфікованих спеціалістів вищими і компаніями (взаємодія на етапі організації навчального процесу); оцінка підприємцями успішності навчальних програм щодо підготовки випускників до практичної діяльності; періодичні дослідження професійної кар’єри випускників (з точки зору відповідності обсягу знань, умінь, навичок і компетенцій, набутих у коледжі, для опанування професією) та використання їх результатів для оцінки і коригування програм; створення університетсько-промислових центрів для поєднання фінансових ресурсів промислових фірм та наукового, кадрового і технічного потенціалу вищих навчальних закладів.

Формування таких центрів дає кожному з учасників свою вигоду: американські підприємства отримують від держави податкові пільги з податку на прибуток (20 % їхніх витрат на фінансування фундаментальних наукових досліджень в університетах дозволяється виключати з валового доходу при розрахунках оподатковуваного прибутку), від навчального закладу-партнера — підготовлених фахівців потрібної кваліфікації з визначеним набором компетенцій; університети одержують наукове обладнання та ресурси для проведення наукових досліджень; держава — інтелектуальний капітал та скорочення рівня безробіття серед дипломованих

фахівців, оскільки університети готують фахівців на замовлення конкретного підприємства, що виключає проблеми із працевлаштуванням його випускників [3].

У Німеччині головний акцент у державному регулюванні робиться на заходах щодо збереження робочих місць — пільги надаються тим підприємствам, які утримуються від масових звільнень працівників. А розв'язання проблеми з працевлаштуванням випускників ВНЗ закладено у самій системі вищої професійної освіти, яка охоплює молодь до 25 років. Більшість учнів останніх трьох класів проходять навчальну практику на виробництві, відвідуючи професійні училища сфери обслуговування або технічні школи. Після закінчення освітньої установи випускники, крім атестату, отримують свідоцтво про трудову практику, що дає право вступу у вищий навчальний заклад (або класичний, або технічний залежно від виявлених здібностей). Це дає змогу спланувати необхідну кількість фахівців для потреб ринку праці.

Перевагами цієї системи є такі, як: практична орієнтація навчання, чергування теорії і практики у навчальному процесі — теоретична підготовка в освітніх закладах доповнюється професійно-практичними фазами на підприємствах; паралельне оволодіння “прикладною” професією під час здобуття вищої освіти; співпраця ВНЗ з підприємством; участь підприємства, з яким укладено угоду, у фінансуванні навчання майбутнього фахівця.

Цікавим, на нашу думку, також є метод підсумкового фінансування ВНЗ Німеччини — вищі навчальні заклади, які не гарантують реального працевлаштування і закріплення на робочих місцях не менш ніж 70 % своїх випускників, не можуть розраховувати на державну фінансову підтримку на наступний рік.

Уряд Великобританії вважає, що в суспільстві, заснованому на знаннях, економічна конкурентоспроможність і підвищення рівня життя населення залежить від ефективної взаємодії у питанні розвитку знань між бізнесом і вищою освітою. У зв'язку з

цим здійснюється цілий комплекс заходів, спрямованих на подолання невідповідності між реальними кадровими потребами галузей економіки та підготовкою фахівців в університетах з багатьох напрямів та спеціальностей, наближення діяльності бізнесу та університетів у сфері інновацій.

Щорічно академічною спільнотою, роботодавцями та урядовими структурами розробляється “Заява про вимоги до кваліфікацій вищої освіти”, яка слугує орієнтиром для ВНЗ при формуванні й реалізації стратегії придатності випускників до зайнятості.

У 2001 р. було прийнято рішення про створення секторальних рад (Sector Skills Councils), які визначають і формулюють вимоги до професійної підготовки відповідно до реальних потреб секторів економіки, збирають заявки по регіонах про потреби в працівниках зі специфікацією кваліфікацій і професійних умінь, займаються профорієнтаційною діяльністю і підвищенням кваліфікації — орієнтують молодь на вибір тих професій, які в майбутньому будуть потрібні для розвитку економіки.

Ради співпрацюють з широким колом роботодавців, профспілками, урядовими органами та іншими партнерами у питанні вироблення ключових професійних знань і вмінь в інтересах конкретних секторів економіки. Координацією їх діяльності займається Агентство з розвитку секторальних професійних знань та вмінь (Sector Skills Development Agency), засноване в квітні 2002 р.

Основою політики зайнятості фахівців у скандинавських країнах (Данії, Швеції, Фінляндії) є попередження виникнення безробіття, а не сприяння працевлаштуванню і виплата допомоги по безробіттю. Тут після закінчення середньої школи I ступеня (9 років) лише 20 % учнів продовжують навчання в класичних гімназіях або школах, яке завершується іспитом на атестат зрілості, що потрібний для вступу до університету чи фахової вищої школи, решта — 80 % здобувають професійну освіту або на виробництві за системою учнівства (2/3 учнів), або у професійній школі, де, крім набуття професії, можна

підготуватися до складання іспиту на атестат зрілості.

Розвинена система професійної перепідготовки і перекваліфікації фінансується Агенцією з праці та Пенсійним фондом, а проводиться як на виробництві (на фірмах), так і в професійних фахових школах та виробничих майстернях.

Особливістю системи підготовки кваліфікованих фахівців в Японії є те, що ринок праці інтегрований у коло фірми. Складовою процесу формування працівника компанії є службова ротация. Усі категорії найманих працівників спочатку опановують усі можливі види робіт, а потім закріплюються на одному місці. Це дає можливість за необхідності переводити працівників на інші види робіт, швидко та гнучко адаптувати виробництво [5].

Японський корпоративний підхід до управління персоналом потребував змін, оскільки в кінці 90-х років проявилися його негативні наслідки: просторове і часове відокремлення отримання академічної кваліфікації (бакалавра і магістра) від професійної; відсутність у студентів стимулів до навчання, оскільки в компаніях навчали за власними програмами підготовки і при наймі не враховували університетську успішність; вузька спеціалізація підготовки фахівців на підприємствах; переважання прикладних досліджень у науково-дослідницькій діяльності університетів; фінансування ВНЗ через надання державних субсидій без урахування результатів їх діяльності не стимулювало до підвищення ефективності, відкриття нових спеціальностей, нових освітніх програм; незбалансованість попиту та пропозиції фахівців певних спеціальностей на ринку праці призвело до дефіциту кадрів з таких напрямів підготовки, як програмування, біотехнологія, юриспруденція [1].

Згідно з поправками до “Закону про розвиток людських ресурсів” з 2006 р. впроваджуються програми випробувального працевлаштування для безробітної молоді та погодинних працівників, що передбачають короткострокове працевлаштування з перспективою регулярного найму після закінчення випробувального терміну. Внаслі-

док реалізації програми у 2007 р. 30177 осіб з 37605 (80,2 %) були працевлаштовані як регулярні працівники [4].

З початком бурхливого розвитку економіки уряд Республіки Корея проводить політику підвищення конкурентоспроможності національної продукції та фахівців на світовому ринку. Отже, в країні почалася реорганізація технічних шкіл шляхом диверсифікації програм, що одержали назву “2 + 1”. У їх основу була покладена модель “навчання – праця”, які поєднували теоретичну підготовку студентів у навчальному закладі та практичну професійну підготовку безпосередньо на виробництві.

Унаслідок впровадження програм “2 + 1” було отримано такі переваги: максимальне використання потенціалу людських і матеріальних ресурсів як освітнього, так і промислового секторів; набуття студентами необхідних практичних навичок на виробництві, що полегшило їх адаптацію до умов виробництва; часткове розв’язання проблеми безробіття молоді – зменшення їх числа на 1/3 за рахунок збільшення прийому студентів до технічних закладів освіти; зменшення конкуренції на вступних іспитах до університетів; підвищення якості освітньої діяльності; отримання навчальними закладами фінансової підтримки від підприємств, внаслідок чого зміцнилася їх матеріально-технічна база; можливість проведення практичного навчання відповідно до потреб конкретного регіону та індивідуальних потреб споживачів освітніх послуг шляхом диверсифікації навчальних програм та форм навчання (вечірні, сезонні тощо).

Професійні програми “2 + 1” відповідають світовим тенденціям щодо посилення інтеграції освітнього та промислового секторів як необхідної умови успішної адаптації випускників до умов праці, змін у технологіях виробництва.

Отже, у багатьох країнах механізм державного регулювання сприяє збалансуванню попиту і пропозиції на ринку праці фахівців з вищою освітою. Так, у США стимулювання попиту на висококваліфіковану робочу силу здійснюється через інвестиційну, фінансо-

во-кредитну та податкову політику держави, розробку та реалізацію державних цільових програм.

У Великобританії прийнято комплекс заходів, спрямованих на подолання невідповідності між кадровими потребами сфер економіки і підготовкою випускників ВНЗ.

Система підготовки кадрів у Японії спрямована на інтеграцію ринку праці у коло фірми, отже, під час модернізації виробництва персонал може швидко й гнучко перекваліфікуватися на нові види діяльності.

Основою політики зайнятості фахівців скандинавських країн (Данії, Швеції, Фінляндії) є попередження виникнення безробіття. Це досягнуто через створення і функціонування розвинутої системи професійної перепідготовки і перекваліфікації.

Література

1. Волгин Н. А. Японский опыт решения экономических и социально-трудовых проблем / Н. А. Волгин. — М.: ОАО “Экономика”, 1998. — 255 с.
2. Зарецкая С. Л. Реформа финансирования высшего образования в Великобритании / С. Л. Зарецкая // Экономика образования. — 2001. — № 1. — С. 34–40.
3. Исследовательские университеты США: механизм интеграции науки и образования / Под ред. В. Б. Супяна. — М.: Магистр, 2010. — 399 с.
4. Education at a Glance 2009: OECD Indicators. — [Електронний ресурс]. — Paris: OECD Publications, 2009. — Режим доступу: <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/43636332.pdf>
5. Masuda Y. Managing in the Information Society: Releasing synergy Japanesestyle / Y. Masuda. — Oxford, 1990. — 299 pp.

Проаналізовано та узагальнено досвід зарубіжних країн щодо форм, методів та інструментів державного регулювання попиту і пропозиції на ринку праці фахівців з вищою освітою з метою його адаптації та використання в Україні.

Проанализирован и обобщен опыт зарубежных стран относительно форм, методов и инструментов государственного регулирования спроса и предложения на рынке труда специалистов с высшим образованием с целью его адаптации и использования в Украине.

The paper analyzes and generalized experience of foreign countries on the forms of, methods and instruments of state regulation of supply and demand in the labor market specialists with higher education in order to adopt and use Ukraine.

Надійшла 13 квітня 2014 р.

Л. І. ЛЕЛИК

Львівський інститут МАУП

О. С. ГРИНЬКЕВИЧ

Львівський національний університет імені Івана Франка

РЕГІОНАЛЬНІ РЕЙТИНГОВІ ОЦІНКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 189–195

Істотні структурні зрушення у турпотоці України на користь виїзного туризму загострюють актуальність проблеми економічної та інформаційної підтримки розвитку регіональних турпродуктів. Одним із маркетингових інструментів її розв'язання може стати побудова та популяризація серед різних цільових груп учасників ринку туристичних послуг рейтингів регіонів України за розвитком індустрії гостинності.

Однією з особливих галузей національної та регіональної економік більшості країн світу є туризм. Особливість туризму обумовлена як комплексним характером видів економічної діяльності, які формують його структуру, так і яскраво вираженим поєднанням економічного та соціокультурного ефектів від реалізації турпослуг та здійснення туристичних подорожей.

В Україні ухвалено цілу низку документів програмного, у тому числі стратегічного характеру, орієнтованого на розвиток туристичної галузі, популяризацію національних і регіональних туристичних брендів. Регіональні програми розвитку туризму і курортів ухвалені у тринадцяти областях (Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Одеській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Чернігівській, Черкаській, Чернівецькій) та Автономній Республіці Крим в Україні.

Програмні документи з розвитку туризму в Україні акцентують увагу на економічному та інформаційному напрямках підтримки туристичної галузі. Економічний напрям передбачає лібералізацію підприємництва в туризмі, виведення його з тіньового сектору

економіки, створення передумов державно-приватного партнерства для більш ефективного управління туристичною спадщиною і підвищення якості сервісу в туристичному секторі України.

Інформаційний напрям державної підтримки розвитку туризму покликаний популяризувати туристичні продукти регіонів України серед потенційних туристів та інвесторів. Про реальний поступ у цьому напрямі свідчить той факт, що за підсумками 2012 р. Україна вперше потрапила до низки міжнародних туристичних рейтингів і путівників. Мандрівникам з усього світу Україну радять відвідати Globe Spots, TripAdvisor, The National Geographic Traveler, The Lonely Planet [1]. У 2014 р. в рамках Конференції "Популяризація іміджу України та її туристичних можливостей" відбулась презентація нового туристичного бренду України. Нова ідея бренду акцентує увагу на тому, що Україна — особлива цивілізація, яка століттями жила "між" геополітичних, геокультурних, гео економічних "плит" світу. І ця здатність інтегрувати сформувала особливу культуру, менталітет нації — "і-і" замість "або-або" [5].

Незважаючи на заявлений, почасти декларативний характер державної та регіональної

Рис. 1. Структура туристичного потоку в Україні у 2000–2013 рр.¹.

¹ Побудовано авторами за даними [6].

підтримки туристичної галузі в Україні, проблемою залишається популяризація серед громадян країни внутрішніх туристичних подорожей. За даними Держстату, у структурі турпотоку в Україні за період 2000–2013 рр. частка внутрішніх туристів зменшилася з 67,1 % до 20,3 %, натомість частка громадян України, які виїжджали як туристи за кордон, зросла з 14,2 % до 72,9 % (рис. 1).

Суттєве переважання в Україні виїзного туристичного потоку над внутрішнім пояснюється цілою низкою чинників, серед яких – недостатній рівень популяризації регіональних туристичних брендів, проблеми з розвитком туристичної інфраструктури та якістю сервісу.

Одним із інструментів інформаційної політики у популяризації регіональних турпродуктів може стати побудова та оприлюднення рейтингів регіонів країни за розвитком індустрії гостинності, базовою складовою якої є туризм. Відсутність в Україні науково обґрунтованих методик побудови рейтингів в індустрії гостинності обумовлює актуальність і практичну значущість визначеного напрямку дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування комплексу показників, які характеризують потенціал регіонів України у розвитку індустрії гостинності і визначають інформаційну складову інтегральної оцінки розвитку цієї галузі регіональної економіки. Відповідно до визначеної мети основними завданнями дослідження є:

- визначення соціально-економічного змісту індустрії гостинності як об'єкта комплексного оцінювання в регіональній економіці;
- типологізація послуг в індустрії гостинності та суб'єктів їх надання з метою визначення та структуризації комплексу показників ресурсного потенціалу розвитку індустрії гостинності.

Інтерес до індустрії гостинності як об'єкта наукових досліджень з'явився порівняно недавно і завдячує цьому потребам практиків у галузі економіки та менеджменту в туризмі. Саме поняття “гостинність” запропоноване для науково-практичного використання європейськими експертами конфедерації національних асоціацій готелів і ресторанів (ХОТ-РЕК), утвореної у 1982 р. [3]. Дослі-

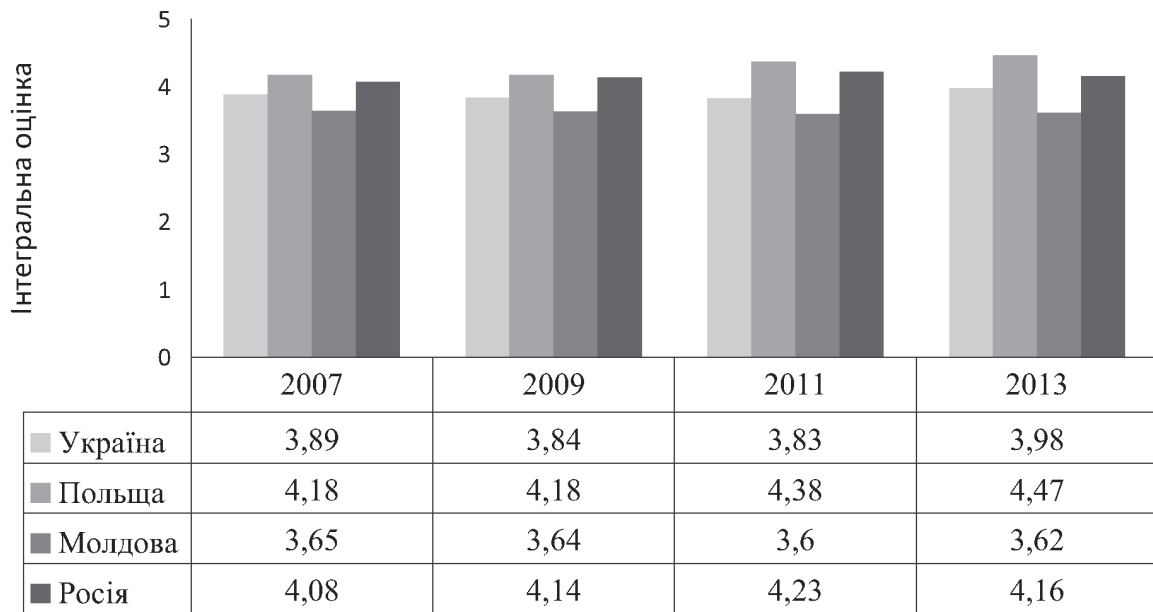

Рис. 2. Динаміка інтегральних оцінок конкурентоспроможності окремих країн у туризмі згідно з розрахунками Всесвітнього економічного форуму²

² Побудовано авторами за даними [8–11].

дженням понятійно-категоріального апарату в індустрії гостинності присвячені праці таких вітчизняних авторів, як І. О. Бочана, Г. Я. Круть, М. П. Мальської, І. Г. Пандяк та ін. Серед зарубіжних авторів відомими у відкритих літературних джерелах є публікації з досліджуваної тематики Р. А. Браймера, Д. І. Єлканова, Д. А. Осипова, Г. А. Папиряна, В. В. Романова, Є. В. Сорокіна, Дж. Р. Уокера.

Вивчення літературних джерел з тематики дослідження [3; 4; 7] дає підстави визначити індустрію гостинності як комплексну сферу діяльності працівників, які задовольняють різноманітні запити. З точки зору інституціонального підходу, індустрію гостинності можна означити як сукупність готелів та інших засобів розміщування, туроператорів та турагентів, підприємств ресторанного бізнесу, а також інших суб'єктів бізнесу, які надають послуги з транспортування, відпочинку і розваг для різних категорій мешканців і гостей міста, регіону чи держави.

Незважаючи на підвищений інтерес до розвитку індустрії гостинності як комплексної сфери практичної діяльності та об'єкта наукових досліджень, практично відсутні-

ми у науковій літературі є дослідження, пов'язані з побудовою інтегральних оцінок як інструменту маркетинг-менеджменту в індустрії гостинності.

На міжнародному рівні прикладом побудови та використання інтегральних оцінок в означеній вище сфері є інтегральна оцінка конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму (ТТСІ). Рейтинг країн на основі ТТСІ проводиться експертами Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) в Давосі спільно з Міжнародною асоціацією авіаперевезень (ІАТА), Всесвітньою радою з подорожей і туризму (WTTC) і Всесвітньою туристичною організацією ООН (UNWTO) [8]. Оцінка конкурентоспроможності країни у сфері туризму за трьома блоками показників [7]: 1) субіндекс А "Нормативно-правова база"; 2) субіндекс Б "Туристичне бізнес-середовище та інфраструктура"; 3) субіндекс В "Людські, культурні і природні ресурси". Порівняння охоплює 139 країн та визначає ТТСІ з використанням даних з відкритих джерел, інформації від установ та експертів у галузі міжнародного туризму і подорожей, а також результатів опитування керівників компаній.

Послуги в індустрії гостинності та суб'єкти, які їх надають³

Вид послуги	Суб'єкти, які надають послуги гостинності або відповідні ресурси
Розміщення	Колективні засоби розміщування (КЗР)
Переміщення	Туристичні організації
Харчування	Підприємства ресторанного господарства
Культурно-розважальні послуги	Театри, музеї, кіноконцертні зали, клуби, паби, казино, виставкові зали
Послуги рекреації	Рекреаційні зони, природні парки

³ Складено авторами.

Незважаючи на певні розбіжності у національних методиках розрахунку статистичних показників як складових ТТСІ, суб'єктивний характер оцінювання цілої низки інших часткових показників у рейтингу конкурентоспроможності країни в сфері подорожей і туризму, методика Всесвітнього економічного форуму забезпечує високу кореляцію ТТСІ з обсягами міжнародних туристичних подорожей до країни, а відповідно – практичне значення рейтингу. Динаміку інтегральних оцінок конкурентоспроможності України та деяких інших країн – її сусідів у сфері подорожей та туризму, відображено на рис. 2.

Прикладом побудови інтегральних оцінок у сфері готельно-туристичного бізнесу є проект, який організував Клуб готельєрів та рестораторів HOTELIERO. Клуб ініціював спеціальний форсайт “Індустрія гостинності 2022: найгостинніша країна Європи”. Проект передбачає спеціальне опитування експертів, якими виступають як провідні гравці індустрії гостинності, так і зовнішні фахівці: економісти, соціологи, культурологи тощо. Метою форсайту є не лише прогнозування сценаріїв майбутнього, а й вироблення стратегічних ідей та ініціатив, які об'єднують галузь у спільній дії задля досягнення мети перетворити Україну на найгостиннішу країну Європи. На жаль, на офіційному сайті HOTELIERO [2] відсутні конкретні критерії та результати побудови рейтингу країн за розвитком індустрії гостинності.

Вивчення літературних джерел з питань індустрії гостинності дає підстави стверджувати, що основними видами послуг, які характеризують ресурсний потенціал цієї сфе-

ри, є: розміщення; переміщення; харчування; культурно-розважальні заклади; послуги рекреації. Суб'єкти, які надають послуги в індустрії гостинності і використовують для цього людський, матеріально-технічний, фінансовий, інфраструктурний потенціал, систематизовано у табл. 1.

Комплекс показників в інтегральній оцінці розвитку індустрії гостинності можна формувати за різними системоутворюючими ознаками. Основними з них, на нашу думку, є такі: 1) характер послуги гостинності; 2) тип суб'єкта, який її надає; 3) ресурси, які використовуються у процесі виробництва і реалізації послуг гостинності. З метою кількісного оцінювання розвитку індустрії гостинності за типами відповідних суб'єктів діяльності у табл. 2 систематизовано перелік показників, які характеризують ресурсний потенціал визначених вище типів суб'єктів.

Наведені у табл. 2 показники запропоновані за результатами вивчення існуючих програм державних статистичних спостережень за діяльністю суб'єктів підприємництва в індустрії гостинності, а також розвитком транспортної інфраструктури в Україні. Водночас для цільової аудиторії “туристи” більш цікавими і практично значущим, з точки зору вибору регіону подорожі, буде зосередження уваги не лише на бізнес-середовищі в індустрії гостинності, а й насамперед на соціокультурному та природному потенціалі регіону, його безпеці. З огляду на інтереси різноманітних центрів прийняття рішень в індустрії гостинності, а також розглянуту вище міжнародну методика побудови індексу конкурентоспроможності країни у сфері подорожей і туриз-

**Показники ресурсного потенціалу суб'єктів підприємництва
в індустрії гостинності⁴**

№ з/п	Тип суб'єкта індустрії гостинності	Показники ресурсного потенціалу
Розміщення		
1.	Колективні засоби розміщування (КЗР)	1) Місткість готелів та аналогічних засобів розміщування (юридичні та фізичні особи). 2) Площа садіб у сільському зеленому туризмі, м ² . 3) Місткість турбаз, гірських притулків (юридичні та фізичні особи), місць. 4) Кількість структурних підрозділів сфери сервісу у розрахунку на 1 КЗР (юридичні особи), одиниць
Переміщення		
2.	Туристичні організації	1) Кількість суб'єктів туристичної діяльності, одиниць. 2) Щільність автодоріг загального користування з твердим покриттям. 3) Щільність залізничних колій
Харчування		
3.	Підприємства ресторанного господарства	1) Кількість посадкових місць, одиниць. 2) Кількість об'єктів ресторанного бізнесу
Культурно-розважальні послуги		
4.	Театри, музеї, кіноконцертні зали, клуби, паби, казино, виставкові зали	1) Кількість місць у залах для демонстрування фільмів, одиниць. 2) Кількість місць у клубних закладах. 3) Кількість музеїв, одиниць. 4) Кількість театрів, одиниць
Послуги рекреації		
5.	Рекреаційні зони, природні парки	1) Площа парків, які перебувають у сфері управління Міністерства культури, га. 2) Кількість зоопарків, цирків, одиниць. 3) Кількість об'єктів дозвілля, одиниць

⁴ Складено авторами за матеріалами публікацій Держстату.

му, вважаємо, що модель інтегральної оцінки розвитку індустрії гостинності може бути описана за структурно-логічною схемою показників, яка зображена на рис. 3.

Перелік показників, які характеризують соціокультурний та природний потенціал розвитку індустрії гостинності в регіоні, наведено у табл. 3.

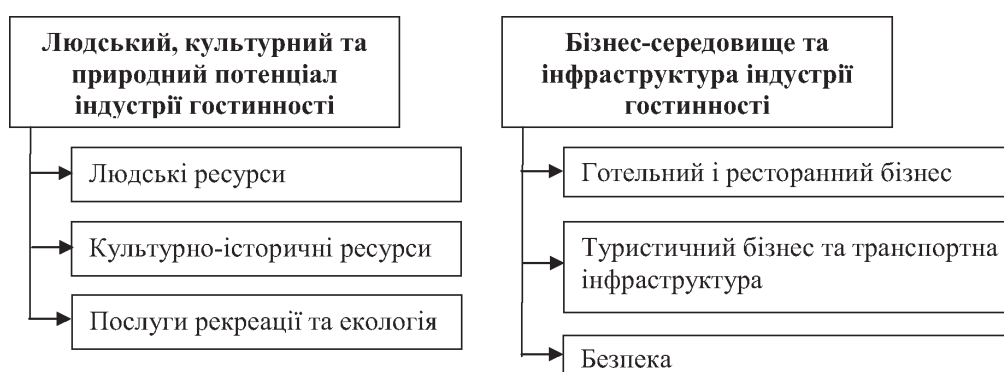

Рис. 3. Структурно-логічна модель комплексу показників інтегральної оцінки розвитку індустрії гостинності⁵

⁵ Побудовано авторами.

Таблиця 3

Показники оцінки соціокультурного та природного потенціалів розвитку індустрії гостинності⁶

Ресурси	Показники
Людські ресурси	• Частка зайнятих в індустрії гостинності (готелі, ресторани, суб'єкти туристичної діяльності), осіб
Культурно-історичні ресурси	• Кількість музеїв у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць. • Кількість театрів у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць. • Кількість клубних закладів на 10 тис. населення, одиниць
Послуги рекреації та екологія	• Площа парків (частка у всій території), га. • Кількість об'єктів дозвілля у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць. • Кількість викидів в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг

⁶ Складено авторами за матеріалами публікацій Держстату.

Таблиця 4

Показники оцінки бізнес-середовища та інфраструктури розвитку індустрії гостинності⁷

Ресурси	Показники
Готельний і ресторанный бізнес	• Місткість готелів та аналогічних засобів розміщування у розрахунку на 10 тис. населення, місць. • Місткість турбаз, гірських притулків, студентських літніх таборів у розрахунку на 10 тис. населення, місць. • Кількість структурних підрозділів сфери сервісу у розрахунку на 1 КЗР, одиниць. • Кількість об'єктів ресторанного бізнесу у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць. • Кількість посадкових місць в об'єктах ресторанного бізнесу у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць
Туристичний бізнес та транспортна інфраструктура	• Кількість суб'єктів турбізнесу у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць. • Щільність автодоріг з твердим покриттям (км на 1000 кв. км території). • Щільність залізничних колій (км на 1000 кв. км території)
Безпека	• Кількість зареєстрованих злочинів у розрахунку на 10 тис. населення, випадків

⁷ Складено авторами за матеріалами публікацій Держстату.

У табл. 4 наведено показники, які характеризують потенціал розвитку бізнес-середовища та інфраструктури індустрії гостинності в регіоні.

Отже, різноманітність проявів гостинності та показників її оцінювання зумовлює необхідність згортки критеріїв, а відповідно — побудови інтегральних оцінок розвитку індустрії гостинності. Загалом інтегральні оцінки виступають орієнтирами: для населення — у виборі найпривабливіших регіонів для подорожі; для суб'єктів турбізнесу — у формуванні бізнес-портфеля турпродуктів за регіонами України; для органів регіонального управління — в оцінюванні ефективнос-

ті регіональної політики розвитку індустрії гостинності та обґрунтуванні шляхів її удосконалення.

Напрямом подальших досліджень є розрахунок інтегральної оцінки розвитку індустрії гостинності в регіонах України за запропонованою структурно-логічною моделлю та визначеними показниками.

Література

1. Інформаційно-аналітичний бюлетень Кабінету Міністрів України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.info-kmu.com.ua/2013-08-01/article/15560451.html>

2. Клуб готельєров и рестораторов HOTELIERO // Офиц. веб-сайт. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hoteliero.ua/projects/forsite/>

3. Круть Г. Я. Основи готельної справи: Навч. посіб. / Г. Я. Круть. — К.: Центр учбової л-ри, 2011. — 368 с.

4. Основы индустрии гостеприимства: Учеб. пособие / Д. И. Елканова., Д. А. Осипов, В. В. Романов, Е. В. Сорокина. — М.: Дашков и Ко, 2010. — 248 с.

5. Офіційний сайт Державного агентства України з туризму та курортів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tourism.gov.ua/ua/news/26901/>

6. Туристичні потоки. Статистична інформація Державної служби статистики України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Управління конкурентоспроможністю в туризмі: макро- і мікрорівень: Монографія / За ред. І. О. Бо-

чана, С. В. Васильчак, О. С. Гринькевич, А. В. Івануси, О. М. Вітер. — Л.: ЛІЕТ, 2012. — 208 с.

8. Travel & Tourism Competitiveness Report 2013. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TravelTourismCompetitivenessReport_2013.pdf

9. Travel & Tourism Competitiveness Report 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TravelTourismCompetitivenessReport_2011.pdf

10. Travel & Tourism Competitiveness Report 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://members.weforum.org/pdf/TTCR09/TTCR09_FullReport.pdf

11. Travel & Tourism Competitiveness Report 2007. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TravelTourismCompetitivenessReport_2007.pdf

На основі системного та інституційного підходів до вивчення індустрії гостинності обґрунтовано основні ознаки її структуризації. Такими ознаками є: 1) тип послуги гостинності; 2) тип суб'єкта, який її надає; 3) ресурси, які використовуються у процесі виробництва і реалізації послуг гостинності. Для побудови та порівняльного аналізу інтегральних оцінок розвитку індустрії гостинності в регіонах України запропоновано відповідну структурно-логічну модель та статистичні показники оцінювання.

На основе системного и институционального подходов к изучению индустрии гостеприимства обоснованы признаки ее структуризации. Такими признаками являются: 1) тип услуги гостеприимства; 2) тип субъекта, который ее предоставляет; 3) ресурсы, использующиеся в процессе производства и реализации услуг гостеприимства. Предложены структурно-логическая модель и статистические показатели для построения и сравнительного анализа интегральных оценок развития индустрии гостеприимства в регионах Украины.

The signs of structuring in hospitality industry are adjusted based on a systematic and institutional approaches to its study. These signs are: 1) kind of hospitality services; 2) the type of entity that it provides; 3) the resources, used in the production process and the implementation of hospitality services. It is offered the structural logic model and statistical indicators for the construction and comparative analysis of integral estimates of the hospitality industry in the regions of Ukraine.

Надійшла 14 травня 2014 р.

P. V. KUKHTA

H. H. ALIEV

Taras Shevchenko National University of Kyiv

CONSTITUENT PARTS OF THE MECHANISM OF CONTROL OF ENTERPRISES INVESTMENT ACTIVITY

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 196–199

Theoretical grounding of the nature of the investment activity control mechanism, determining its structure and constituent parts is an important task of investigations aimed at forming an efficient investment policy, solving problems of resources' provision for the investment process and discovering the impact of investments on the economic development.

Building up a mechanism of investment activity management is highlighted in a number of scientific investigations and practical recommendations. Among them one should mention scientific research results of M. P. Denysenko [3], D. A. Maliarov [6], M. A. Nikolaiev [8], V. V. Pukhalskii [11], and V. V. Chesnokova [14]. One should mention the contribution to the modern theoretical and methodological management instruments of investments, scientific papers of Iu. G. Drobenko [4], L. A. Sikoraka [12], V. S. Ponomarenko [9], and other investigators [1; 2; 10; 15]. But they are predominantly of the local organizational and economic character. Thus, its completeness is not provided.

The purpose of the article is to explain the notion “investment activity control mechanism” and its constituent parts, summing up the principles of forming an efficient mechanism of investment activity control.

Notions “control mechanism”, “investment mechanism”, “investment activity control mechanism” are rather often used in the economic literature. “Mechanism” derives from the Greek word and means tool, instrument, and device: 1) set of movably interconnected parts which transfer and reproduce the movement; 2) set of intermediate conditions or processes of certain phenomena [13]; 3) from the philosophical point of view, the mechanism is a set of conditions and

processes which form any phenomenon, internal structure, management system. The most useful for us is the second definition: mechanism is a set of processes, methods, approaches, determined/required actions for the goal achievement [5].

According to the general meaning, the mechanism is an internal structure, system of constituent parts and different variants of their interrelations, the set of which forms the condition and content of processes under implementation. Explaining the essence of the notion “control mechanism” in the context of the economic science and from the position of the complex approach in the enterprise management system, one can single out several relatively separated but interconnected and interdependent elements: apparatus of developing purposes and tasks of the production management (management apparatus); system of functions and methods of control (for the successful solving of set tasks, employees of the management apparatus should have the corresponding means and methods of control); control process; means of providing the control process which are implemented on the basis of the corresponding laws and principles; mechanical improvement of control.

The above-mentioned components characterize the substantive aspects of the control

mechanism. With the using of the systemic approach in investigating the structure of the control mechanism, one presumes that the specific feature of the object is not limited by the peculiarities of its elements but is first of all connected with the character of interrelations between its elements. There are interdependent connections between all components of the control mechanism. The logic of these relations is the following: laws and regularities generate control principles; principles in their turn generate purposes and management challenges; the other parameters of the control system including style and means which provide the control process depend on functions and methods.

One of main mechanisms of economics control is the mechanism of investment processes control which provides the implementation of management functions such as forecasting, planning and interaction organizing, regulating, motivation, and control. An important place in the control mechanism is occupied by the feedback which promotes increasing control efficiency. The mechanism of investment processes control is the sequence and way of control; sequence of processes and stages, corresponding procedures and instruments; set of institutional and organizational structures, and set of forms and methods used by them; sequence of using different ways. The structure of the mechanism of investment processes control consists of the following elements: legal, regulatory, informational provision, investment processes control methods, investment strategy and policy, leverages which influence the implementation of developed programs. The mechanism of investment processes control is an integral part of the financial mechanism which in its turn is an important element of the national economy. It is necessary for providing normal trouble-free running of the economic system, implementation of the investment policy of the state. At the micro-level, it provides the implementation of investment processes in the organizations, at the enterprises.

One should differentiate the notions “investment management”, “control over investments”, and “investment mechanism”. The investment management provides using forms and methods

of object stimulation. Control over investments besides the investment management also includes statistics, financial recording, marketing researches, information and technical support; it is aimed at the impact on the movement of investment resources, control over them with the help of institutional and organizational structures and forms and methods used by them.

Now the in the scientific literature, there is authentication of the investment mechanism with the financial and credit mechanism. That has happened as the result of the non-sufficient differentiation of the existed mechanisms of investment resources attraction and allocation [12, 218]. The investment mechanism is a part of the investment system of economic enterprises development. Its content depends on the specific features of all elements of the investment activity. The investment control mechanism is one of the integral components of the investment mechanism [12].

Investments control at the enterprise is included to the general system of financial management as the most important functional subsystem which provides the implementation of predominantly strategic tasks. In this context, the investments control can be considered as the complex of measures aimed at taking and implementation of management decisions connected with the implementation of different aspects of enterprise investment activity and aimed at the achievement of set goals.

Considering the mechanism of the investment activity control it should be born in mind that it contains elements of qualitative and quantitative transformation of constituent parts of the investment activity, control over the terms of the investment activity, strengthening of trust of the investment activity participants.

The mechanism of the investment activity control should be represented as an integral organizational and economical system of the investment process which is an integral part of the general structure of the enterprise economic mechanism, system of main constituent parts which regulate the process of development and implementation of enterprise investment solutions. The structure of this mechanism includes the market mechanism of self-regulation and

price formation on the basis of demand and supply at the investment markets; state regulatory legal regulation of the investment activity; internal mechanism of the enterprise investment activity regulation (on separate directions, regulation is performed with the help of the developed investment strategy and target investment policy, internal norms and requirements to the investment activity on its different aspects); system of specific control methods with the help of which one is going to achieve certain results of the investment activity [15].

The investment activity control mechanism consists of the scientific and technical, informational, social and economic, organization and management, manufacturing, regulatory legal, tactical, strategic, and other interconnected elements which provide achievement of manufacturing interests. On this basis, the investment activity control mechanism is aimed at the motivation and intended use of organizational forms of management in the manufacturing and social spheres. It is implemented via formation of targets, tasks, key functions of control, principles of its functioning, methods, organizational structure of management, factors and criteria of control efficiency assessment.

The efficient mechanism of fulfilling the investment activity by the enterprise gives the opportunity to gain maximum fast fixed goals and solve main tasks of developing the economics of the enterprise. It promotes efficient fulfillment of specific functions of controlling an efficient activity the complete and consistent practical implementation of which is a reliable basis of active investment policy and efficient economic activity of the enterprise.

The operation of the investment activity control mechanism can be successful only if it is built on the grounded system of principles (rules and provisions which are used for its formation). All principles of the implementation of the investment activity control mechanism can be represented via a set of systemic, organizational, tactical, and strategic principles. Systemic principles include principles of integrity, hierarchy and self-organization; organizational principles include principles of coordination

and complexity; tactical principles include principles of professionalism, proportion, structuring, efficiency; and strategic principles include principles of forecasting, communicativeness, adaptivity, and dynamism. Using the above-mentioned principles will provide the quality, reliability, cost effectiveness and firmness of the formed mechanism.

Thus, the constituent parts discovered by us and marked principles of forming the investment activity control mechanism of the enterprise give the possibility to develop the most efficient investment programs which correspond to the modern requirements. Regarding the complex of these elements will finally allow provide maximum favourable conditions for achieving investment goals taking into accounts changes of both internal and external environments of the enterprise.

Literature

1. Бочаров В. В. Инвестиционный менеджмент / В. В. Бочаров. — СПб.: Питер, 2000. — 160 с.
2. Воеводин С. А. Экономический механизм управления промышленным производством (методология и практика организации) / С. А. Воеводин. — К.: Вища шк., 1991. — 159 с.
3. Денисенко М. П. Організаційно-економічний механізм інвестування / М. П. Денисенко. — К.: Наук. світ, 2001. — 414 с.
4. Дробенко Ю. Г. Механізм управління інвестиційними процесами / Ю. Г. Дробенко // Вісн. нац. ун-ту "Львівська політехніка". — 2003. — № 484: Проблеми економіки та управління. — С. 255–258.
5. *Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера* / За ред. Р. Дяківа. — К.: Міжнар. екон. фундація, 2000. — 704 с.
6. Маляров Д. А. Экономико-организационный механизм управления инвестиционной деятельностью производственных предпринимательских структур: Дис. ... канд. экон. наук.: 08.00.05 / Д. А. Маляров. — М., 2009. — 207 с.
7. *Міждисциплінарний словник з менеджменту: Навч. посіб.* / За ред. Д. М. Черваньова, О. І. Жилінської. — К.: Нічлава, 2011. — 624 с.
8. Николаев М. А. Механизм управления инвестиционной деятельностью в регионе: Монография / М. А. Николаев, Д. П. Малышев. — Псков: Изд-во ПсковГУ, 2012. — 316 с.

9. Пономаренко В. С. Механизм управления предприятием: стратегический аспект / В. С. Пономаренко, Е. Н. Ястремская, В. М. Луховский. — Х.: Изд. ХГЭУ. — 2002. — 252 с.

10. Попков В. П. Организация и финансирование инвестиций / В. П. Попков, В. П. Семенов. — СПб.: Питер, 2001. — 224 с.

11. Пухальський В. В. Механізм управління інвестиційною діяльністю промислового підприємства (на прикладі машинобудування): Дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / В. В. Пухальський. — Хмельницький, 2004. — 209 с.

12. Сікорака Л. А. Інвестиційні механізми регулювання економіки підприємств: сутність, структура та скла-

дові компоненти / Л. А. Сікорака // Європейський вектор економічного розвитку. — 2011. — № 2 (11). — С. 217–224.

13. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. — К.: Голов. ред. Укр. Радян. енциклопедії, 1985. — 966 с.

14. Чеснокова В. В. Механизм управления инвестиционной деятельностью предприятия: Дис. ... канд. экон. наук.: 08.00.05 / В. В. Чеснокова. — СПб., 2003. — 245 с.

15. Черваньов Д. М. Управлінські складові здійснення інвестиційної діяльності на підприємствах України / Д. М. Черваньов, П. В. Кухта // Формування ринкових відносин в Україні, 2008. — № 11 (90). — С. 85–87.

The essence is disclosed and the components of investment management mechanism in the enterprise is shown; the principles of effective mechanism of investment management is generalized, full and consistent implementation of which will enable the optimum speed to achieve its investment objectives and solve the main tasks of economic development of the enterprise.

Розкрито сутність та показані компоненти механізму управління інвестиційною діяльністю на підприємстві; узагальнено принципи формування ефективного механізму управління інвестиційною діяльністю, повна і послідовна реалізація яких дасть змогу з оптимальною швидкістю досягати поставлених цілей інвестування і вирішувати основні завдання розвитку економіки підприємства.

Раскрыта сущность и показаны компоненты механизма управления инвестиционной деятельностью на предприятии; обобщены принципы формирования эффективного механизма управления инвестиционной деятельностью, полная и последовательная реализация которых позволит с оптимальной скоростью достигать поставленных целей инвестирования и решать основные задания развития экономики предприятия.

Надійшла 10 квітня 2014 р.

В. В. БАЄВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

**ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ТУРИЗМУ УКРАЇНИ**

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 200–206

Туризм як експортна категорія займає п'яте місце у світі після експорту палива, хімікатів, продуктів харчування та автомобільної промисловості, і водночас — перше місце у багатьох розвинених країнах. На частку міжнародного туризму (подорожі та пасажирські перевезення) припадає 30 % світового експорту послуг і 6 % від загального обсягу експорту товарів і послуг.

До доходів з туризму відносять усі прибутки від угод та операцій по товарах та послугах, що споживаються туристами: проживання; харчування; напої; паливо; внутрішні транспортні послуги; розваги, купівля сувенірів та інших товарів тощо. До цієї статті також відносять угоди, що укладаються туристами, подорож яких тривала один день, без проживання [13].

За висновками ООН та UNWTO, протягом останніх шести десятиліть туризм пережив період тривалого зростання та диверсифікації економіки туристичної індустрії і став одним з найбільших секторів економіки, які мають високу динаміку розвитку. У багатьох країнах туризм відіграє важливу роль у формуванні валового внутрішнього продукту, активізації зовнішньоторговельного балансу, диверсифікації економіки за рахунок галузей, які обслуговують сферу туризму, формуванні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення. Туристична індустрія позитивно впливає на такі ключові галузі економіки, як транспорт і зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, тобто виступає каталізатором соціально-економічного розвитку.

У сфері туризму в світі зайнято понад 250 млн осіб, тобто кожен десятий працівник. На частку цього ринку припадає 7 % загального обсягу інвестицій, 11 % світових

споживчих витрат, 5 % усіх податкових надходжень і третина світової торгівлі послугами. За дослідженнями, стан світової індустрії туризму, попри об'єктивні труднощі останнього часу, демонструє в цілому стабільність і високу прибутковість та зберігає позиції найбільшого і такого, що швидко розвивається, сектора світової економіки [12].

Розуміючи, що сфера туризму може стати ключовим чинником економічного відновлення, уряди багатьох країн розробили програму заходів стимулювання економіки через відповідні податково-бюджетні та грошово-кредитні пакети, спрямовані на формування розвиненої фінансової системи для підтримки підприємств індустрії туризму [15]. Вжиті заходи з економічного відновлення туристичної індустрії мали позитивний результат: уже в 2010 р. показники міжнародних туристичних прибутків та доходів від туризму почали зростати в більшості світових туристичних напрямів.

Перспективність розвитку туризму як галузі народного господарства підтверджується не тільки позитивною динамікою його зростання в останнє десятиріччя, а й прогнозом його розвитку до 2030 р., проведеним UNWTO. Міжнародними експертами та вітчизняними науковцями зроблено висновок, що туризм стане найважливішою рушійною силою світового розвитку. Високий рейтинг держави в розвитку туристичної індустрії —

це не тільки великий потенціал акумуляції фінансових ресурсів, але й міжнародний авторитет і сфера впливу в глобальному середовищі [14; 16; 6, 164].

З 1997 р. Україна є дійсним членом Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), з 1999-го – Виконавчої ради UNWTO – керівного органу, який формує світову туристичну політику, контролює бюджетні питання. У 2001 р. після ретельного аналізу Київ отримав статус члена Ділової ради UNWTO. Такий статус мають лише Париж, Мадрид і Москва. Україна бере участь у перспективних міждержавних програмах у сфері туризму, залучається до впровадження новітніх туристичних технологій, передових методів підготовки та підвищення кваліфікації кадрів відповідно до світових стандартів, використовує глобальну інформаційну мережу тощо [2, 36].

Україна має потужний потенціал як для розвитку внутрішнього туризму, так і для прийому іноземних мандрівників: географічне положення та величезна територія, багата історична і культурна спадщина, а в окремих регіонах – незаймана, дика природа; Чорноморське та Азовське узбережжя; лікувальна мінеральна вода, що дає можливості для

створення світових рекреаційних комплексів; гірські туристичні маршрути тощо. Крім природних та історико-культурних передумов, розвитку в'їзного туризму мають сприяти деякі соціальні чинники: висока покупна спроможність іноземних валют; порівняно з західноєвропейськими країнами – низька вартість робочої сили; забезпечення свободи переміщення на більшій частині території країни. Проте, на сьогодні можна стверджувати, що в Україні спостерігається процес формування туристичної індустрії. Розвиток туристичного ринку відбувається за рахунок: зростання кількості та потужності туристичних фірм; активізації підготовки кваліфікованих кадрів для туристичної індустрії; збереження структури та підвищення якості обслуговування в різних суб'єктах туристичної індустрії, санаторно-курортних та оздоровчих закладах [1; 4].

На сферу туризму України в 2000–2012 рр. впливали як міжнародні фактори розвитку галузі, так і національні чинники. Загальні показники щодо мережі туристичних підприємств в Україні та основні показники їх господарської діяльності у 2012 р. подано в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1

Туристичні підприємства України в 2012 р.¹

Показник	Загальний показник	У тому числі		
		Туроператори	Турагенти	СЕД ·
Кількість туристичних підприємств (юридичних осіб)	2880	927	1853	100
Кількість суб'єктів туристичної діяльності (фізичних осіб)	2467	0	2116	351

· СЕД – суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність.

Таблиця 2

Основні показники діяльності туристичних підприємств України в 2012 р.²

Показник	Загальний показник	У тому числі		
		Туроператори	Турагенти	СЕД ·
Юридичні особи				
1	2	3	4	5
Доход від надання туристичних послуг та екскурсійної діяльності (в тис. грн без ПДВ, акцизного податку та інших обов'язкових платежів)	6362814,6	6041748,8	284463,7	36602

¹ Розроблено автором за даними Державної служби статистики України.

² Розроблено автором за даними Державної служби статистики України.

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5
Сума комісійних, агентських та інших винагород, тис. грн	417465,3	203369,8	213745,7	349,8
Фізичні особи-підприємці				
Доход від надання туристичних послуг та екскурсійної діяльності (в тис. грн без ПДВ, акцизного податку та інших обов'язкових платежів)	628495,3	—	59-855,0	37640,3

• СЕД – суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність.

Структура мережі туристичних підприємств представлена на 74,2 % туристичними операторами. Упродовж останнього десятиріччя спостерігається позитивна динаміка щодо мережі туристичних підприємств в Україні та, відповідно, показників їх господарської діяльності. Так, порівняно з минулим роком мережа туристичних підприємств збільшилась на 11,6 %, дохід від надання туристичних послуг виріс на 41,6 % [11]. Сферу туризму в Україні можна характеризувати за показниками туристичних потоків та показниками діяльності за різними видами туризму. Туристичні потоки класифікують за такими типами:

- потоки в'їзного туризму – туристична діяльність, яка характеризується кількістю іноземних громадян, які в'їхали в країну;
- потоки виїзного туризму – туристична діяльність, яка характеризується кількістю громадян країни, які виїхали за кордон з метою туристичної подорожі (службова, ділова, навчання, дозвілля, відпочинок, лікування, спортивний туризм, спеціалізований туризм тощо);
- потоки внутрішнього туризму – туристична діяльність, яка характеризується кількістю туристів, які подорожують своєю країною.

Динаміку основних туристичних потоків України подано в табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка туристичних потоків в Україні в 2000–2012 рр.³

Рік	Кількість громадян, які виїжджали за кордон	Кількість громадян, які відвідали Україну	Потоки туристів, які обслуговували суб'єкти туристичної діяльності			
			Разом	В'їзний туризм	Виїзний туризм	Внутрішній туризм
2000	13422320	6340940	2013998	377871	285353	1350774
2001	14849033	9174166	2175090	416186	271281	1487623
2002	14729444	10516665	2265317	417729	302632	1544956
2003	14794932	12513883	2856983	590641	344332	1922010
2004	15487571	15629213	1890370	436311	441798	1012261
2005	16453704	17630760	1825649	326389	566942	932318
2006	16875256	18935775	2206498	299125	868228	1039145
2007	17334653	23122157	2863820	372455	336049	2155316
2008	15498567	25449078	3041655	372752	1282023	1386880
2009	15333949	20798342	2290097	282287	913640	1094170
2010	17180034	21203327	2280757	335835	1295623	649299
2011	19773143	21415296	2199977	234271	1250068	715638
2012	21432836	23012823	3033647	269969	1956483	807195

³ Розроблено автором за даними Держстату України.

Порівняльний аналіз свідчить, що в 2000–2003 рр. кількість туристів, які в'їхали в Україну, була більшою, ніж кількість українських громадян, які виїжджали за кордон з метою туристичної подорожі. Р. Б. Кожухівська, аналізуючи динаміку туристичних потоків у 2002–2003 рр., доходить висновку, що збільшення потоків в'їзного та внутрішнього туризму в Україні обумовлено відповідними пріоритетами державної політики щодо реалізації заходів Державної програми розвитку туризму на 2002–2010 рр. [5, 48]. Проте, починаючи з 2005 р. кількість іноземних громадян, які прибули в Україну з метою організованого туризму, мала негативну динаміку.

Економічна криза 2009 р. вплинула на туристичні потоки в Україні (табл. 4 і 5), проте

стабілізація на ринку в'їзного та виїзного туризму спостерігалась вже у наступному 2010 р. У 2012 р., у зв'язку з проведенням в Україні чемпіонату Європи з футболу, прогнозувалось значне збільшення в'їзду іноземних туристів в Україну.

У звітній статистиці Адміністрації Держприкордонслужби ця категорія громадян значиться як подорожуючі з метою приватної поїздки. Тому, в 2012 р. незважаючи на збільшення кількості осіб, які виїжджали за кордон, кількість осіб, подорожуючих з метою організованого туризму, мала негативну динаміку. Про зниження потоку організованих груп туристів на фоні зростання кількості індивідуальних туристів свідчать також аналітичні дані експертів туристичного ринку та науковців [3; 7].

В'їзд іноземних громадян в Україну у 2006–2012 рр.⁴

Таблиця 4

Рік	Кількість іноземних громадян, які в'їхали в Україну — усього ⁵	Із них — з метою поїздки:						
		службова, ділова, дипломатична	туризм	приватна	навчання	працевлаштування	імміграція (постійне місце проживання)	культурний та спортивний обмін, релігійна, інша
2006	18935775	1011230	1210156	16552159	45262	4623	15778	96567
2007	23122157	908964	1444962	20563044	49481	7814	24032	123860
2008	25449078	1048370	1693348	22290975	65224	11987	27842	311332
2009	20798342	741878	1350245	18348128	103501	31812	8628	214150
2010	21203327	694557	1083015	19089067	67479	14760	48343	206106
2011	21415296	644992	1225954	19180171	59169	16143	64796	224071
2012	23012823	350224	940052	16795240	23813	9102	40419	4853973

Виїзд громадян України за кордон у 2006–2012 рр.⁶

Таблиця 5

Рік	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон — усього ⁷	Із них — з метою поїздки		
		службова поїздка	організований туризм	приватна поїздка
2006	16875256	800503	1453690	14621063
2007	17334653	771027	1898163	14665463
2008	15498567	923964	1792269	12782334
2009	15333949	837140	1422923	13073886
2010	17180034	866014	1275398	15038622
2011	19773143	897127	1590182	17285834
2012	21432836	362631	641836	20428369

⁴ Розроблено автором за даними Адміністрації Держприкордонслужби України.

⁵ Без обслуговуючого персоналу, транспортних засобів та транзиту.

⁶ Розроблено автором за даними Адміністрації Держприкордонслужби України.

⁷ Без обслуговуючого персоналу, транспортних засобів та транзиту.

Науковці пояснюють зменшення туристичних потоків з періодом глобальної фінансової нестабільності та відповідними тенденціями у світовій економіці: скороченням робочих місць на підприємствах; заощадженням коштів населенням унаслідок зниження розміру заробітних плат, переводом на неповний робочий тиждень, скороченням посад; формуванням психології негативних очікувань у формі економії витрат [10, 71]. Іноземні туристи, які в'їжджали в Україну, обирали недорогі туристичні продукти, ті громадяни які могли дозволити собі витратити на подорож більше коштів, обирали інші країни для туристичної подорожі.

Таким чином, переважна кількість іноземних та вітчизняних туристів воліють подорожувати без послуг українських туроператорів та турагентів, що свідчить про недостатню якість послуг, які надають суб'єкти туристичної діяльності України.

Міжнародний туризм може чинити значний вплив на стабілізацію платіжного балансу країни. Внесок туристичної індустрії у платіжний баланс країни виражається як різниця витрат іноземних туристів в країні та резидентів цієї країни за кордоном.

Негативна динаміка в'їзного туризму позначилась на загальних витратах іноземців в Україні. У табл. 6 подано динаміку балансу за статтею "Подорожі" за даними Національного банку України.

Наслідки світової фінансової кризи призвели до скорочення загальних обсягів міжнародних операцій, пов'язаних з подорожуванням. Зменшилась частка послуг за статтею "Подорожі" в загальному обороті міжнародних послуг України з 28,8 % у 2008 р. до 27,5 % у 2009 р. [8].

Протягом 2009–2010 рр. відмічалась тенденція до істотного зниження загальних витрат іноземців в Україні. За даними Національного банку України, зниження загальних обсягів активного туризму відбувалось як за рахунок скорочення чисельності, так і зменшення витрат на одну поїздку [8]. У 2009 р. оборот від міжнародних послуг, пов'язаних з подорожуванням, зменшився на 29,44 %, проте спостерігалось позитивне сальдо експорту/імпорту фінансових потоків від надання туристичних послуг.

У 2011–2012 рр. спостерігалась загальна тенденція до збільшення дефіциту зведеного платіжного балансу України

Таблиця 6

Динаміка балансу за статтею "Подорожі" в млн дол. США у 1998–2012 рр.⁸

Рік	Експорт (активний туризм)	Імпорт (пасивний туризм)	Оборот	Сальдо
1998	315	340	655	-25
1999	327	346	673	-37
2000	394	470	864	-76
2001	573	566	1139	7
2002	788	657	1445	131
2003	935	789	1724	146
2004	1870	880	2750	990
2005	3125	2805	5930	320
2006	3485	2834	6319	651
2007	4597	3293	7890	1304
2008	5765	4023	9788	1745
2009	3576	3330	6906	246
2010	3788	3742	7530	46
2011	4294	4461	8755	-167
2012	4842	5104	9946	-262

⁸ Розроблено автором за даними Національного банку України.

Порівняльна динаміка доходів України від міжнародного туризму в розрахунку на 1 млрд дол. США за 2006–2012 рр.⁹

Рік	Доходи від міжнародного туризму	Зміна відносно попереднього року		
		Абсолютний показник	%	
			Україна	Європа
2006	3,485	0,360	11,5	7,6
2007	4,597	1,112	31,9	14,9
2008	5,768	1,171	25,4	8,85
2009	3,576	–2,192	–38%	–14,67
2010	3,788	0,212	5,93	–1,15
2011	4,294	0,506	13,4	13,22
2012	4,842	0,548	12,76	–1,29

⁹ Розроблено автором за даними UNWTO.

(2,5 млрд дол. США – у 2011 р. та 4,2 млрд дол. США – у 2012 р.). За висновками Національного банку України, формування дефіциту у 2012 р. було породжено розширенням від’ємного сальдо поточного рахунку до 14,8 млрд дол. США [9, 87].

У 2012 р. загальний оборот міжнародних операцій, пов’язаних з послугами із подорожування, становив 9946 млн дол. США та збільшився порівняно з кризовим 2009 р. на 44,02 %. Доходи України від міжнародного туризму зросли на 12,76 %, незважаючи на загальну негативну тенденцію в Європі (–1,29 %) (табл. 7).

Проте, у 2011–2012 рр., вперше за останнє десятиріччя, спостерігалось випередження темпів зростання чисельності подорожуючих українців порівняно з темпами зростання кількості іноземців, які в’їхали в Україну. Тенденція кризових років до поступового скорочення додаткового сальдо за статтею “Подорожі” поступово переросло у від’ємне сальдо в розмірі 262 млн дол. США. З економічної точки зору, такий вектор платіжного балансу означає перевищення імпорту фінансових потоків від надання туристичних послуг над експортом.

За висновками науковців, порушення пропорцій між в’їзним та виїзним туризмом призведе до втрати потенційного доходу держави у валюті. Коментуючи ці цифри, вони констатують “низьку конкурентоспроможність туристичного ринку України, який ха-

рактеризується незначними обсягами обслуговування іноземних громадян та розвитком малодохідних видів туризму, орієнтованого в основному на прості форми дозвілля та відпочинку”.

На міжнародному туристичному ринку Україна значно поступається в конкурентоспроможності іншим країнам. З іншого боку, аналітики звертають увагу на збільшення конкуренції на міжнародному туристичному ринку. Враховуючи вищезазначені глобальні тенденції, європейські країни, розробляючи маркетингові стратегії розвитку туризму, визначають шляхи підвищення конкурентоспроможності туристичної індустрії за рахунок зміцнення інфраструктури туризму та вжиття заходів із забезпечення високої якості обслуговування та впровадження менеджменту якості (забезпечення пропорції ціна/якість, орієнтація на споживача та його потреби).

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що в умовах глобальної нестабільності туризм є однією з небагатьох галузей народного господарства, в яких спостерігається позитивна динаміка.

Література

1. Бойко М. Г. Туристична привабливість України: закономірності формування та орієнтири розвитку / М. Г. Бойко // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 16. — С. 34.

2. Буряк Р. І. Аналіз досвіду провідних країн світу у сфері управління якістю / Р. І. Буряк // Зовнішня торгівля: право та економіка. — К., 2010. — № 6. — С. 35—39.
3. Воронин І. Н. Аналіз ринка в'їздного/выездного туризму України / І. Н. Воронин // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер. "География". — 2012. — Т. 25(64). — № 4. — С. 62—69.
4. Гарбера О. Є. Конкурентоспроможність України на світовому туристичному ринку та шляхи її підвищення / О. Є. Гарбера. — 2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2012_2/086.pdf
5. Кожухівська Р. Б. Туризм в Україні: стан, фактори та перспектива розвитку / Р. Б. Кожухівська // Інноваційна економіка. — 2012. — № 3(29). — С. 43—49.
6. Криховецький І. З. Туристична індустрія України: стан, проблеми та перспективи розвитку / І. З. Криховецький // Наук.-інформ. вісн. Ів.-Франків. ун-ту права ім. Короля Данила Галицького. — 2011. — № 3. — С. 158—166.
7. Огляд ринку туристичних послуг в Україні. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rb.com.ua/ukr/marketing/tendency/7271/>
8. Платіжний баланс і зовнішній борг України. 2009 рік. — К.: Нац. банк України, 2010. — С. 75—78.
9. Платіжний баланс і зовнішній борг України. 2012 рік. — К.: Нац. банк України. — 2013. — С. 86—89.
10. Соловйов Д. І. Аналіз тенденцій розвитку туристичної сфери України та науково-методичні напрями вдосконалення її державного регулювання / Д. І. Соловйов // Вісн. Бердянського ун-ту менеджменту і бізнесу. — 2010. — № 1(9). — С. 70—73.
11. Туристична діяльність в Україні у 2011 році // Статистичний бюлетень. — К.: Держ. служба статистики, 2012. — 76 с.
12. Dwyer L. Economic impacts of inbound tourism under different assumptions regarding the macroeconomy / L. Dwyer, P. Forsyth, J. Madden, J. Eugénio-Martín, J. Morales and R. Spurr // Current Issues in Tourism. — 2000. — Vol 3. — № 4. — P. 325—363.
13. Methodological Notes to the Tourism Statistics Database. — UNWTO: Madrid, 2013. — 122 p.
14. Ntibanyurwa A. Tourism as a factor of development / A. Ntibanyurwa // Transactions of the Westex Institute collection. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://library.witpress.com/default.asp>
15. Roadmap for Recovery: UNWTO's Response to the Global Economic Crisis // UNWTO World Tourism Barometer. — 2010. — V. 8. — № 1. — P. 8—9.
16. UNWTO Tourism Highlights, 2012 Edition. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dtxtdq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights12enhr_1.pdf

Проаналізовано загальноекономічні тенденції розвитку туризму в Україні. Проведений аналіз свідчить, що останніми роками спостерігається випередження темпів зростання чисельності подорожуючих українців порівняно з темпами зростання кількості іноземців, які в'їхали в Україну. Такий вектор платіжного балансу означає перевищення імпорту фінансових потоків від надання туристичних послуг над експортом.

Проанализированы общеэкономические тенденции развития туризма в Украине. Проведенный анализ свидетельствует, что в последние годы наблюдается опережение темпов роста численности путешествующих украинцев по сравнению с темпами роста количества иностранцев, которые въехали в Украину. Такой вектор платежного баланса означает превышение импорта финансовых потоков от предоставления туристических услуг над экспортом.

Analysed the General economic trends in the development of tourism in Ukraine. The analysis shows that in recent years there has been ahead of growth rates travelling Ukrainians compared with the growth in the number of foreigners that entered Ukraine. Such vector balance of payments means the excess of imports of financial flows from the provision of tourist services over exports.

Надійшла 5 травня 2014 р.

ОЦІНКА АУДИТОРСЬКОГО РИЗИКУ ТА ТЕСТУВАННЯ ЗАСОБІВ КОНТРОЛЮ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 207–214

Розглянуто підходи до оцінки аудиторського ризику, види тестування засобів контролю фінансової діяльності підприємства, а також визначено роль усіх тестів аудиту одержання кредитів і позик та повернення грошових коштів.

Зовнішні та внутрішні користувачі фінансової звітності потребують повної, достовірної та неупередженої інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень оперативного та перспективного характеру фінансування та вкладання капіталу, розвитку стратегії фінансової діяльності. Підтвердженню достовірності інформації в обліку і звітності сприяє проведення аудиторської перевірки. Досить новим і важливим об'єктом аудиту є саме фінансова діяльність, оскільки від її грошових потоків змінюється величина власного і позикового капіталу підприємства.

Фінансова діяльність підприємства належить до високоризикованих об'єктів аудиторської перевірки, оскільки фінансові операції з асоційованими, дочірніми підприємствами та підприємствами спільної діяль-

ності є операціями з пов'язаними сторонами. Аудиторський ризик за такими операціями є високим і проведення аудиту потребує використання значних аудиторських процедур по суті.

Метою аудиту фінансової діяльності підприємства є з'ясування достовірності даних первинних документів, облікових реєстрів та фінансової звітності щодо фінансової діяльності, відповідності ведення обліку прийнятій обліковій політиці, дотримання положень П(С)БО, вимог чинних нормативних актів та законодавства України.

При розробці загального плану та програми аудиторської перевірки фінансової діяльності підприємства аудитори враховують п'ять видів тестів для визначення, чи фінансові звіти достовірно представляють фінансову діяльність підприємства. Ці тести

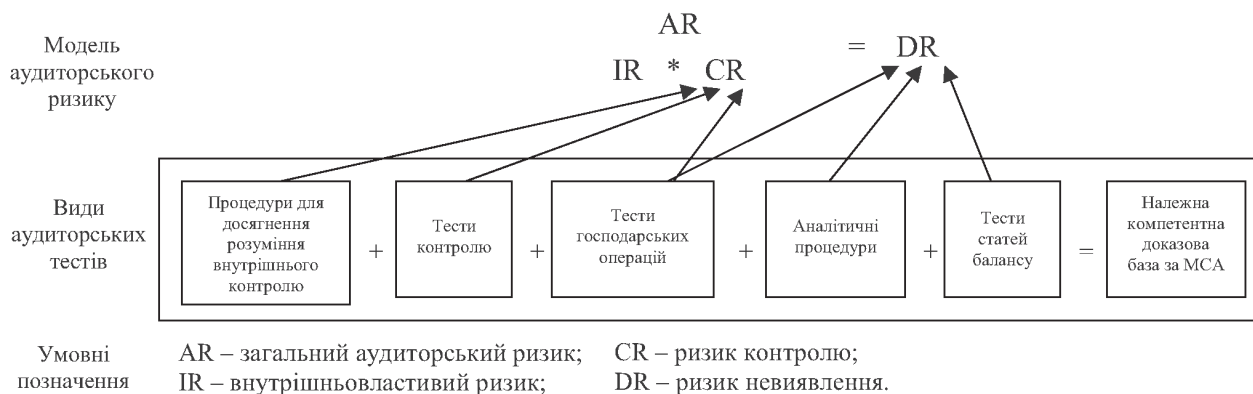

Рис. 1. Види тестів та модель аудиторського ризику

відображено на рис. 1, а також зв'язок між усіма видами тестів та моделлю аудиторського ризику.

Як показано на рис. 1, процедури для досягнення розуміння та тести контролю зменшують ризик контролю, тоді як аналітичні процедури та тести статей балансу використовуються для забезпечення запланованого ризику не виявлення [2, 370]. Тести господарських операцій впливають на ризик контролю та на запланований ризик не виявлення, тому що вони використовуються для перевірки ефективності внутрішнього контролю та кожної грошової суми господарських операцій.

Дієва, ефективна система внутрішнього контролю на підприємстві може зменшити інформаційний ризик в обліку. Аудитор повинен оцінити ризик контролю з метою розробки адекватної програми аудиторської перевірки фінансової діяльності. Так, згідно з МСА 315 “Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища” аудитор повинен виявити й оцінити ризики суттєвого викривлення на рівні фінансових звітів і на рівні твердження за класами операцій, залишками на рахунках та на рівні розкриття інформації. Аудитор використовує оцінку ризиків для визначення характеру, часу та обсягу подальших процедур аудиторської перевірки [1, 286].

У зазначеному міжнародному стандарті аудиту наводиться перелік питань, які потребують значної уваги аудитора, серед яких виділено аспекти фінансування: структура групи — основні дочірні підприємства та асоційовані суб'єкти господарювання, в тому числі консолідовані і неконсолідовані структури; структура заборгованості, в тому числі умови, обмеження, гарантії та позабалансові фінансові угоди; лізинг основних засобів для використання у бізнесі; фактичні власники (місцеві, іноземні, ділова репутація та довід); зв'язані сторони; використання похідних фінансових інструментів [1, 301].

Отже, господарські процеси фінансової діяльності підприємства належать до сфер підвищеного аудиторського ризику і потре-

бують спрямування достатнього обсягу аудиторських ресурсів.

На етапі досягнення розуміння системи внутрішнього контролю аудитор повинен зосередити увагу на вивченні розробки та функціонуванні внутрішнього контролю підприємства з метою ефективного планування аудиторської перевірки операцій фінансової діяльності. При одержанні попереднього розуміння системи внутрішнього контролю аудитор має оцінити ризики суб'єкта господарювання, процедури контролю, інформаційну систему та комунікації, а також здійснення моніторингу щодо операції фінансової діяльності підприємства. Аудитор також оцінює компетентність персоналу протягом цієї фази перевірки. Якщо аудитор приймає рішення проводити тести контролю, то вони в подальшому виконуються на окремій стадії аудиторського процесу.

Часті помилки в обліку фінансової діяльності, чи відсутність узгодження між звітами, — наприклад, про кредити, їх повернення, відсотки, фінансову оренду тощо, — в подальшому свідчать про недостатню компетентність персоналу. Оскільки внутрішній контроль складається з працівників, які виконують різні функції, недоліки, спричинені некомпетентністю, дуже важливі. Тому аудиторі слід розширити незалежні аудиторські процедури по суті, якщо персонал підприємства складається з осіб, які є недостатньо некомпетентними, щоб контролювати та обліковувати операції належним чином.

Основне завдання досягнення розуміння внутрішнього контролю аудитором — це попередньо оцінити ризик контролю для кожної господарської операції (чи групи операцій) фінансової діяльності підприємства. Якщо аудитор попередньо оцінить ризик контролю на низькому чи середньому рівні, то такий рівень має бути підтверджений відповідними доказами, які одержуються за допомогою тестів контролю.

Тести контролю здійснюються для визначення відповідності розробки та операційної ефективності системи внутрішнього контролю щодо фінансової діяльності підприємства. Тести контролю можуть набувати одну чи

Рис. 2. Модель оцінювання ризику контролю щодо операцій з одержання кредитів

більше з таких форм: додаткове спостереження та ознайомлення із діяльністю, пов'язаною з контролем; опитування відповідного персоналу підприємства; повторна обробка (спроба здійснення процедур як клієнт); перевірка документації і тестування. Для деяких цілей процедури досягнення розуміння системи внутрішнього контролю можуть забезпечити певну доказову базу для зниженого рівня ризику контролю. Кількість додаткових доказів, які вимагаються для тестів контролю, залежить від збільшення обсягу доказів, необхідних для досягнення розуміння, та від запланованого зниження ризику контролю.

Найважливішою формою тестування засобів контролю на другій стадії аудиторського процесу є дослідження документів, яке включає в себе перевірку документації стосовно операцій і подій та виявлення помилок, припущених у ході обробки облікової інформації. Виявивши помилки у вибірці, аудитор

розповсюджує їх на сукупність і досягає цим кращого розуміння внутрішнього контролю, остаточного оцінювання ризику контролю та одержує базу для розробки незалежних аудиторських процедур по суті. На рис. 2 відображено схему послідовності оцінювання системи внутрішнього контролю щодо операцій з одержання кредитів.

Тести по суті (тести на відповідність) — це процедури, розроблені для тестування помилок у грошовому вираженні, що прямо впливають на достовірність фінансових звітів. Такі помилки (часто їх ще називають монетарними помилками) є чистим відображенням помилок на рахунках обліку. Доцільно визначити три типи тестів на відповідність: тести господарських операцій, аналітичні процедури та тести статей балансу.

Метою тестів на відповідність господарських операцій фінансової діяльності є визначення, чи всі шість цілей, пов'язаних із аудитом операцій, були досягнуті для кожного виду господарських операцій. Наприклад, аудитор виконує тести господарських операцій, щоб з'ясувати, чи відображені операції існують та чи всі існуючі господарські операції відображені. Аудитор також здійснює ці тести для визначення, чи господарські операції фінансової діяльності адекватно відображені, чи обліковані у відповідний період, правильно класифіковані, підсумовані та перенесені до головної книги й відображені у фінансовій звітності.

Роль тестів господарських операцій під час аудиту залучення та повернення грошових коштів відображена рис. 3 (позначені “Аудит за допомогою ТВГО”) [2, 372]. Аудитор перевіряє облікові записи та підсумки операцій із одержання кредитів та операцій з готівкою, здійснюючи тести господарських операцій.

Тести контролю можуть бути здійснені окремо від інших тестів, але для більшої ефективності вони часто здійснюються одночасно з тестами господарських операцій. Наприклад, такі тести контролю, як перевірка документації та повторне виконання, зазвичай застосовуються до одних і тих самих господарських операцій, які тестуються на монетарні помилки. Фактично повторне ви-

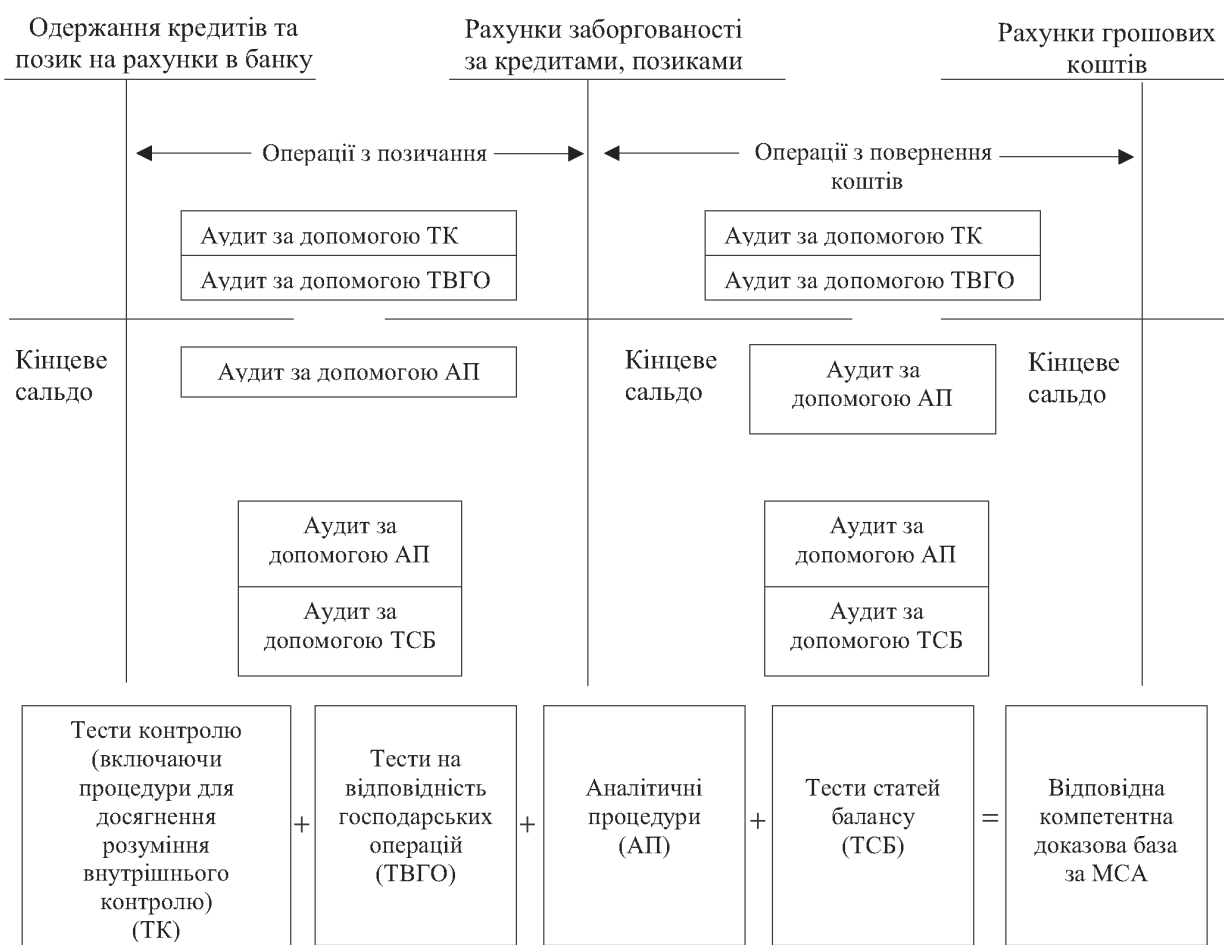

Рис. 3. Роль усіх тестів аудиту одержання кредитів і позик та повернення грошових коштів

конання завжди одночасно забезпечує докази щодо внутрішнього контролю та монетарної достовірності.

Аналітичні процедури включають порівняння облікових даних з очікуваними, які розроблені аудитором. Вони часто включають також підрахунок відносних показників з метою порівняння з відносними показниками попередніх років та іншими, пов'язаними з цим даними. Інші дві важливі цілі аналітичних процедур аудиту статей балансу – це визначити ймовірність помилок у фінансових звітах та знизити кількість тестів статей балансу.

Якщо за результатами аналітичних процедур буде виявлена значна ймовірність помилки, то аудитор може вирішити застосувати додаткові аналітичні процедури, чи змінити тести статей балансу. Коли аудитор розробляє очікування з використанням ана-

літичних процедур і робить висновок, що кінцевий баланс підприємства-клієнта у деяких статтях виявляється достовірним, певні тести статей балансу можуть бути вилучені або зменшується розмір вибірки.

Тести статей балансу зосереджені на кінцевих сальдо рахунків як для балансу, так і для звіту про фінансові результати, але основний наголос у багатьох тестах робиться на сальдо рахунків для статей балансу. Приклади включають підтвердження сальдо рахунків кредиторської заборгованості за одержаними кредитами та відсотками за ними, нарахованими дивідендами, фінансової оренди основних засобів, активів тощо (табл. 1). Ці тести кінцевих сальдо є суттєвими, оскільки докази зазвичай одержуються з незалежних джерел і, таким чином, розглядаються як високонадійні. Збільшення обсягів тестів зале-

Рахунки статей балансу для тестів аудиту фінансової діяльності

Рахунки активу балансу	Рахунки пасиву балансу
10 "Основні засоби"	40 "Статутний капітал"
11 "Інші необоротні матеріальні активи"	41 "Пайовий капітал"
12 "Нематеріальні активи"	42 "Додатковий капітал"
14 "Довгострокові фінансові інвестиції"	43 "Резервний капітал"
15 "Капітальні інвестиції"	44 "Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)"
18 "Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи"	45 "Вилучений капітал"
20 "Виробничі запаси"	46 "Неоплачений капітал"
21 "Поточні біологічні активи"	48 "Цільове фінансування і цільові надходження"
27 "Продукція сільськогосподарського виробництва"	49 "Страхові резерви"
28 "Товари"	50 "Довгострокові позики"
30 "Каса"	51 "Довгострокові векселі видані"
31 "Рахунки в банках"	52 "Довгострокові зобов'язання за облігаціями"
33 "Інші кошти"	53 "Довгострокові зобов'язання з оренди"
34 "Короткострокові векселі одержані"	60 "Короткострокові позики"
	61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями"
	62 "Короткострокові векселі видані"
	67 "Розрахунки з учасниками"

жить від результатів тестів контролю, тестів господарських операцій та аналітичних процедур для таких рахунків (статей).

Рис. 3 підсумовує в цілому, яким чином усі п'ять видів аудиторських тестів використовуються для підтвердження аудитором фінансової діяльності підприємства. Процедури для досягнення розуміння внутрішнього контролю та тести контролю оцінюють, чи внутрішній контроль за операціями цього циклу є достатньо ефективним, щоб знизити ризик контролю і, таким чином, зменшити тестування по суті. Тести господарських операцій по суті спрямовані на перевірку господарських операцій. Аналітичні процедури зосереджені на загальній доцільності господарських операцій та сальдо за рахунками. Детальні тести сальдо за рахун-

ками стосуються кінцевих сальдо рахунків у головній книзі. Поєднуючи різні види тестів, аудитор отримує високий рівень загального підтвердження для господарських операцій та рахунків фінансової діяльності. Зазвичай аудитори використовують всі п'ять видів тестів для здійснення аудиторської перевірки, але деякі з них здебільшого застосовуються залежно від обставин, їх необхідності та доцільності. Такі фактори, як можливість застосування різних методів і процедур для здобуття доказів, вартість різних видів тестів, ефективність внутрішнього контролю, наявність властивого ризику впливають на поєднання видів тестів, які обирає аудитор.

Проведені дослідження показали зв'язок між видами тестів та видами доказів. Кожен з

Таблиця 2

Зв'язок між типами тестів та типами доказів

	Дослідження фактичної наявності	Підтвердження	Перевірка документації	Спостереження	Опитування	Виконання (повторне)	Аналітичні процедури
Процедури досягнення розуміння внутрішнього контролю				+	+		+
Тести контролю			+	+	+	+	
Тести господарських операцій			+		+	+	
Аналітичні процедури					+		+
Тести статей балансу	+	+	+		+	+	

п'яти видів тестів включає тільки певні види доказів (табл. 2).

Вибір, які види тестів застосовувати та як інтенсивно, залежить від різних рівнів ефективності внутрішнього контролю та властивого ризику різних підприємств. Також можуть бути варіації від циклу до циклу господарських операцій залежно від аудиту. Поєднання п'яти видів тестів, які застосовуються для будь-якого циклу, називається комбінацією доказів. Табл. 3 показує, як поєднуються докази у чотирьох різних аудиторських перевірках.

При цьому припустимо, що в кожному випадку достатні компетентні докази були зібрані. Щодо фінансової діяльності, то операції фінансової діяльності, як правило, є суттєвими, і доцільним є здійснення достатнього обсягу аудиторських процедур по суті. Наприклад, аудит власного капіталу доцільно проводити суцільними методами. У цьому зв'язку аудитор, як правило, не будуть здійснювати тести контролю. Наголос буде на тестах господарських операцій та тестах статей балансу, але також будуть виконуватися деякі аналітичні процедури. Витрати на аудит, швидше за все, будуть відносно великими через обсяг детальних тестів на відповідність. Така ситуація відповідає третьому варіанту аудиту.

Після того як аудитор обере відповідний підхід до виконання п'яти видів тестів, розробляється аудиторська програма для кожного виду. Аудиторська програма формується поєднанням аудиторських процедур для виконання всіх завдань аудиту, враховуючи такі аспекти, як поєднання доказів, властивий ризик, ризик контролю та ризик не виявлення помилок.

Аудиторську програму для більшості аудиторських перевірок доцільно розробляти у трьох частинах: тести контролю та тести на відповідність господарських операцій; аналітичні процедури; тести статей балансу. Вони можуть бути окремими частинами загальної аудиторської програми щодо кожного циклу господарських операцій. Програма аудиту циклу фінансування та вкладання капіталу може включати: тести контролю та тести господарських операцій з виникнення доходів та витрат фінансової діяльності; аудиторську програму аналітичних процедур для всього циклу; тести статей балансу для інвестицій, коштів, власного капіталу, рахунків кредиторської заборгованості, фінансової оренди та ін.

Аудиторські процедури включають тести контролю і тести на відповідність, їх обсяг залежить від оціненого ризику контролю. Якщо контроль є ефективним і оцінений ризик контролю є незначним, тоді наголос буде на тестах контролю. Обсяг тестів на відповідність можна зменшити. Якщо ризик контролю оцінено як 1,0, то необхідно застосовувати тільки тести на відповідність. Процедури, виконані для досягнення розуміння внутрішнього контролю, будуть впливати на обсяг тестів контролю та тестів на відповідність.

Підхід до розробки тестів контролю та тестів на відповідність полягає у забезпеченні аудиторських цілей, пов'язаних із господарськими операціями. Доцільно використовувати 4-етапний підхід, якщо аудитор планує зменшити оцінений ризик контролю:

1. Встановити завдання аудиту, пов'язані із господарськими операціями фінансової діяльності підприємства.

Таблиця 3

Поєднання доказів для різних видів аудиту

	Процедури для досягнення розуміння внутрішнього контролю	Тести контролю	Тести господарських операцій	Аналітичні процедури	Тести статей балансу
Аудит 1	A	A	C	A	C
Аудит 2	B	B	B	A	B
Аудит 3	B	D	A	B	A
Аудит 4	B	B	A	A	A

A – обсяг тестів великий; B – середній обсяг тестів;
C – невеликий обсяг тестів; D – відсутність тестів.

Рис. 4. Модель аудиту тестів статей балансу заборгованості за кредитами

2. Визначити ключові моменти системи внутрішнього контролю, які зменшують рівень ризику контролю щодо кожної господарської операції фінансової діяльності підприємства відповідно до завдань аудиту.
3. Для всього внутрішнього контролю, який визначений для підтримання чи зменшення початково оціненого ризику контролю, розробити відповідні тести контролю.
4. Для потенційних видів помилок, пов'язаних із аудиторськими цілями щодо господарських операцій, розробити відповідні тести господарських операцій, беручи до уваги слабкі місця у внутрішньому контролі та очікуваних результатах тестів контролю попереднього етапу.

Аудитори здійснюють великий обсяг аналітичних процедур під час будь-якого аудиту, тому що вони результативні і не потребують значних витрат. Аналітичні процедури здійснюють на трьох різних стадіях аудиту: на стадії планування, щоб допомогти аудитору зрозуміти бізнес клієнта та визначити, які докази необхідно одержати для забезпечення прийняттого аудиторського ризику; під час аудиту, особливо, при виконанні тестів господарських операцій по суті; близько до завершення аудиту як прикінцева перевірка на доцільність.

Методологія розробки аудиторських процедур для тестів статей балансу є орієнтованою на цілі аудиту, пов'язані із балансом. Розробка цих процедур є зазвичай найскладнішою частиною всього процесу планування

і вимагає значного професійного судження аудитора (рис. 4).

Властивий ризик доцільно визначати за допомогою вивчення будь-якого аспекту історії клієнта, середовища або операцій, які вказують на високу ймовірність помилки у фінансовій звітності поточного року. Наприклад, фактори, які впливають на властивий ризик щодо рахунків кредиторської заборгованості підприємств аграрної сфери, включають структуру кредиторської заборгованості, природу бізнесу клієнта, початкові зобов'язання і т. ін. Стаття балансу, для якої властивий ризик був оцінений як високий, призводить до більшої кількості доказів, ніж для статей балансу із низьким рівнем властивого ризику.

Аудиторська програма тестів статей балансу розробляється, узгоджуючи аудиторські процедури із аудиторськими цілями, що пов'язані із балансом. Більш ніж одна процедура використовується для кожної цілі. Аудиторські процедури можуть бути доповнені або вилучені залежно від думки аудитора. Розмір вибірки, елементи вибірки, час також можуть бути змінені залежно від процедур.

Аудиторська програма складається після врахування усіх факторів, які впливають на тести статей балансу, та властивого ризику і ґрунтується на декількох припущеннях про ризик контролю, результати тестів контролю, тестів господарських операцій та аналітичних процедур. Якщо результати тестів контролю, тестів на відповідність господарських операцій, аналітичних процедур не відповідають прогнозам, то тести статей балансу необхідно

буде змінити. Наприклад, аналітичні процедури можуть вказати на потенційні помилки для декількох цілей аудиту, пов'язаних із балансом, результати тестів контролю можуть вказати на слабкий внутрішній контроль, або нові факти можуть спричинити зміну рівня властивого ризику аудитором.

Тести статей балансу мають бути розроблені так, щоб задовольняти цілі аудиту, пов'язані із балансом, а обсяг цих тестів можна зменшувати, якщо цілі аудиту, пов'язані із господарськими операціями, було досягнуто за допомогою тестів контролю та тестів господарських операцій. Тому важливо розуміти, як співвідносяться цілі аудиту, пов'язані з господарськими операціями, та цілі аудиту, пов'язані з балансом. Навіть якщо аудиторські цілі, пов'язані із господарськими операціями, досягаються, аудитор все одно, покладаючись попередньо на тести на відповідність, враховує співвідношення балансу і цілей аудиту, пов'язаних із балансом: оцінка, права та зобов'язання, представлення та розкриття.

Література

1. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2012 року). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.apu.com.ua/files/temp/Audit_2012_1.pdf
2. *Auditing and assurance services: an integrated approach* / Alvin A. Arens, Randal J. Eldez, Mark S. Beasley — 10th ed. — Pearson Prentice Hall, 2005. — 791 p.

Наведено порівняльний аналіз підходів до оцінки аудиторського ризику, видів тестування засобів контролю фінансової діяльності підприємства, а також визначено роль усіх тестів аудиту одержання кредитів і позик та повернення грошових коштів.

Приведен сравнительный анализ подходов к оценке аудиторского риска, видов тестирования средств контроля финансовой деятельности предприятия, а также определена роль всех тестов аудита получения кредитов и займов и возврата денежных средств.

Comparative analysis of approaches to the assessment of audit risk and types of testing controls financial activity is presented, and the role of all tests to obtain audit of loans and repayment of funds is determined.

Надійшла 9 липня 2014 р.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 215–222

Основну увагу дослідження приділено визначенню економічної сутності та змісту конкурентоспроможності промислового підприємства на основі систематизації класифікаційних ознак.

Зростаюча глобалізація світової економіки вимагає постійного підвищення конкурентоспроможності національних промислових підприємств. Глобалізаційні процеси не минули українську економіку, внутрішній ринок якої поступово стає все більш відкритим для потужних міжнародних компаній, які рухають капітал і товари в трансграничному масштабі.

Також, останнім часом, відбуваються значні зміни як в українському економічному просторі, так і міжнародному. Світова фінансово-економічна криза, вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ), підписання Договору про асоціацію з ЄС – усі ці події обумовлюють актуальність дослідження проблем конкурентоспроможності українських підприємств на світовому ринку, оскільки зумовлюють появу як додаткових можливостей, так і ризиків.

Конкурентоспроможність як економічна категорія була об'єктом дослідження багатьох вчених. Спроби визначити її економічну сутність здійснювались як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. І хоча вони тривають не одне десятиліття, постійні зміни соціально-економічного устрою суспільства підтримують актуальність дослідження.

Більшість вчених починає вивчення конкурентоспроможності з рогляду поняття “конкуренція”. Одним з перших його запропонував А. Сміт, а його теорія конкуренції постійно вдосконалювалась Д. Рікардо, а також

Ф. Едجوуртом, Е. Чемберліном, Й. Шумпетером.

Крім конкуренції, звичайно, досліджувалась проблема виявлення “конкурентних переваг”, поняття “конкурентності” та інші, пов'язані з конкурентоспроможністю терміни. Ці дослідження здійснювались Г. Л. Азоевим, І. Ансоффом, В. М. Гейцем, П. С. Зав'яловим, Б. Є. Кваснюком, М. Портером, В. П. Семиноженком, А. Стріклендом, Р. А. Фатхутдіновим, А. Ю. Юдановим.

У радянській економічній науці конкурентоспроможність вивчалась у рамках питань підвищення результативності та ефективності господарської діяльності.

Теорія конкурентоспроможності охоплює її вивчення стосовно товару, персоналу, підприємства, виду економічної діяльності, кластера, регіону, країни та їх об'єднання.

Отже, значна кількість наукових праць дає певне розуміння цьому поняттю, тому пропонується основну увагу приділити визначенню економічної сутності та змісту конкурентоспроможності промислового підприємства на основі систематизації класифікаційних ознак.

Поняття конкурентоспроможності промислових підприємств пов'язують з ефективністю їх функціонування. Основна передумова конкурентоспроможності промислових підприємств – виробництво та реалізація конкурентоспроможних товарів, що забезпечується та підтримується ефективною організацією роботи на ринку.

З цього погляду, конкурентоспроможність — це “поточне становище підприємства на ринку, у першу чергу, частка ринку і тенденція її зміни” [1]. Також конкурентоспроможність підприємства розглядають як “здатність здійснювати прибуткову діяльність в умовах конкурентного ринку” [2].

Тобто конкурентоспроможність притаманна тим господарюючим суб'єктам, які ефективно функціонують і забезпечують споживачів конкурентоспроможними товарами і послугами.

Р. А. Фатхутдінов визначає конкурентоспроможність підприємства як здатність витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на даному ринку [3].

П. В. Забелін, Н. К. Моїсєєва вважають, що конкурентоспроможність підприємства — це його здатність приносити прибуток на вкладений капітал у короткостроковому періоді не нижче заданого, або вище його значення, порівняно із середньостатистичним прибутком у відповідній сфері економічної діяльності [4].

Існують пропозиції об'єднати в одне поняття “конкурентоспроможність” як товару, так і підприємства (Г. Л. Ігольніков і Є. Г. Патрушева) [5].

У своїй науковій праці економісти В. Д. Грибов, В. П. Грузинов, В. А. Кузьменко вводять поняття конкурентоспроможності підприємства як його переваги щодо інших підприємств певної галузі всередині країни та за її межами [6].

З погляду Н. С. Яшина, конкурентоспроможність підприємства (компанії) — це можливість і динаміка пристосування його до умов ринкової конкуренції [7].

Провідний американський фахівець М. Портер стверджує, що конкурентоспроможність компанії багато в чому визначається конкурентоспроможністю її економічного оточення, яке, у свою чергу, залежить від базових умов (загального ресурсу) і конкуренції в середині кластера. Економіст визначає конкурентоспроможність підприємства як здатність успішно оперувати на конкретному ринку (регіоні збуту) у певний проміжок часу шляхом випуску та реалізації конкурентоспроможних виробів і послуг [8].

Також він розробив визнану світом методику аналізу конкурентоспроможності та описав стадії росту конкурентоспроможності національної економіки (від стадії “первинних факторів”, таких як дешева праця, до стадії конкуренції на основі інновацій і останньої стадії — конкуренції на основі багатства).

На сьогодні єдиного визначення конкурентоспроможності промислового підприємства не існує, кожний автор трактує цю категорію по-своєму, дотримуючись певних поглядів.

На основі виявлення спільних рис і відмінностей у наведеному переліку визначень терміну “конкурентоспроможність підприємства”, пропонується сформувати власне визначення конкурентоспроможності промислового підприємства (див. табл.).

Визначення конкурентоспроможності промислового підприємства¹

Автор	Визначення
Г. Л. Азоев, П. С. Зав'ялов, Л. Ш. Лозовський, А. Г. Поршнев, Б. А. Райзберг	Це здатність компанії конкурувати на ринку з виробниками та продавцями аналогічних товарів за допомогою забезпечення більш високої якості, доступних цін, створення зручних умов для покупців, споживачів
О. О. Блінов	Це здатність створювати такі переваги над конкурентами, які дають можливість досягти поставлених цілей
В. Л. Білоусов	Це відносна характеристика, що виражає відмінності розвитку певної фірми від розвитку конкурентних фірм за ступенем задоволення своїми товарами потреби людей і за ефективністю виробничої програми
А. Н. Захаров	Це володіння властивостями, що створюють переваги для суб'єкта економічного змагання

¹ Розроблено автором на основі [1–10].

Л. М. Калашнікова	Це комплексне поняття, що обумовлене системою і якістю управління, якістю продукції, широтою та глибиною асортиментів, у якому є потреба суспільства або окремих його членів, стабільним фінансовим станом, здатністю до інновацій, ефективним використанням ресурсів, цілеспрямованою роботою з персоналом, рівнем системи руху товарів і сервісу, іміджем фірми
Г. Я. Кіперман	Здатність протистояти на ринку іншим виробникам і постачальникам аналогічної продукції (конкурентам) як за ступенем задоволення своїми товарами або послугами конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності
М. Г. Миронов	Це реальна і потенційна здатність компанії, а також наявних у них для цього можливостей проектувати, виготовляти та збувати товари, які за ціновими і неціновими характеристиками у комплексі більш привабливі для споживача, ніж товари конкурента
Н. І. Перцовський	Можливість ефективної господарської діяльності і її практичної прибуткової реалізації в умовах конкурентного ринку. Це узагальнюючий показник життєстійкості підприємства, його вміння ефективно використати свій фінансовий, виробничий, науково-технічний і трудовий потенціали
Х. А. Фасхiev	Це реальна і потенційна здатність компанії розробляти, виготовляти, реалізовувати й обслуговувати в конкретних сегментах ринку конкурентоспроможні вироби, тобто товари, що переважають за якісно-ціновими параметрами аналогів і користуються більш пріоритетним попитом у споживачів
Р. А. Фатхутдінов	Здатність компанії випускати конкурентоспроможну продукцію, перевага компанії стосовно інших компаній певної галузі усередині країни і за її межами
В. Є. Хруцький, І. В. Корнеєва	Це здатність успішно оперувати на конкретному ринку (регіоні збуту) у певний проміжок часу шляхом випуску та реалізації конкурентоспроможних виробів і послуг

Визначення конкурентоспроможності організації, надане Г. Я. Кіперманом, є неповним, оскільки не враховує те, що організації конкурують на конкретних ринках у певний проміжок часу. Достоїнством цього визначення, також як і визначення, яке надане Н. І. Перцовським, у тому, що вони підкреслюють ефективність господарської діяльності як ключовий критерій конкурентоспроможності організації.

Визначення конкурентоспроможності організації, надане Р. А. Фатхутдіновим, є також неповним, тому що зводить конкурентоспроможність промислового підприємства до випуску конкурентоспроможної продукції, фактично тим самим ототожнюючи ці два поняття. Ті ж самі недоліки має визначення, сформульоване В. Є. Хруцьким, І. В. Корнеєвою, але, на відміну від визначення Р. А. Фатхутдінова, уточнюються параме-

три конкурентоспроможності, а саме простір, на якому вона досягається (конкретні ринки) і час (певний період).

Найбільш повним є визначення, подане в словнику по маркетингу групою авторів: Г. Л. Азоєвим, П. С. Зав'яловим, Л. Ш. Лозовським, А. Г. Поршнєвим, Б. А. Райзбергом.

Б. Н. Фомін розглядає ключові аспекти досягнення конкурентоспроможності промисловим підприємством: рівні підприємства в цілому, рівні виробництва та рівні продукту [11].

Кожен рівень конкурентоспроможності залежить від виду ринків, які, у свою чергу, мають області, в яких більш детально можна оцінити конкурентні позиції промислових підприємств.

Перший рівень (підприємство в цілому) охоплює фінансовий, фондовий і трудовий ринки. На цьому рівні конкурентоспромож-

ність промислового підприємства оцінюється за “сферою бізнесу”, до основних складових якої належать: вартість підприємства, його капіталізація, управління можливостями, управління результатами, управління активами, організаційна система, стратегічне планування, стратегічний маркетинг, людський капітал і технологічна політика та технології.

Другий рівень (виробництво) включає товарний і трудовий ринки, сфера конкурентоспроможності яких розділяється за їх загальним та інноваційним потенціалом. Загальний потенціал розглядається в рамках фінансів, обладнання, технологій і персоналу, а інноваційний — за інфраструктурою й інноваційною культурою.

Третій рівень (продукція) поширюється на товарний ринок, що охоплює вартісні, якісні та часові параметри.

Отже, конкурентоспроможність слід розглядати на різних економічних рівнях: міжнародному, національному (макрорівень), галузевому, або сектору економіки (мезорівень), та на рівні окремих підприємств (мікрорівень).

Міжнародна конкурентоспроможність є найважливішою комплексною характеристикою якісного стану товарів підприємств, які можуть порівнюватися з аналогами інших країн. Нині рівень конкурентоспроможності в міжнародному бізнесі може регулюватися з урахуванням якості чинників (виробничих та інших) його досягнення і можливої переваги [12].

Конкурентоспроможність промислового підприємства — це його стійке становище на внутрішньому та зовнішньому ринках, що зумовлене економічними, соціальними і політичними чинниками. В умовах відкритої економіки конкурентоспроможність може бути визначена як здатність промислового підприємства протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку та ринках інших країн.

Нові умови розширення конкуренції й обмеженості матеріально-фінансових ресурсів викликають необхідність виявлення основних критеріїв оцінки.

Основними серед них є:

1. Рівень стійкості економічного зростання.
2. Прибутковість підприємства у системі світового господарства.
3. Ефективність діяльності на світових ринках.
4. Темпи ресурсозберігаючого нарощування.
5. Забезпечення оновлення виробничих фондів.
6. Прогресивні зміни у структурі виробництва (частка високотехнологічного виробництва у загальному його обсязі).
7. Рівень якості продукції.
8. Рівень інноваційності продукції.

Конкурентоспроможність підприємства визначається наявністю у нього технічних, економічних і організаційних умов для створення, виробництва і збуту (з витратами не вище за інтернаціональні) продукції високої якості, що задовольняє вимогам конкретних груп споживачів.

Конкурентоспроможність промислового підприємства передбачає існування переваг перед аналогічними компаніями за кордоном, які можуть виражатися у наявності раціональної організаційної структури; налагодженої дослідно-конструкторської і прогресивної виробничо-технологічної бази, розвиненої інфраструктури, гнучкої системи науково-технічної, виробничої, матеріально-технічної і комерційної співпраці як на самому підприємстві, так і з іншими підприємствами в країні і за її межами, ефективної системи розподілу продукції.

М. Портер значно розширив список факторних умов, що входили в інші попередні факторні моделі, включивши туди 5 груп факторів:

- людські ресурси (з розбивкою на окремі групи працівників, включаючи вчених вищої категорії);
- природні ресурси (включаючи також клімат і географічне положення країни);
- капітал (з урахуванням національних розходжень, що залишилися, в умовах

фінансування та розмаїтості видів національних ринків капіталу);

- науково-інформаційний потенціал (усі накопичені країною знання, пов'язані з виробництвом товарів і послуг, — наукові, технічні, ринкові і т. д.);
- інфраструктура (тип, якість та вартість видів інфраструктури, що впливають на конкурентоспроможність) [8].

Головний висновок М. Портера полягає в ідеї, що основні для конкурентоспроможності фактори країною не успадковуються, а створюються. Причому найбільшого значення набуває ефективність використання факторів — темпи їх створення та механізми їх удосконалення.

Друге важливе положення — класифікація факторів на базисні і спеціально розвинені, загальні й особливі.

У наукомістких секторах економіки базисні фактори не надають вирішальної переваги. До того ж ТНК можуть отримати їх в інших країнах за рахунок іноземних інвестицій. Щоб забезпечити конкурентні переваги на світовому ринку, фактор повинен бути вищою мірою спеціалізований, пристосований для потреб конкретного промислового підприємства.

Спеціалізовані фактори набагато важче скопіювати, і вони, як правило, потребують значних довгострокових інвестицій. Тому, за М. Портером, відсутність окремих базисних факторів може бути не слабкою, а сильною стороною в конкурентній боротьбі, яка стимулює компанії здійснювати нововведення та вдосконалення.

Умови внутрішнього попиту продовжують відігравати провідну роль, незважаючи на глобалізацію конкуренції. При цьому найбільше значення має не обсяг внутрішнього попиту, а його якість і відповідність тенденціям розвитку попиту на світовому ринку.

Виграють у конкурентній боротьбі країни, де розвитку певного сегмента ринку приділялася більша увага у зв'язку з особливими внутрішніми умовами, в той час як попит на цю продукцію в інших країнах був поки невисокий.

Споріднені й підтримуючі галузі — третя важлива детермінанта національної конку-

рентної переваги. Звіди можуть надходити напівфабрикати та устаткування високого технологічного рівня.

Стратегія і структура підприємств, внутрішньогалузева конкуренція — це група дуже різномірних, але особливо важливих для розуміння конкурентних переваг факторів. Цілі, стратегії та способи організації фірм значно відрізняються в різних країнах. Спосіб менеджменту компаній і види конкуренції піддаються впливу національних особливостей країн.

Наявність “своїх” конкурентів — набагато більший стимулюючий фактор, ніж конкуренція іноземна. “Свої” перебувають у рівних стартових умовах щодо сировини, вартості робочої сили, законодавства. Така ситуація сприяє практичній реалізації нових ідей.

Ці положення М. Портера йдуть у розріз із широко розповсюдженими ідеями щодо того, що потрібно заощаджувати на наукових дослідженнях, концентрувати зусилля, підтримуючи “національних чемпіонів”, об'єднувати компанії.

Внутрішнє суперництво сприяє формуванню “кластерів”. “Кластер” стає засобом подолання інерції, негнучкості конкурентами, що сповільнюють удосконалювання й інновацій. Звідси, основна функція держави — роль каталізатора. Вона не може створити конкурентоспроможної галузі — це завдання підприємства.

М. Портер виділяє основні параметри виробничих факторів, внутрішнього попиту, рівня міжгалузевої кооперації, стратегію банків і фірм, причому він розрізняє такі чотири стадії розвитку: стану факторів виробництва, стимулювання інвестицій, упровадження інновацій, збільшення багатства [8].

Зокрема, перші три стадії асоціюються з розвитком конкурентних переваг і характеризуються специфічними видами володіння факторами виробництва (фізичним капіталом — працею — людським капіталом — технологіями).

Одна з головних відмінностей перших трьох стадій конкурентного розвитку — це спосіб, у який підприємства отримують тех-

нологію. На факторній стадії компанії її переважно створюють не самі, а отримують від інших країн. Це відбувається за допомогою імітації придбаного іноземного капітального устаткування.

При цьому М. Портер стверджує, що розвиток кожної країни відбувається на основі застосування досвіду попереднього розвитку. Праця і природні ресурси використовуються для виробництва трудомістких або матеріалоемних товарів.

На наступній стадії частка капіталомістких товарів зростає, причому за більш високого рівня концентрації виробництва продукція характеризується додатковим внеском кваліфікованої праці та технологій.

У цьому процесі зміна виражається зрушенням відносних переваг від виробництва трудомістких або матеріалоемних товарів (характерних для першої стадії) на користь капіталомістких товарів (наприклад, продукція важкої промисловості).

Найрозвиненіші країни перебувають на першій стадії розвитку і створюють порівняльні переваги для виробництва трудомістких або матеріалоемних товарів. Деякі з цих країн уже перейшли у другу стадію, де найважливішу роль починають відігравати інвестиції у капіталомістку діяльність.

На третій стадії, інноваційній, держава вже має висококваліфікований капітал й активно проводить політику розвитку НДДКР. На цій фазі порівняльні переваги країни переходять на виробництво високоінноваційної і технологічно нової продукції.

Промислові підприємства на інноваційній стадії економіки конкурують на світових ринках. У більш диференційованих сегментах промисловості вони продовжують конкурувати за ціною, але на базі високої продуктивності праці.

Чутливі за ціною, менш складні сегменти плавно поступаються іншим країнам. Фірми конкурують на базі власних глобальних стратегій і мають власні збутові та обслуговуючі міжнародні мережі поряд зі зростаючою репутацією марки за кордоном.

Таким чином, інноваційна стадія є одним з етапів значного прямого іноземного інвес-

тування. Звичайно, деякі промислові підприємства країни лідирують у переході до інноваційної стадії, одержавши конкурентні переваги більш високого класу. Удосконалення поширюється на інші галузі.

На інноваційній стадії економіка має найбільшу опірність стосовно зовнішніх подій і макроекономічних коливань, особливо коли країна виявляє здатність розширювати "кластери". Промисловість менш уразлива до цінових шоків і руху курсів валют, оскільки вона конкурує на основі технології і диференціації продукції.

Глобалізація стратегії фірм створює додатковий буфер проти таких коливань. Збільшення числа процвітаючих підприємств зменшує залежність від одного конкретного сектора.

Для інноваційної економіки характерна також міжнародна позиція, що зміцнюється за низкою передових послуг, які відображають удосконалення конкурентних переваг у промисловості. Всі економіки, розвиток яких стимулюється інноваціями, мають більш високу частку внутрішніх послуг, ніж країни на більш ранній стадії розвитку.

Однак, чи матиме країна широку базу для міжнародної конкурентоспроможності в послугах, залежить від ряду факторів, у тому числі від розвитку підтримуючих секторів національного господарства.

Явні ознаки вступу економіки в четверту стадію виявляються повільно у зв'язку з інерцією, створеною лояльністю споживачів. Однак, як тільки починається втрата позицій у деяких високопродуктивних секторах і сегментах, вона поширюється на інші види економічної діяльності за допомогою "деклас-теризації". Економічний спектр звужується, конкурентна перевага втрачається спочатку в базисних секторах промисловості і готових виробів, пізніше — у виробництві компонентів, потім — устаткування.

Конкурентна перевага зберігається, наприклад, у секторах економіки, де країна має унікальний попит або добре розвинені суміжні виробництва. Іноземні фірми, які все більше отримують реальну конкурентну перевагу, прагнуть придбати національні компанії

й інтегрувати їх у свої глобальні стратегії на основі бази, розташованої в іншій країні.

Найважливішими умовами просування країни на більш високу стадію є такі: мотивація, внутрішня конкуренція, удосконалення попиту, нестача окремих факторів, здатність до створення нового бізнесу.

На ринках високотехнологічної продукції конкурують між собою, як уже відзначалося, в основному постіндустріальні країни, втягнені в гонку науково-технічних інновацій і не зацікавлені в появі нових претендентів на якусь частку певного ринку.

Зарубіжна практика показує, що ринки готових виробів, як правило, є об'єктом протекціонізму — нетарифних і меншою мірою тарифних обмежень імпорту.

Залежно від обраної економічної стратегії і вирішуваних тепер господарських завдань, національні уряди обирають міру сполучення в ній економічних й адміністративних інструментів регулювання товарних потоків, диференціації рівнів захисту внутрішнього ринку відносно тих чи інших видів товарів.

Саме промислово розвинені країни встановлюють порядок обміну продукцією високотехнологічних секторів економіки шляхом домовленості на двосторонній чи багатосторонній основі, у тому числі й через механізми Світової організації торгівлі.

Країни, які прагнуть наздогнати лідерів, відстоюючи свої інтереси, змушені все-таки сприймати вироблені світовим економічним авангардом правила гри, миритися з підвищеними тарифами на нові категорії товарів і зниженими на продукти, що обертаються на світових ринках сировини і напівпродуктів.

В умовах зниження тарифних бар'єрів у конкуренції на ринках високотехнологічної продукції все більшу роль відіграють технічні бар'єри, насамперед стандарти і технічні вимоги, що забезпечують інтереси національної безпеки, захист здоров'я і права споживачів.

Висновки. Отже, основні положення формування конкурентоспроможності промислового підприємства такі:

- по-перше, це ефективність використання факторів конкурентоспроможності,

яка визначається в темпах їх створення та механізмах їх удосконалення;

- по-друге, рівень розвитку базисних і спеціалізованих, загальних і особливих факторів;
- по-третє, рівень розвитку споріднених і підтримуючих галузей;
- по-четверте, рівень розвитку внутрішньогалузевої конкуренції серед вітчизняних господарюючих суб'єктів.

Конкуренція також набуває настільки масштабного характеру, а ставки в ній настільки високі, що в боротьбу на світовій економічній арені все частіше вступають політичні сили, включаючи керівників держав найвищого рівня.

Вони активно домагаються від країн-партнерів зняття чи зниження бар'єрів доступу на їхні ринки, обговорюють великі торгові угоди, що виходять за межі традиційних сфер міждержавного діалогу — військово-технічного співробітництва, освоєння космосу і реалізації масштабних енергетичних проєктів.

Нерідкі випадки, коли в інтересах національних корпорацій на інші країни чиниться прямий тиск з метою змусити їх відмовитися від співробітництва з третіми країнами в конкретних високотехнологічних секторах економіки, наприклад, в атомній енергетиці.

Література

1. Зулькарнаев И. У. Метод расчета интегральной конкурентоспособности промышленных, торговых и финансовых предприятий / И. У. Зулькарнаев, Л. Р. Ильясова // *Маркетинг в России и за рубежом*. — 2001. — № 4. — С. 12–23.
2. Мисаков В. С. Анализ конкурентоспособности фирмы: Монография / В. С. Мисаков. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 225 с.
3. Блинов А. О. Имидж организации как фактор ее конкурентоспособности / А. О. Блинов, В. Я. Захаров // *Менеджмент в России и за рубежом*. — 2003. — № 4. — С. 20–24.
4. *Рыночная экономика: Словарь* / Под общ. ред. Г. Я. Киперман. — 2-е изд., доп. — М.: Республика, 1995. — 495 с.

5. Перцовский Н. И. Международный маркетинг: Учеб. пособие / Н. И. Перцовский, И. А. Спиридонов, С. В. Барсукова; Под ред. Н. И. Перцовского. — М.: Высшая шк., 2001. — 239 с.
6. Грибов В. Д. Экономика организации (предприятия): Учеб. / В. Д. Грибов, В. П. Грузинов, В. А. Кузьменко. — 7-е изд., стереотип. — М.: КНОРУС, 2013. — 408 с.
7. Яшин Н. С. К вопросу о конкурентоспособности предприятия / Н. С. Яшин // Экономика и бизнес. — 2011. — № 2.
8. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость: Пер. с англ. / М. Портер. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 715 с.
9. Азоев Г. Л. Маркетинг. Словарь. / Г. Л. Азоев, П. С. Завьялов, Л. Ш. Лозовский, А. Г. Поршев, Б. А. Райзенберг. — М.: Экономика, 2000. — 362 с.
10. Фатхутдинов Р. А. Уровни и объекты конкурентоспособности / Р. А. Фатхутдинов // Современная конкуренция. — 2009. — №4 (16). — С. 123–143.
11. Фомин Б. Н. Понятие конкурентоспособности предприятия / Б. Н. Фомин. — М.: Центр проектирования эффективного бизнеса, 2011. — 102 с.
12. Голяк Ю. Б. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності стратегічних галузей української економіки / Ю. Б. Голяк // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 6(60). — С. 78–82.

Наведено аналіз економічної сутності поняття “конкурентоспроможність”. На основі огляду наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників систематизовано класифікаційні ознаки конкурентоспроможності промислових підприємств.

Приведен анализ экономической сущности понятия “конкурентоспособность”. На основе обзора научных работ отечественных и зарубежных исследователей систематизированы классификационные признаки конкурентоспособности промышленных предприятий.

Analysis of the economic substance of the concept of “competitiveness” is shown. Based on review of scientific papers domestic and foreign researchers classification features competitiveness of industrial enterprises is systematized.

Надійшла 6 червня 2014 р.

РОЛЬ МЕХАНІЗМУ “ЄДИНОГО ВІКНА” У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СПРОЩЕННЯ ПРОЦЕДУР МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 223—228

Досліджуються загальні аспекти механізму “єдиного вікна”, що покликаний прискорити і спростити інформаційні потоки між трейдерами та державними органами і забезпечити відчутні вигоди всім сторонам, які беруть участь у міжнародній торгівлі.

Спрощення та скорочення необхідних процедур, даних і документів, їх узгодження з міжнародними стандартами, комп'ютеризація документів і процесів зовнішньої торгівлі значно прискорять пересування товарів та інформації про них через кордони. У цьому сенсі “єдине вікно” (англ. *single window*) для очищення експорту та імпорту є передовим інструментом з метою досягнення цілей спрощення процедур торгівлі [2].

Ідеологія системи “єдиного вікна” стала формуватися в той момент, коли створена людством “бюрократична машина” почала пробуксовувати у своєму функціональному призначенні і перешкоджати, а не сприяти ефективній взаємодії представників бізнесу і державних органів.

Втілення системи “єдиного вікна” допомагає розв'язати ключову проблему для спрощення процедур торгівлі, пов'язану з подачею значної кількості документів з повторюваними даними, тільки один раз, в один пункт прийому і в стандартному форматі. Так, наприклад, у британському порту Фелікстоу, де була створена така система, ефективність торгових процедур підвищилася в декілька разів. Зокрема, було створено спеціальну організаційну структуру для управління, маркетингу, продажу послуг та подальшого розвитку інтегрованої системи обміну інформацією порту, яка називається Система обробки вантажів Фелікстоу (англ. *Felixstowe Cargo Processing System*). Якщо до введення

цієї системи на очищення товарів вимагалось 4—5 днів і величезна кількість документів, 30 % яких містили помилки, то після її впровадження різні процеси на митниці, пов'язані з експортом, імпортом та ін., пішли паралельно, усі документи заповнювалися і подавалися разом, а на митне очищення була потрібна лише одна година [2].

Поряд із цим, реалізація Концепції “єдиного вікна” на Маврикії дала можливість скоротити середній час митного оформлення з 4-х годин до 15-ти хвилин для декларацій, що не потребують додаткових розглядів. При цьому орієнтовний розмір економії коштів становить близько 1 % ВВП [7, 135].

На основі досвіду країн, в яких вже впроваджено концепцію “єдиного вікна”, а також беручи до уваги міжнародні стандарти обміну торговою інформацією, було створено Рекомендацію № 33 Центру ООН зі спрощення процедур торгівлі та електронних ділових операцій (СЕФАКТ ООН). Ця рекомендація дає загальне уявлення про концепцію “єдиного вікна”, описує основні його види, а також вигоди від упровадження цієї системи.

У 2005 р. СЕФАКТ ООН у Рекомендації № 33 представив поради та керівні принципи щодо створення механізму “єдиного вікна” з метою поліпшення ефективного обміну інформацією між торговими структурами та державними органами. У Рекомендації № 33 пояснюється, що концепція “єдиного вікна” передбачає механізм, який дає змогу сторонам,

які беруть участь у торговельних і транспортних операціях, представляти стандартизовану інформацію та документи з використанням єдиного пропускового каналу для виконання всіх регулюючих вимог, що стосуються імпорту, експорту і транзиту. Також у Рекомендації № 33 пояснюється, що у випадку, коли інформація має електронний формат, окремі елементи даних повинні представлятися тільки один раз. Практична реалізація таких підходів сприятиме розв'язанню значної частини проблем, які мають місце при взаємодії між трейдерами і державними органами [5, 189–190].

Відповідно до Рекомендації № 33 СЕФАКТ ООН “єдине вікно” визначається як “механізм, що дає можливість торговельним і транспортним операторам надавати інформацію та документи, пов'язані з виконанням вимог усіх регулюючих органів щодо імпорту, експорту і транзиту, тільки один раз, одному агентству, і в стандартному форматі” [3, 133].

У цілому, в Рекомендації пропонується такий узагальнений порядок дій:

- розглянути пропозицію про необхідність реалізації національного проекту “єдиного вікна”;
- залучити до участі в нацпроекті щодо “єдиного вікна” учасників зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД);
- забезпечити застосування міжнародних стандартів, рекомендацій, кодів і класифікаторів при реалізації нацпроекта щодо “єдиного вікна”;
- створити загальнодержавний ресурс актуальної нормативно-довідкової інформації, кодів і класифікаторів (включаючи міжнародні довідники, стандарти і рекомендації) [3, 144].

При створенні системи “єдиного вікна”, в пріоритетному порядку після вирішення першочергових питань правового забезпечення виникає проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), тому що система “єдиного вікна” — це в першу чергу організаційно-електронна система, заснована на функціонуванні інформаційно-телекомунікаційних систем.

У Рекомендації № 33 СЕФАКТ ООН говориться, що “єдине вікно” не обов'язково

вимагає впровадження і застосування найпереводіших ІКТ, хоча, якщо уряди знайдуть і візьмуть на озброєння відповідні технології для використання в рамках “єдиного вікна”, ефективність спрощення процедур може значно зрости.

При створенні, впровадженні та розвитку інформаційних і телекомунікаційних технологій перед державою постають три основні і першочергові проблеми строго в такому порядку:

1. Система правового забезпечення.
2. Фінансування.
3. Процес створення та введення в експлуатацію.

Ця проблема перебуває у прямій залежності від правового фундаменту і у взаємозалежності від фінансування. Виконання робіт з технічної реалізації інформаційних систем першочергово обумовлена фінансуванням (тут важливим є питання фактичної оплати устаткування та пов'язаних з ним робіт: транспортування, установка, тестування, підтримка працездатності) [5, 190–191].

Система “єдиного вікна” надає чіткі вигоди як для органів державного контролю, так і для приватного бізнесу. Якщо приватні компанії готуватимуть і подаватимуть необхідні документи тільки один раз, в один пункт і в стандартизованому вигляді, то це приведе до зниження транзакційних витрат, більш швидкого митного очищення товарів, до передбачуваного та ефективного застосування відповідних нормативних вимог. Вигоди для органів влади є ще більш значущими, хоча на початковому етапі вони не завжди відразу помітні. Контролюючі органи зможуть ефективніше розподіляти ресурси і розраховувати на більш суттєві надходження зборів і податків, а також на більше сприяння з боку бізнесу. Завчасна подача інформації у стандартному і транспарентному вигляді приведе до посилення безпеки транскордонних потоків на основі кращої інформованості та аналізу ризиків. У кінцевому рахунку, “єдине вікно” означає більшу прозорість при збиранні інформації про торговельні потоки і менший рівень корупції, а від цього виграють усі, крім порушників вимог законодавства [2].

Середовище “єдиного вікна” є складною технічною проблемою, і в першу чергу тут потрібен глибокий аналіз політичних, правових та адміністративних аспектів її впровадження.

По суті, в основі системи “єдиного вікна” лежить механізм безпаперової технології очищення товарів, видачі ліцензій і дозволів державними установами, пов’язаних з імпортними, експортними та транзитними вантажами, а також прикордонним контролем.

На думку Р. Айрленда, система “єдиного вікна” може забезпечити кілька переваг. Численні вигоди від впровадження цієї системи можуть бути розбиті на чотири основні групи: підвищення якості та узгодженості вихідних даних, що надаються промисловими структурами; поліпшення рівня виявлення високого ризику при перетині товарами кордону; зниження тягара бюрократи-зму і тяганини для галузі міжнародної торгівлі; поліпшення інтеграції інформаційного забезпечення прикордонної влади.

Середовище “єдиного вікна” дасть можливість забезпечити передачу одного стандартного набору даних, розподілених і використовуваних усіма транскордонними регулюючими органами. Джерелом даних може бути “єдине вікно” іншого уряду, за принципом “обмін інформацією між державними агентствами” (англ. *government-togovernment*; скорочено G2G).

Система “єдиного вікна” представляє великий інтерес для ряду регіональних співтовариств. Так, Асоціація держав Південно-Східної Азії визначила національне “єдине вікно” як перший крок до регіонального “єдиного вікна”, яке буде використовуватися всіма 10 країнами — членами асоціації. Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) планує запровадити своє “єдине вікно” для всіх країн-членів протягом кількох років.

Ключовий момент, який необхідно мати на увазі в цих регіональних випадках, полягає в тому, що кожен з планів з регіонального “єдиного вікна” має дещо інший акцент, або підґрунтя. Наприклад, ЄС прагне до поліпшення руху товарів через державні кордони

ЄС, тоді як АТЕС зосереджена на безпеці у ланцюжку поставок [1, 36—37].

Існують різноманітні моделі системи “єдиного вікна”. За способом фінансування вони можуть бути повністю підтримуваними державою (як у Фінляндії, Швеції та США), або приватним сектором (як у Гватемалі та Гамбурзі (Німеччина)). Вони можуть функціонувати і на основі державно-приватного співробітництва (в Гонконгу (Китай), Китаї, Малайзії, Сенегалі, Сінгапурі та на Маврикії). Можуть відрізнятися за порядком використання системи: у Фінляндії, Гватемалі, Сенегалі і на Маврикії використання обов’язкове, а в Гамбурзі, Малайзії, Швеції та США воно добровільне. Послуги, що надаються в рамках “єдиного вікна”, можна розподілити на безкоштовні (у Фінляндії, Швеції та США) і платні за різними схемами, як у Гватемалі, Гамбурзі, Гонконгу, Малайзії, на Маврикії, в Сенегалі та Сінгапурі.

Поняття “єдине вікно” часто помилково пов’язують із поняттям “комплексне управління кордоном” (КУК). Комплексне управління кордоном більше належить до контрольних функцій різних агентств на кордоні (і саме тому воно пов’язане з обміном інформацією між ними). КУК ґрунтується на угоді між органами влади, які діють на кордоні, щодо того, які функції з контролю в пункті пропуску одні агентства передають іншим, а система “єдиного вікна” більше пов’язана зі збиранням і передачею інформації не лише на кордоні, хоча вона й сприяє комплексному управлінню кордоном.

Інше поняття, пов’язане з “єдиним вікном”, — це аналіз і управління ризиками у зовнішній торгівлі. Щоб здійснювати більш ефективний контроль за потоками товарів, контролюючі органи вживають цілий ряд взаємопов’язаних кроків, які зосереджені на визначенні та оцінці ризиків, а також на обмеженні можливостей перетворення цих ризиків на реальну загрозу для економіки, здоров’я громадян, безпеки країни, суспільної моралі тощо. При профілюванні та аналізі ризиків фахівці митниці, наприклад, повинні оцінити і порівняти рівень ризиків з попередньо визначеними стандартами, цільовими

рівнями та іншими критеріями [2]. З цією метою контролюючі органи здійснюють і так зване управління ризиками, яке Всесвітня митна організація (ВМО) визначає як “систематичне застосування процедур і практик управління, які надають митниці необхідну інформацію для того, щоб впоратися з завданням ефективного контролю пересування вантажів, які становлять ризик” [4]. У всьому цьому процесі дуже важлива завчасна подача інформації. Саме тут “єдине вікно” може допомогти зі швидким і якісним збиранням інформації до фізичного прибуття товарів.

З метою сприяння реалізації механізму “єдиного вікна” Всесвітня митна організація вперше провела комплексне дослідження на предмет того, як члени ВМО в усьому світі беруть участь у плануванні та реалізації механізму “єдиного вікна” при здійсненні транс-кордонних операцій. Оскільки в дослідженні взяли активну участь всі шість регіонів ВМО, а також, зважаючи на його проведення у співпраці з АТЕС, це дослідження можна вважати коротким описом відповідної ситуації в глобальному масштабі.

Це дослідження, зокрема, містить низку цікавих спостережень. Одним із основних його висновків є те, що, як правило, митні служби країн світу використовують автоматизовані системи митного оформлення вантажів, які дають можливість обробляти і подавати митні декларації в електронній формі. Дослідження також дає чіткий сигнал про те, що кількість механізмів “єдиного вікна” продовжує збільшуватися, оскільки більшість митних служб перебувають або в процесі створення, або модернізації наявних механізмів “єдиного вікна”. Крім того, дослідження виявило тенденцію, згідно з якою митні служби відіграють ключову роль у наданні послуг “єдиного вікна” за допомогою державного фінансування.

Небувалий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій, безумовно, є основною причиною зародження цієї тенденції. Поява механізму “єдиного вікна” крокує в ногу з бурхливим розвитком ІТ-промисловості, оскільки більшість механізмів “єдиного вікна” були запущені в експлуатацію у 2000-х роках. Зокрема, можна вважати,

що широке використання Інтернету при побудові механізму “єдиного вікна” привело до впровадження інструментів інтернет-платформ (таких як XML і Webservices).

Поряд із цим, згадане дослідження ВМО виявило певні труднощі і перешкоди. Було відзначено, що необхідно вжити додаткових зусиль для здійснення обміну інформацією між прикордонними органами. Більшість митних служб не обмінюються торговими даними з іншими органами на кордоні у зв'язку з відсутністю спільних електронних підключень.

“Єдине вікно” у зовнішній торгівлі – це насамперед інструмент належного управління. Воно сприяє як розв'язанню проблем підвищення ефективності зовнішньої торгівлі, так і боротьбі з корупцією. Крім того, “єдине вікно” сприяє досягненню більшої конкурентоспроможності країни в умовах високоорганізованих і технічно розвинених економік країн сучасного світу, а також допомагає розв'язати ключові проблеми суспільного розвитку. Світова практика свідчить, що “єдине вікно” можна побудувати в будь-якій, навіть у не дуже розвиненій країні, однак для цього необхідна політична воля і чітке рішення на вищому рівні. Ключовою умовою також є вибір сильної лідируючої організації вже на початковому етапі проекту. Вона повинна ефективно скоординувати роботу різних причетних організацій.

Необхідно враховувати, що “єдине вікно” не просто технічне рішення, а складний організуючий механізм, в якому елементи даних з одного документа (формуляра) можна автоматично використовувати багато разів в інших документах іншими організаціями. Тому в цьому контексті так важливі відповідні міжнародні стандарти, які створюються та підтримуються ЄЕК ООН, ВМО, Міжнародною організацією стандартизації, а також деякими іншими організаціями. Досвід розвинених країн з впровадження “єдиного вікна” доводить, що покрокова побудова системи найпростіше здійснюється на практиці. Можна почати з одного документа (наприклад, з вантажної митної декларації), а потім підключити інші документи, процеси й

організації. Необхідно від самого початку застосовувати міжнародні стандарти для міжвідомчого обміну інформацією з метою спрощення транскордонного обміну даними між системами різних країн у майбутньому [2].

Можна стверджувати, що передовий світовий досвід враховує та визнає необхідність організації державного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон, за принципом “єдиного вікна”. Крім того, зазначене підтверджує єдиний підхід до визначення місця митних органів у системі державного контролю.

Спираючись на наведене вище, можна виокремити основні засади організації “єдиного вікна”, необхідні для його ефективного функціонування:

- документи для проведення всіх видів державного контролю подаються один раз через єдиний канал;
- у системі контролюючих органів обирається головний орган-координатор їх діяльності під час контрольних заходів (зазвичай митниця);
- якщо для здійснення контролю необхідна перевірка товарів (наприклад, митний огляд), то головний орган координує діяльність інших органів для одночасного проведення такої перевірки;
- якщо необхідно здійснити відбір проб та зразків товарів, такий відбір здійснюється, по можливості, один раз та одночасно з проведенням перевірки (огляду, інспекції) товарів.

У міжнародній практиці розглядаються три основні моделі механізму реалізації концепції “єдиного вікна”:

1. Єдиний орган, який отримує інформацію в паперовій або електронній формі, та поширює її серед відповідних державних органів і координує заходи контролю.
2. Єдина автоматизована система для збирання і розповсюдження інформації, в рамках якої відбуваються інтегровані процеси електронного збирання, використання, зберігання та поширення даних, що стосуються зовнішньоторговельних операцій. Така система може

бути як інтегрованою (відомості обробляються в рамках єдиної системи), так і інтерфейсною (відомості направляються відповідній установі для обробки).

3. Автоматизована інформаційно-операційна система, за допомогою якої учасник зовнішньоекономічної операції може подати відповідним державним органам відомості про торговельну операцію в електронному форматі для подальшої обробки. За такого підходу контролюючі органи надсилають свої дозволи на комп'ютер відправника. Крім того, в окремих системах (наприклад, сингапурській) відповідні податки і збори автоматично нараховуються та утримуються з банківських рахунків відправника.

Як свідчить світова практика, завдяки реалізації концепції “єдиного вікна”, незалежно від обраної моделі, держава має змогу більш ефективно та раціонально розподіляти ресурси, значно спрощувати процедури на кордоні. Крім того, в перспективі зникає проблема недоотримання державою належних доходів, а учасники торгівлі більш суворо дотримуються вимог контролюючих органів.

Для учасників зовнішньоторговельних операцій запровадження концепції “єдиного вікна” сприяє зниженню витрат внаслідок зменшення затримок на кордоні, прискоренню митного оформлення товарів, підвищенню ефективності та раціонального розподілу ресурсів. Також слід відзначити позитивний досвід запровадження концепції “єдиного вікна” в багатьох країнах (Швеції, Нідерландах, Маврикії, Сингапурі, США тощо) [7, 134–135].

Відповідно до п. 4 Угоди щодо спрощення процедур торгівлі, підписаної у ході Міністерської конференції СОТ, яка відбулася на Балі 3–6 грудня 2013 р., члени цієї організації (а отже і Україна) повинні “прагнути створити, або підтримувати наявну систему “єдиного вікна”, що дозволяє учасникам ЗЕД надавати відповідним органам, або відомствам, документацію та/або необхідні дані для ввезення, вивезення, або транзиту, товарів через єдиний перепускний канал. Після перевірки документів та даних відповідними органами або

відомствами, результати повинні бути своєчасно доведені до відома заявників з використанням “єдиного вікна”. У тих випадках, коли документація та/або необхідні дані вже були представлені за допомогою “єдиного вікна”, ті ж самі документи та/або необхідні дані не можуть бути затребувані цими органами, або відомствами, за винятком надзвичайних обставин та інших винятків, які доводяться до відома громадськості”.

Крім того, “члени СОТ повинні повідомити спеціально заснований даною Угодою Комітет зі спрощення процедур торгівлі про деталі роботи “єдиного вікна”, і, в міру практичної можливості, використовувати інформаційні технології для підтримки його функціонування” [6].

З огляду на зазначене, Україні найближчим часом належить здійснити істотну й об’ємну роботу з упровадження концепції “єдиного вікна” на національному рівні, яка зажадає значної активізації відповідних зусиль з боку всіх причетних урядових структур у тісній співпраці з представниками ділових кіл.

Література

1. Айрленд Р. Обмен информацией: “Единое окно” и модель данных Всемирной таможенной организации / Р. Айрленд // Сб. материалов Междунар. конф. “Единое окно”, обмен данными, межгосударственное и государственно-частное сотрудничество при упро-

щении процедур торговли” / ЕЭК ООН, Комиссия ТС. — М., 2011. — С. 35—40.

2. Апостолов М. “Единое окно”: ключевой инструмент упрощения процедур торговли и надлежащего управления / М. Апостолов // Еженедельный журнал Транспорт. — Комментарии и обзоры. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: nsport-journal.com/komentarii-obzori/edynoe-okno-klyuchевой-ynstrument-uproschenyya-protsedur-torhovly-y-nadlezhascheho-upravlenyya/

3. Коростелев В. Ю. Применение систем классификации, кодирования и электронного обмена данными для внешней торговли / В. Ю. Коростелев // Сб. матер. Междунар. конф. “Единое окно”, обмен данными, межгосударственное и государственно-частное сотрудничество при упрощении процедур торговли” / ЕЭК ООН, Комиссия ТС. — М., 2011. — С. 133—144.

4. Международная конвенция об упрощении и гармонизации таможенных процедур (Киотская конвенция). Рекомендации к генеральному приложению. — Гл. 6. Таможенный контроль. — 1973 г. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.customs-union.com/документы/рекомендации к главе-6-таможенный>.

5. Размадзе Т. Г. О подходах к созданию системы “единого окна” в Таможенном союзе / Т. Г. Размадзе // Сб. матер. Междунар. конф. “Единое окно”, обмен данными, межгосударственное и государственно-частное сотрудничество при упрощении процедур торговли” / ЕЭК ООН, Комиссия ТС. — М., 2011. — С. 189—194.

6. Соглашение ВТО об упрощении процедур торговли: Деловое руководство для развивающихся стран. — Женева: МТЦ, 2013. — 51 с.

7. Суворов В. Удосконалення системи митного контролю в Україні в контексті концепції “єдиного вікна” / В. Суворов // Вісн. Акад. митної служби України. — 2009. — Т. 2. — С. 132—140.

Розглянуто переваги механізму “єдиного вікна” як важливого елемента спрощення процедур міжнародної торгівлі, а також порядок та загальні аспекти його практичного впровадження. Обґрунтовано необхідність вжиття відповідних заходів на внутрішньодержавному рівні.

Рассмотрены преимущества механизма “единого окна” как важного элемента упрощения процедур международной торговли, а также порядок и общие аспекты его практического внедрения. Обоснована необходимость осуществления соответствующих мероприятий на внутригосударственном уровне.

There were reviewed the advantages of the mechanism of “single window” as an important element of trade facilitation and the procedures and general aspects of its implementation. The necessity of the implementation of appropriate measures at the domestic level was substantiated.

Надійшла 21 червня 2014 р.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- **Алієв Хікмет Гасан огли** — магістрант, Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка — 196
- **Аніна Ольга Вікторівна** — канд. юрид. наук, ст. викладач МАУП, м. Київ — 66
- **Аріфходжаєва Тетяна Борисівна** — заст. директора Ін-ту права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ — 114
- **Баєв Вадим Вікторович** — д-р філос. (PhD) в галузі екон., доц. каф. організації туристичної діяльності, МАУП, м. Київ — 200
- **Бортник Валентин Анатолійович** — канд. юрид. наук, заст. зав. каф. адміністративного права Ін-ту права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ — 72
- **Бурсов Р. В.** — здобувач, МАУП, м. Київ — 176
- **Варзар Іван Михайлович** — д-р політ. наук, академік Укр. Акад. політ. наук, проф. МАУП, м. Київ — 5
- **Головач Наталія Анатоліївна** — канд. екон. наук, доц., Київський нац. торговельно-економічний ун-т — 158
- **Голуб Людмила Олексіївна** — докторант МАУП, м. Київ — 207
- **Гольцов Андрій Геннадійович** — канд. геогр. наук, проф. МАУП, м. Київ — 13
- **Готун Андрій Миколайович** — канд. політ. наук, Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України, м. Київ — 21
- **Гринькевич Ольга Степанівна** — канд. екон. наук, доц. каф. статистики Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка — 189
- **Дікарев Олександр Іванович** — канд. політ. наук, доцент, д-р наук в галузі екон., проф. каф. політології, МАУП, м. Київ — 31
- **Западнюк Олег Богданович** — здобувач наук. ступеня, каф. адміністративного права Ін-ту права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ — 118
- **Заросило Віталій Володимирович** — викладач МАУП, м. Київ — 122
- **Захожай Валерій Борисович** — д-р екон. наук, проф. МАУП, м. Київ — 158, 176
- **Захожай Костянтин Валерійович** — канд. екон. наук, доцент, Київський ун-т управління та підприємництва — 158
- **Казак Оксана Олексіївна** — магістр, здобувач наук. ступеня, м. Київ — 158
- **Кальянов Анатолій Володимирович** — д-р мед. наук, проф., заст. директора з наук. роботи, Донецький ін-т МАУП — 167
- **Карбовська Любов Олександрівна** — канд. екон. наук, ст. викладач каф. маркетингу Ін-ту міжнар. економіки і фінансів МАУП, м. Київ — 184
- **Качмарський Євгеній Іванович** — канд. політ. наук, доцент МАУП, м. Київ — 39
- **Комаров Володимир Анатолійович** — канд. юрид. наук, доцент каф. правознавства, Луганський ін-т МАУП — 84
- **Комаров Олексій Володимирович** — докторант, Луганський ін-т МАУП — 127
- **Ковальчук Алла Юріївна** — зав. каф. адміністративного права Ін-ту права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ — 78
- **Кончанін Малгожата** — магістр, докторант МАУП, м. Київ — 229
- **Корецька Ольга Володимирівна** — аспірант МАУП, м. Київ — 215
- **Кравченко Аркадій Іванович** — докторант МАУП, м. Київ — 237
- **Кухта Павло Володимирович** — канд. екон. наук, доцент, Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка — 196
- **Лелик Любов Іванівна** — канд. екон. наук, проф. Міжнар. кадрової академії, директор Львівського ін-ту МАУП — 189

- **Левін Володимир Володимирович** — д-р філос. в галузі права, зав. каф. правознавства, Донецький ін-т МАУП — 103
- **Ляшенко Євгенія Олександрівна** — докторант МАУП, м. Київ — 54
- **Недюха Микола Петрович** — д-р філос. наук, проф., Ін-т законодавства Верховної Ради України, м. Київ — 59
- **Подоляка Сергій Анатолійович** — канд. юрид. наук, доц. каф. адміністративного права Ін-ту права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ — 146
- **Поліщук Марина Геннадіївна** — здобувач, каф. адміністративного права Ін-ту права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ — 132
- **Поярков Вадим Олександрович** — докторант МАУП, м. Київ — 136
- **Радзієвський Олександр Іванович** — д-р екон. наук, зав. каф. організації туристичної діяльності, МАУП, м. Київ — 249
- **Рижиков Вадим Степанович** — д-р пед. наук, доцент МАУП, м. Київ — 163
- **Романенко Андрій Миколайович** — докторант МАУП, м. Київ — 223
- **Савойська Світлана Василівна** — д-р наук у галузі політології, канд. іст. наук, доц. каф. політ. наук Київського нац. ун-ту будівництва і архітектури — 43
- **Самойленко Оксана Полікарпівна** — канд. політ. наук, Волинський ін-т МАУП — 50
- **Терещук Олександр Дмитрович** — доцент каф. управління безпекою та правоохоронної діяльності Ін-ту права ім. Володимира Великого, МАУП, м. Київ — 141
- **Тімашова Вікторія Михайлівна** — канд. юрид. наук, доцент, підполковник міліції, ст. викладач каф. тактико-спеціальної підготовки, Нац. акад. внутрішніх справ, м. Київ — 5
- **Толстенко Володимир Леонідович** — канд. юрид. наук, МАУП, м. Київ — 90
- **Утвенко Володимир Валерійович** — канд. іст. наук, МАУП, м. Київ — 243
- **Шафранська Карина** — д-р філос., доцент, зав. каф. логопедії, Вища шк. соціальних наук у Варшаві Pedagogium, Польща — 232
- **Шашкова-Журавель Ірина Олександрівна** — д-р філос. в галузі права, доцент МАУП, м. Київ — 108
- **Шконда Володимир Валентинович** — канд. техн. наук, доц., зав. каф. стратегічного менеджменту, директор Донецького ін-ту МАУП — 167
- **Шутий Михайло Володимирович** — канд. юрид. наук, доцент МАУП, м. Київ — 98
- **Щокін Ростислав Георгійович** — канд. юрид. наук, доц. каф. цивільно-правових дисциплін Ін-ту права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ — 152

In collection of scientific works the articles of research workers, who are engaged in the problems of development of economy and management, political science, psychology and law, are published.

For research workers, teachers, students, and also for everyone who is interested by development of science in Ukraine.

Наукове видання

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Випуск 42(3)

Scientific edition

SCIENTIFIC WORKS OF THE INTER-REGIONAL ACADEMY OF PERSONNEL MANAGEMENT

Issue 42(3)

Відповідальний редактор за випуск *Ю. А. Носанчук*

Коректор *М. М. Гізієва*

Комп'ютерне верстання *Ю. Ю. Попова*

Оформлення обкладинки *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 04.09.14. Формат 60×84/8. Папір офсетний. Друк ротативний трафаретний.

Ум. друк. арк. 27,90. Обл.-вид. арк. 18,23. Наклад 300 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»

03039, Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*

Надруковано в друкарні ДП «Видавничий дім «Персонал»